

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Praktyczny kurs wymowy angielskiej dla Polaków

Author: Andrzej Porzuczek, Arkadiusz Rojczyk, Janusz Arabski

Citation style: Porzuczek Andrzej, Rojczyk Arkadiusz, Arabski Janusz. (2013). Praktyczny kurs wymowy angielskiej dla Polaków. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

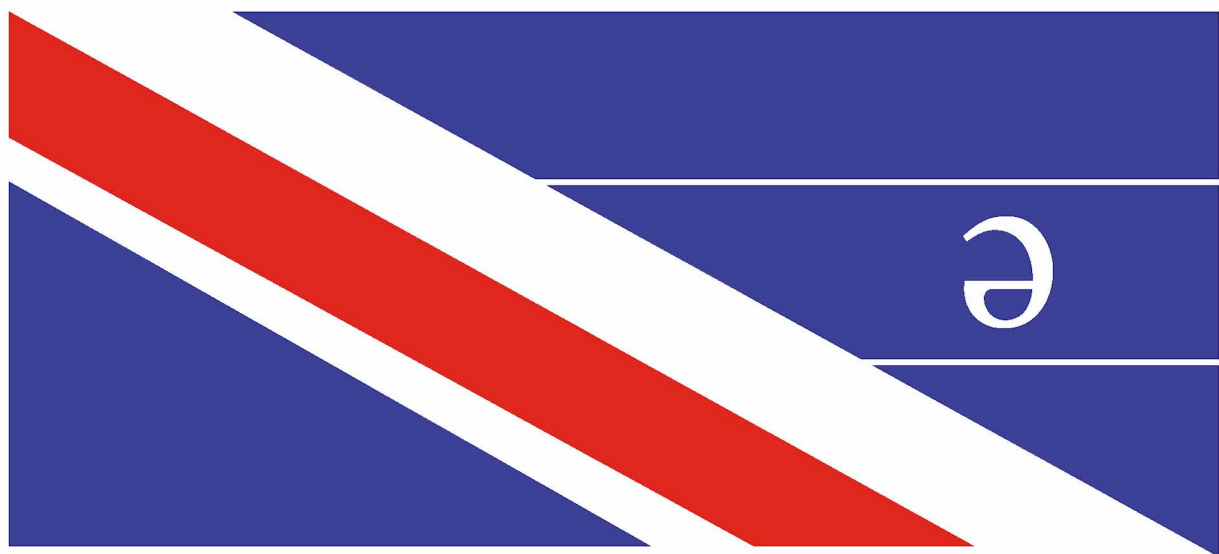

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

ANDRZEJ PORZUCZEK • ARKADIUSZ ROJCZYK • JANUSZ ARABSKI

PRAKTYCZNY KURS
WYMOWY
ANGIELSKIEJ
DLA POLAKÓW

**Praktyczny kurs
wymowy angielskiej
dla Polaków**

NR 138

Andrzej Porzuczek, Arkadiusz Rojczyk, Janusz Arabski

Praktyczny kurs wymowy angielskiej dla Polaków

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2013

Redaktor serii: Językoznawstwo Neofilologiczne
Maria Wysocka

Recenzenci
Jolanta Szpyra-Kozłowska
Ewa Waniek-Klimczak

Do nagrań swoich głosów użyli: Ann Cardwell, Martin Hinton,
Jan Porzuczek, Arkadiusz Rojczyk i Andrzej Porzuczek

Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2010—2013
jako projekt badawczy numer N104 057638

Spis treści

Wstęp	9
-----------------	---

Część pierwsza

Podstawy wiedzy o wymowie

Lekcja 1. Gdzie i jak powstają głoski? Jakie rodzaje głosek różniamy?	17
1.1. Narządy mowy	17
1.2. Głoski dźwięczne i bezdźwięczne	19
1.3. Głoski ustne i nosowe	22
1.4. Samogłoski i spółgłoski	22
Lekcja 2. Charakterystyka i klasyfikacja spółgłosek	24
2.1. Sposoby artykulacji	24
2.2. Miejsca artykulacji	25
2.3. Klasyfikacja spółgłosek	30
2.4. Spółgłoski angielskie: jak zapamiętać ich symbole?	32
Lekcja 3. Charakterystyka i klasyfikacja samogłosek	34
3.1. Najważniejsze właściwości samogłosek	34
3.2. Samogłoski angielskie i ich zapis fonetyczny	37
3.3. Angielskie dyftongi	38
Lekcja 4. Wymowa słów i ich zapis fonetyczny	41
4.1. Transkrypcja fonetyczna a ortografia	41
4.2. Z czego składa się sylaba? Co to jest fonotaktyka?	43
4.3. Wymowa i zapis fonetyczny dłuższych wyrazów. Akcent wyrazowy: sylaby akcentowane i nieakcentowane	46
4.4. Redukcja sylaby nieakcentowanej	48
4.5. Czy angielski akcent wyrazowy jest całkowicie nieprzewidywalny?	51

Część druga

Wymowa angielskich samogłosek i dwugłosek

Lekcja 5. Samogłoski /i:/ i /ɪ/	57
---	----

	5.1. Samogłoski /i:/ i /i/ osobno	57
	5.2. Samogłoski /i:/ i /i/ razem	59
	5.3. Powtórka	61
Lekcja 6.	Samogłoski /e/ i /æ/	63
	6.1. Samogłoski /e/ i /æ/ osobno	63
	6.2. Samogłoski /e/ i /æ/ razem	65
	6.3. Powtórka	67
Lekcja 7.	Samogłoski /ʌ/ i /ɑ:/	69
	7.1. Samogłoski /ʌ/ i /ɑ:/ osobno	69
	7.2. Samogłoski /ʌ/ i /ɑ:/ razem	71
	7.3. Powtórka	73
Lekcja 8.	Samogłoski /ɒ/ i /ɔ:/	75
	8.1. Samogłoski /ɒ/ i /ɔ:/ osobno	75
	8.2. Samogłoski /ɒ/ i /ɔ:/ razem	77
	8.3. Powtórka	79
Lekcja 9.	Samogłoski /ʊ/ i /u:/	81
	9.1. Samogłoski /ʊ/ i /u:/ osobno	81
	9.2. Samogłoski /ʊ/ i /u:/ razem	83
	9.3. Powtórka	84
Lekcja 10.	Samogłoska /ɜ:/ i dyftong /eə/	86
	10.1. Samogłoska /ɜ:/ i dyftong /eə/ osobno	86
	10.2. Samogłoska /ɜ:/ i dyftong /eə/ razem	88
	10.3. Powtórka	89
Lekcja 11.	Dyftongi centralizowane /ɪə/ i /ʊə/	91
	11.1. Wymowa /ɪə/	91
	11.2. Pisownia wyrazów z /ɪə/	92
	11.3. Ćwiczymy wymowę /ɪə/	92
	11.4. Wymowa /ʊə/	93
	11.5. Pisownia wyrazów z /ʊə/	93
	11.6. Ćwiczymy wymowę /ʊə/	94
	11.7. Powtórka	94
Lekcja 12.	Dyftongi przymykane /aʊ/ i /əʊ/	96
	12.1. Wymowa /aʊ/	97
	12.2. Pisownia wyrazów z /aʊ/	97
	12.3. Ćwiczymy wymowę /aʊ/	98
	12.4. Wymowa /əʊ/	98
	12.5. Pisownia wyrazów z /əʊ/	99
	12.6. Ćwiczymy wymowę /əʊ/	100
	12.7. Powtórka	100
Lekcja 13.	Dyftongi przymykane /eɪ/, /aɪ/ i /ɔɪ/	103
	13.1. Wymowa /eɪ/, /aɪ/ i /ɔɪ/	103

13.2. Pisownia wyrazów z /eɪ/	104
13.3. Pisownia wyrazów z /aɪ/	104
13.4. Pisownia wyrazów z /ɔɪ/	105
13.5. Ćwiczymy wymowę /eɪ/, /aɪ/ i /ɔɪ/	106
13.6. Powtórka	106
Lekcja 14. Tryftongi	108
14.1. Wymowa tryftongów	108
14.2. Pisownia wyrazów z tryftongami	109
14.3. Ćwiczymy wymowę tryftongów	109
14.4. Powtórka	110
Lekcja 15. Samogłoski i dyftongi — ćwiczenia utrwalające	112
15.1. Rozpoznamy samogłoski w słowach i w zdaniach	112
15.2. Ćwiczymy wymowę samogłosek w zdaniach	114
15.3. Ćwiczymy transkrypcję i czytanie tekstu	115

Część trzecia

Wymowa angielskich spółgłosek

Lekcja 16. Dźwięczność głosek — fakty i złudzenia	119
16.1 Dźwięczne i bezdźwięczne czy słabe i mocne?	119
16.2. Wymowa końcówek gramatycznych <-s> i <-ed>	120
16.3. Co to jest aspiracja?	121
16.4. Asymilacja, czyli upodobnienie	122
16.5. Powtórka	123
Lekcja 17. Spółgłoski zwarto-wybuchowe	124
17.1. Działkowe /t/ i /d/	124
17.2. Aspiracja	124
17.3. Ubezdźwięcznienie aproksymantów	125
17.4. Spółgłoski wybuchowe bez płozi	126
17.5. Płozi nosowa	129
17.6. Płozi boczna	130
17.7. Powtórka	130
Lekcja 18. Spółgłoski szczelinowe i zwarto-szczelinowe	132
18.1. Spółgłoski zębowe /θ/ i /ð/	132
18.2. Spółgłoski działkowe /s/ i /z/	134
18.3. Spółgłoski zadziałkowe	135
18.4. Krtaniowe /h/ a polskie tylnojęzykowe /x/	136
18.5. Powtórka	138
Lekcja 19. Spółgłoski sonorne	139
19.1. Spółgłoski nosowe	139
19.2. Tylnojęzykowa spółgłoska nosowa /ŋ/	140
19.3. Spółgłoska boczna /l/	143
19.4. Sonoranty sylabiczne	145
19.5. Półsamogłoski /j/ i /w/	145

19.6. Spółgłoska /r/	146
19.7. Powtórka	147

Część czwarta

Wymowa na poziomie zdania — prozodia

Lekcja 20. Płynność wypowiedzi	151
20.1. Zdanie to jeden długi wyraz	151
20.2. Unikamy zwarć krtaniowych między wyrazami. Co to jest rozziw?	152
20.3. Dlaczego stosujemy zwarcia krtaniowe między wyrazami? Co to jest zwarcie nagłosowe?	153
20.4. Powtórka	153
Lekcja 21. Akcent wyrazowy a akcent zdaniowy. Rytm wypowiedzi	155
21.1. Akcent główny i poboczny	155
21.2. Akcent zdaniowy	157
21.3. Formy słabe	157
21.4. Jak wymawiać formy słabe?	159
21.5. Elizja, czyli znikające głoski	161
21.6. Rytm wypowiedzi	162
Lekcja 22. Melodia wypowiedzi: intonacja	164
22.1. Każda wypowiedź ma swoją melodię	164
22.2. Po co różnicujemy ton wypowiedzi?	165
22.3. Czy w języku polskim i angielskim używa się tych samych tonów?	168
22.4. Popularne melodie brytyjskiej angielszczyzny	170
22.5. Powtórka	174
Lekcja 23. Ćwiczenia dla zaawansowanych	177

Dodatek

Załączniki	180
Klucz do ćwiczeń i nagrań	187
Lista nagrań	203
Słownik terminów	241

Wstęp

Książkę zaczynamy, jak każe obyczaj, od wstępu, który ma usprawiedliwić nie tylko wyrąb odpowiedniej ilości drzew na papier, lecz także zamysł zainteresowania uczących się języka angielskiego naszym podręcznikiem. Dla zwięzłości formułujemy go w postaci odpowiedzi na pytania, które mogłyby paść ze strony czytelników.

Po co w ogóle uczyć się wymowy, i to jeszcze z osobnego podręcznika?

Wśród osób uczących (się) języków obcych panuje dość powszechne przekonanie, że nie należy przykładać zbyt wielkiej wagi do uczenia (się) wymowy, gdyż w większości przypadków i tak niemożliwe jest pozbycie się obcego akcentu, a przecież „chodzi tylko o to, żeby się porozumieć”. Ten słuszny skądinąd argument wzmacniany jest jeszcze równie słusznymi stwierdzeniami w rodzaju: „Odmian języka angielskiego jest tak wiele, że właściwie każdy Anglik czy Amerykanin mówi trochę inaczej, a jakoś potrafią się dogadać”, albo: „Skoro obecnie na świecie rodowici użytkownicy języka angielskiego stanowią mniejszość wśród wszystkich osób posługujących się tym językiem, to przestał on już być ich wyłączną własnością i mamy prawo do polskiego angielskiego, niemieckiego angielskiego i innych odmian narodowych”.

Takie rozumowanie naturalnie prowadzi do następującego wniosku: „Mogę mówić jak chcę, byle tylko mnie rozumiano”. W pełni się z nim zgadzamy. Niesie on jednak z sobą pewne niebezpieczeństwo. Pozwala mianowicie zupełnie lekceważyć naukę wymowy i jeżeli w porę nie zorientujemy się, że „byle tylko mnie rozumiano” jest istotniejsze i bardzo ogranicza „jak chcę”, to po kilku latach nauki okaże się, że w miarę dobrze rozumieją nas tylko inni Polacy. Mają oni bowiem takie same jak my,

ukształtowane przez ten sam język ojczysty, przyzwyczajenia i wyobrażenia o tym, co ważne w wymowie. Czy jednak po to uczymy się angielskiego, żeby w tym języku rozmawiać z Polakami?

Tymczasem kwestia komunikacji z obcokrajowcami wygląda nieco gorzej. Oni rozumieją nas już jakby mniej. Problemy wynikają z tego, że „byle tylko mnie rozumiano” nie jest warunkiem tak minimalistycznym, jak mogłoby się wydawać. Aby mówić zrozumiale i rozumieć naturalny język angielski, musimy przede wszystkim nauczyć się tych zasad wymowy, które nie obowiązują w języku polskim, a które warunkują rozumienie mowy angielskiej. Nie możemy przecież wymagać, żeby Anglicy czy Amerykanie mówili do nas po angielsku z polskim akcentem. Oni również mają prawo do swoich narodowych odmian języka. Dlatego „byle tylko się porozumieć” może odnosić się do ostatecznie osiągniętego efektu nauki, ale nie może stanowić celu, do którego dążymy.

Kolejne niebezpieczeństwo polega na tym, że co prawda „każdy Anglik mówi inaczej”, ale każdy z nich mówi konsekwentnie, czyli np. nie wymawia tego samego słowa na różne sposoby. Czy jesteśmy w stanie wyobrazić sobie mówienie po polsku zdaniami mieszającymi dialekty i typy wymowy, jak w następującym przykładzie: „Tyn pan poszedł na wódka, a ten drugi pon również poszoł na gorzołę”?

Starajmy się zatem mówić konsekwentnie również w języku obcym, a przynajmniej taki wyznaczmy sobie cel. Nawet najbardziej uważna nauka reguł fonetycznych, gramatycznych i słownictwa nie uchroni nas zupełnie przed popełnianiem błędów, ale musimy pamiętać, że nasza angielszczyzna stanie się zrozumiała dopiero wtedy, gdy błędów czy niekonsekwencji w naszej wymowie będzie mało. Jak mało? Trudno na to pytanie odpowiedzieć, jednak prawdopodobnie satysfakcjonujące nas „mało” osiągniemy, starając się nie robić błędów wcale.

Dlatego jeszcze raz podkreślmy, że osiągnięcie poziomu „byle tylko mnie rozumiano” nie jest wcale takie łatwe bez świadomej pracy nad wymową. Dopiero wtedy bowiem polski akcent, który u większości uczących się i tak pozostanie, nie będzie dla nas ani dla naszych rozmówców przeszkodą w komunikacji.

Można by jeszcze użyć argumentów demagogicznych, przekonując, że osoby z „lepszą”, czyli bardziej zbliżoną do rodzimej, wymową oceniane są przez rozmówców jako inteligentniejsze, lepiej znające język i bardziej profesjonalne, ale przecież wiemy, że oceny takie są równie niesprawiedliwe jak ocena człowieka na podstawie jego wyglądu zewnętrznego. Nam chodzi tylko o to, żeby się porozumieć, prawda?

No dobrze, ale której odmiany angielskiego mam się uczyć?

Której? To oczywiste: dowolnej, byle konsekwentnie. Warto tylko, dokonując wyboru, wziąć pod uwagę, że łatwiej uczyć się odmiany, z którą mamy najczęstszy kontakt, zatem albo tej, którą słyszymy na co dzień w naszym otoczeniu, albo (jeśli uczymy się w Polsce) tej, którą najczęściej słyszymy w telewizji, filmach, a przede wszystkim tej, na którą natrafiamy w podręcznikach z nagraniami.

Dobrym pomysłem wydaje się używanie jak najbardziej rozpowszechnionej odmiany angielszczyzny. Pamiętajmy, że za granicą ludzie oglądają te same filmy i uczą się z podręczników tych samych wydawnictw, co my. Dlatego też, jeśli nie planujemy emigracji do Szkocji, nie mamy kuzyna Irlandczyka, nie uważamy, że najpiękniejszym angielskim mówią Teksasńczycy, to po prostu starajmy się mówić tak, jak większość prezentatorów BBC albo CNN, gdyż te właśnie typy wymowy najczęściej usłyszymy nie tylko w telewizji, lecz także w nagraniach dołączonych do podręczników.

My problem wyboru modelowej odmiany języka angielskiego rozwiązaliśmy na korzyść „standardowej” wymowy brytyjskiej, która w Polsce najczęściej występuje w podręcznikach języka angielskiego, jest najbardziej wyczerpująco opisana w podręcznikach fonetyki i dominuje w słownikach języka angielskiego.

Dla kogo konkretnie przeznaczony jest wasz podręcznik?

Z naszego podręcznika korzystać mogą tak naprawdę wyłącznie Polacy uczący się języka angielskiego lub posługujący się nim w pracy zawodowej:

1. Uczniowie **początkujący**, ponieważ:
  - a) napisany jest po polsku, językiem tak przystępnym, jak to tylko możliwe, żeby móc nauczyć się czegoś nowego;
  - b) lektura i ćwiczenia nie wymagają żadnej uprzednio nabytej wiedzy specjalistycznej ani przygotowania.
2. Uczniowie **zaawansowani**, ponieważ wiedza, którą przekazujemy, i umiejętności, które pomagamy rozwijać, mimo że przydatne praktycznie, przyswajane są w naszym systemie edukacji zwykle dopiero na

poziomie studiów filologicznych i rzadko można je zdobyć na kursach językowych lub w trakcie nauki za granicą.

3. **Studenci anglistyki**, ponieważ:
  - a) prosty przekaz w języku ojczystym może ułatwić późniejszą lekturę i zrozumienie trudnych akademickich podręczników fonetyki, stanowiąc ich cenne uzupełnienie (oczywiście nie zamiennik);
  - b) podajemy angielskie terminy fonetyczne wymagane w programie kursu akademickiego;
  - c) zamieszczamy dodatkowe ćwiczenia na poziomie zaawansowanym, w pełni odpowiadającym poziomowi kursu akademickiego.
4. **Nauczyciele języka angielskiego**, jeżeli:
  - a) doszli do wniosku, że pogłębiona wiedza o wymowie (np. transkrypcja lub zależności między wymową i pisownią) przydaje się w uczeniu języka;
  - b) zdobyta przez nich na studiach wiedza fonetyczna wymaga szybkiego „odświeżenia”;
  - c) stanowiąc bezpośredni wzór do naśladowania, chcieliby jeszcze bardziej zbliżyć własną wymowę do nauczanych standardów.
5. **Naukowcy, ludzie biznesu, aktorzy** i inne osoby używające języka angielskiego w pracy, ponieważ:
  - a) kurs daje szansę na samodzielną korektę wymowy angielskiej, zwłaszcza jeśli jej obecna jakość powoduje dyskomfort w komunikacji;
  - b) w niektórych zawodach wcześniej wspomniane „demagogiczne” argumenty mogą mimo wszystko brzmieć przekonująco.

Dlaczego mam się uczyć akurat z waszego podręcznika?

Niczego takiego nie sugerujemy. Na rynku jest obecnie wiele znakomitych podręczników wymowy, z których można korzystać. Wiadomo jednak, że nie wszyscy uczą się w taki sam sposób i preferują te same podręczniki. Dlatego właśnie ich oferta powinna być zróżnicowana. Istotne cechy naszego kursu, które mogą odpowiadać potrzebom znacznej liczby uczących się języka angielskiego, opisujemy następująco:

1. Omijamy barierę językową, która często utrudnia przyswajanie wiedzy zawartej w podręcznikach pisanych w języku obcym. Co prawda z zasady należy dążyć do korzystania z podręczników obcojęzycznych, ale skuteczne uczenie się fonetyki po angielsku wymaga naprawdę wysokiego poziomu kompetencji językowej.

2. Wychodzimy z założenia, że uczenie się języka obcego w Polsce, a nie przez bezpośredni kontakt z jego rodzimymi użytkownikami, musi być oparte na świadomości tego, czego się uczymy. Nasz kurs zaczynamy więc od opisanego mechanizmu produkcji mowy i ogólnych ćwiczeń artykulacyjnych. Przekonujemy także o dużej przydatności transkrypcji fonetycznej w nauce wymowy, jednocześnie proponując instrukcje i ćwiczenia pomocne w jej opanowaniu.
3. Uważamy, że skuteczny podręcznik wymowy musi stale odnosić się do języka ojczystego ucznia, dlatego tam gdzie tylko uznajemy to za możliwe i celowe, pokazujemy podobieństwa i różnice między wymową angielską a polską, starając się wykorzystać w ćwiczeniach często niedostrzegane cechy wymowy ojczystej.
4. Wprowadzamy ilustracje dźwiękowe i ćwiczenia praktyczne odnoszące się do stosunkowo niewielkich porcji wiadomości, dążąc do jak najszybszego ich utrwalenia.
5. Odpowiedni układ instrukcji i dobór ćwiczeń praktycznych wspomaga ją rozwój świadomości fonetycznej, wrażliwości percepcyjnej i ogólnej sprawności artykulacyjnej, czyli mówiąc prościej: przyglądamy się temu, co dzieje się w czasie artykulacji oraz ćwiczymy ucho i mięśnie narządów mowy, tak jak sportowiec czy wirtuoz, który musi wytrenować precyzję ruchów. Wypracowanie świadomej kontroli fizjologicznych mechanizmów produkcji mowy zapewnia możliwość skutecznej pracy samodzielnej, co ułatwia i przyspiesza nie tylko naukę wymowy angielskiej, lecz także ewentualną naukę kolejnych języków obcych. Z tą myślą wprowadzamy np. objaśnienia i ćwiczenia ukierunkowane na zrozumienie i kontrolowanie dźwięczności głosek, siły akcentu wyrazowego i zdaniowego oraz intonacji.
6. Zwracamy uwagę na harmonijny rozwój percepcji i produkcji mowy przez dobór ilustracji dźwiękowych, ćwiczeń i testów w odpowiednich proporcjach.
7. Pokazujemy typowe zależności pomiędzy pisownią i wymową angielską, bez zamieszczania długich, trudnych do zapamiętania list wyrazów. Listy wyjątków ograniczamy do słów często używanych i takich, które Polacy często wymawiają nieprawidłowo.
8. Samogłoski angielskie opisujemy i ćwiczymy nie tylko w tradycyjnie zestawianych parach, lecz także na tle całego systemu.
9. Opierając się na naszym doświadczeniu pedagogicznym, zwracamy większą uwagę i poświęcamy większą liczbę ćwiczeń zjawiskom trudnym dla Polaka. Nie absorbujemy natomiast uwagi uczącego się ćwiczeniem aspektów wymowy, które nie sprawiają trudności.

10. Staramy się pokazywać zależności pomiędzy zjawiskami warunkowanymi tymi samymi cechami wymowy angielskiej, np. wpływ akcentu lub jego braku na wymowę pojedynczych głosek i rytm zdania.
11. Nie podchodzimy normatywnie do intonacji. Pokazujemy zarówno typowe dla angielszczyzny melodie zdań, jak i uniwersalne sposoby wykorzystania intonacji w komunikacji werbalnej, kładąc nacisk na rozwijanie umiejętności świadomej kontroli kierunków zmian tonu mowy. Służą temu m.in. ilustracje graficzne zamieszczonych w *Lekcji 22.* nagrań.
12. Kurs kończymy ćwiczeniami praktycznego zastosowania całości zdobytej wiedzy i umiejętności w opisie i imitacji dłuższego fragmentu naturalnej wymowy angielskiej.

Wierzymy jednak, że najważniejszą zaletą naszego kursu jest takie połączenie wszystkich wypunktowanych tu cech w całość, które pozwala pogodzić naukową rzetelność informacji z popularnonaukowym sposobem jej podania oraz zachować ścisły związek i równowagę pomiędzy przyswajaniem wiedzy i nabywaniem umiejętności praktycznych.

Życzymy sukcesów!

Autorzy serdecznie dziękują Recenzentom: prof. Jolancie Szpyrze-Kozłowskiej i prof. Ewie Waniek-Klimczak, a także Krzysztofowi Szymczakowi i Marii Porzuczek za cenne uwagi i konstruktywną pomoc w opracowaniu podręcznika.

*Andrzej Porzuczek
Arkadiusz Rojczyk
Janusz Arabski*

Część pierwsza

Podstawy wiedzy o wymowie

LEKCJA 1. Gdzie i jak powstają głoski? Jakie rodzaje głosek rozróżniamy?

1.1. Narządy mowy (*organs of speech*)

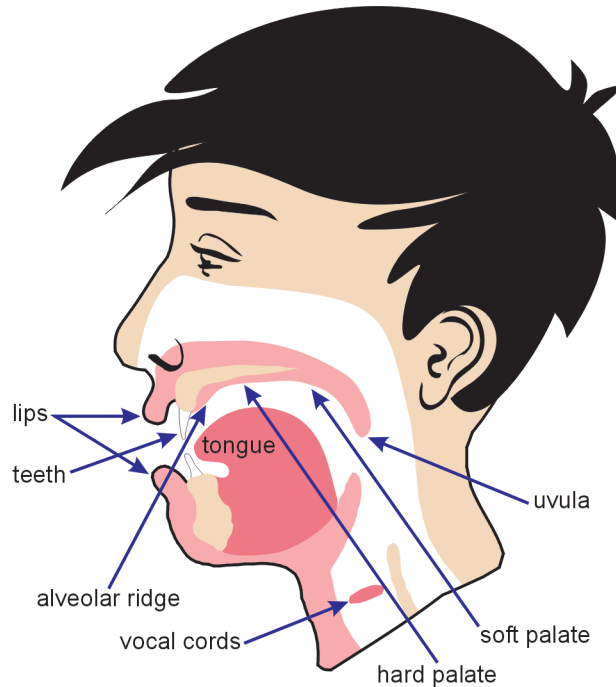
Dźwięki, które słyszymy, w tym dźwięki mowy, to wprowadzone w drgania cząsteczki powietrza, które uderzają w błonę bębenkową naszych uszu. Uderzenia te są rozpoznawane i interpretowane przez wyspecjalizowane ośrodki mózgu, co w efekcie pozwala nam na ogół prawidłowo ustalić źródło dźwięku, czyli to, co wprowadziło w ruch cząsteczki powietrza, np. struny instrumentów muzycznych albo ludzki aparat mowy. Potrafimy także określić natężenie dźwięku, a w przypadku niektórych jego rodzajów nawet ton, czyli „wysokość”. Aby posłużyć się dźwiękiem w celu porozumiewania się, człowiek wykształcił umiejętność zarówno artykułowania, jak i różnicowania brzmienia głosek, co jest niezbędne nie tylko do nazwania wszystkiego, co nas otacza, lecz także do wyrażenia często bardzo złożonych myśli. Wykorzystujemy do tego mechanizmy fizjologiczne zasadniczo służące innym funkcjom życiowym, takim jak oddychanie i odżywianie się. Ryc. 1.1 przedstawia części ciała ludzkiego biorące udział w kształtowaniu głosek, czyli narządy mowy.

Angielskie nazwy narządów mowy przydadzą się nam w dalszej nauce. Większość z nich na pewno uda nam się rozszyfrować dzięki ilustracji, ale dla pewności podajemy także ich polskie odpowiedniki:

- **tongue** — język,
- **lips** — wargi,
- **teeth** — zęby,
- **alveolar ridge** — wałek dziąsłowy¹,
- **hard palate** — podniebienie twarde,
- **soft palate** — podniebienie miękkie,
- **uvula** — jęczeczek,
- **vocal cords** — struny głosowe.

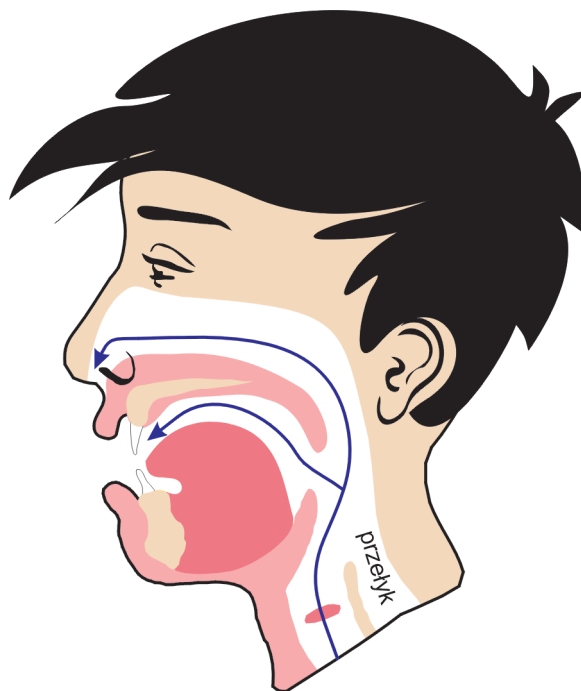
¹ Często dla uproszczenia będziemy mówili po prostu o dziąsłach, mając na myśli tylko dziąsła za górnymi zębami.

Ryc. 1.1. Narządy mowy

W kolejnych punktach lekcji opiszemy, w jaki sposób wykorzystuje się poszczególne narządy mowy do produkcji głosek, a na razie zajmiemy się ogólnym opisem mechanizmu artykulacji dźwięków mowy.

W przypadku produkcji mowy powietrze jest nie tylko ośrodkiem, w którym rozchodzą się fale akustyczne. O ile bowiem strunę gitary możemy po prostu szarpnąć, wprawiając ją w drgania, o tyle ruchy narządów mowy nie przyniosą akustycznego efektu (możemy co najwyżej kłapać lub zgrzytać zębami albo mlaskać językiem), jeśli nie skoordynujemy ich z przepływającym strumieniem powietrza, niezbędnym m.in. do uruchomienia strun głosowych. Mówienie bardziej przypomina więc grę na instrumentach dętych, które będą milczeć, jeśli nie dostarczymy im sprężonego powietrza. Można zatem powiedzieć, że pierwszą fazą artykulacji głosek jest wdech, czyli nabranie powietrza do płuc. Następnie, w fazie wydechu, powietrze przepływające przez krtań, jamę ustną i/lub nos (jak na ryc. 1.2) zostaje celowo wprawione w drgania przez mówiącego za pomocą odpowiedniego ułożenia i ruchów narządów mowy, które umożliwiają człowiekowi artykulację licznych różniących się od siebie dźwięków.

Ryc. 1.2. Możliwe drogi przepływu powietrza w trakcie wydechu i mówienia

1.2. Głoski dźwięczne (*voiced*) i bezdźwięczne (*voiceless*)

W zależności od tego, które narządy mowy biorą udział w artykulacji i w jaki sposób z nich korzystamy, możemy wyróżnić różne typy głosek. Na przykład struny głosowe (*vocal cords*) wprawione w drgania nadają głoskom dźwięczność. Jeżeli pozostawimy struny głosowe w stanie spoczynku, będziemy mogli wymówić jedynie głoski bezdźwięczne. Spróbujmy wymówić głoskę *a*.

1.1

/a/

Powtórzmy ją kilkakrotnie, dotykając palcami krtani. Drgania strun głosowych są dość dobrze wyczuwalne, co świadczy o tym, że *a* podobnie jak wszystkie samogłoski jest głoską dźwięczną. Spróbujmy jednak wymówić *a* szeptem.

 1.2
/a/²

Tym razem drgań strun głosowych nie wyczuwamy, ponieważ szept jest po prostu mową bezdźwięczną. Porównajmy jeszcze raz brzmienie *a* wymówionego normalnie i szeptem.

Możemy zrobić to samo z innymi samogłoskami, np. *i*, *e*, *o*, *u*.

Z doświadczenia wiemy, że szept jest również mową zrozumiałą dla słuchacza, ale używamy go najczęściej w sytuacjach, gdy chcemy mówić ciszej. Wynika z tego, że drgania strun głosowych wzmacniają donośność (*sonority*) głosek, co zwiększa komfort porozumiewania się. Warto również uzmysłwić sobie, że tylko głoski dźwięczne mają określony ton, czyli wysokość brzmienia³, a więc śpiewanie nie byłoby możliwe bez udziału strun głosowych.

Można by się zastanawiać, do czego właściwie potrzebne są nam głoski bezdźwięczne. Czy nie lepiej byłoby używać tylko bardziej donośnych głosek dźwięcznych? Rzecz w tym, że bogactwo języka i konieczność różnicowania brzmienia wyrazów wymagają różnicowania poszczególnych głosek. Oczywiście, możliwe byłoby posługiwanie się tylko dwiema różnymi głoskami (por. system zero-jedynkowy w informatyce), ale wtedy wyrazy byłyby niezwykle długimi ciągami dźwięków, co bardzo utrudniałoby rozmowę. Równie niepraktyczne byłoby wyrażanie każdego znaczenia pojedynczą głoską, gdyż nie jesteśmy w stanie wymówić (i rozpoznać) dziesiątek tysięcy różniących się od siebie dźwięków. Mimo że języki świata bywają pod tym względem bardzo zróżnicowane, to na ogół wykorzystuje się kilka (najwyżej kilkanaście) różnych samogłosek i dwadzieścia—trzydzieści spółgłosek, co pozwala na rozsądną równowagę pomiędzy przeciętną długością wyrazu i możliwością zróżnicowania i rozpoznania poszczególnych głosek. Aby pojedyncze dźwięki różniły się między sobą, korzystamy z różnych narządów mowy i wykorzystujemy różne gesty artykulacyjne. Jednym z takich gestów jest właśnie uruchomienie drgań strun głosowych. Łatwo się zorientować, że jeśli wymyślimy np. dziesięć różnych głosek, to każdą z nich możemy wymówić dźwięcznie lub bezdźwięcznie, co zwiększy repertuar naszej wymowy do dwudziestu dźwięków. Spróbujmy wymówić podane dźwięki „normalnie”, a następnie szeptem. Zastanówmy się, czy ich wersje bezdźwięczne też funkcjonują w języku polskim. Jakimi literami je zapisujemy?

² Ten symbol oznacza ubezdźwięczniony wariant głoski.

³ Wysokość brzmienia głoski zależy od częstotliwości drgań strun głosowych, lepiej lub gorzej kontrolowanej w zależności od indywidualnych predyspozycji wokalnych i słuchu muzycznego.

e z l g b n

A teraz posłuchaj i przekonaj się, czy nasze głoski brzmiały tak samo. Symbole bezdźwięcznych odpowiedników podanych głosek znajdziesz w kluczu.

 1.3

e	z	l	g	b	n

Widzimy zatem, że bezdźwięcznym odpowiednikiem *z* jest *s*, *g* — *k*, a *b* — *p*; nie udało nam się natomiast zapisać odpowiedników pozostałych trzech dźwięków. Oznacza to, że nie stanowią one odrębnych głosek języka polskiego. Dlaczego wykorzystujemy tylko niektóre bezdźwięczne głoski, dowiemy się później. Na razie wystarczy nam wiedza o tym, czym różnią się głoski dźwięczne od głosek bezdźwięcznych i jak je rozróżnić. Na zakończenie upewnijmy się, że rzeczywiście umiemy określić, które głoski są dźwięczne, a które nie. Znamy już dwa sposoby testowania dźwięczności:

1. Jeżeli głoska wymówiona szeptem nie różni się od wymawianej „normalnie”, to znaczy, że jest bezdźwięczna, ponieważ szept jest mową bezdźwięczną.

2. Drgania strun głosowych są wyczuwalne, gdy dotkniemy palcami krtani w czasie artykulacji.

Dodajmy do tego sposób trzeci:

3. Drgania strun głosowych przenoszone są również przez kości czaszki, więc można wyczuć je bardzo wyraźnie, ściskając głowę tak, by zakryć dłońmi uszy. Im mocniej ściśniemy, tym wyraźniej wyczuwamy różnicę pomiędzy *z* a *s*, *w* a *f*, *g* a *k* czy też „zwykłymi” a „szepcącymi” wersjami samogłosek. Możemy wypróbować i ten sposób testowania dźwięczności, wymawiając głoski z nagrań 1.1—1.3.

Oznacz usłyszane głoski jako dźwięczne (+) albo bezdźwięczne (-). Porównaj z kluczem.

 1.4

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
----	----	----	----	----	----	----	----	----

1.3. Głoski ustne (*oral*) i nosowe (*nasal*)

Wiemy już, że wszystkie głoski języka możemy podzielić na dźwięczne i bezdźwięczne w zależności od tego, czy podczas artykulacji uruchamiamy drgania strun głosowych. Innym kryterium podziału głosek jest droga, jaką strumień powietrza wypływa na zewnątrz. W większości przypadków powietrze uchodzi ustami mówiącego. Jednocześnie odruchowo podnosimy wtedy podniebienie miękkie, blokując przepływ powietrza przez nos, a więc drogę, którą normalnie przepływa powietrze podczas oddychania. Tak wymawiane są głoski ustne. Niektóre głoski jednak wymawiane są przy zablokowanym przepływie powietrza przez usta, za to z otwartym torem nosowym. Należą do nich np. *m* i *n*. Porównajmy wymowę nosowego *n* i ustnego *z*. Zaobserwujmy, co dzieje się z podniebieniem miękkim i którędy ucieka strumień powietrza. Porównajmy również wymowę *e* i *ę*. Druga samogłoska, określana jako nosowa, różni się od pierwszej tym, że podczas jej artykulacji powietrze w tym samym czasie wydostaje się przez usta i nos⁴. Wymowie pierwszej natomiast towarzyszy podniesienie podniebienia miękkiego i zamknięcie toru nosowego.

1.4. Samogłoski (*vowels*) i spółgłoski (*consonants*)

Oprócz podziałów na głoski dźwięczne i bezdźwięczne oraz nosowe i ustne wyróżniamy samogłoski i spółgłoski. Podział ten jest dla nas tak oczywisty, że prawdopodobnie nie sprawiło nam kłopotu to, że do tej pory posługiwaliśmy się już tymi terminami, nie tłumacząc ich znaczenia. Nie mielibyśmy też większego problemu z określeniem, czy usłyszany pojedynczy dźwięk jest samogłoską, czy spółgłoską. Zresztą sprawdźmy:

Czy to samogłoska, czy spółgłoska? Usłyszysz dziewięć głosek. Oznacz spółgłoski literą C, a samogłoski literą V. Sprawdź z kluczem.

1.5

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
----	----	----	----	----	----	----	----	----

Prawda, że nie jest to zadanie trudne? Trudniejsze natomiast jest określenie, na czym polega różnica między nimi. Otóż spółgłoski wymawiane

⁴ Zatem tak naprawdę samogłoski określane jako nosowe są głoskami nosowo-ustnymi.

są zawsze albo z całkowitym lub częściowym zablokowaniem przepływu powietrza przez usta, albo ze zwężeniem powodującym słyszalne tarcie. Samogłoski wymawiane są natomiast tak, że powietrze bez przeszkód w sposób ciągły przepływa przez usta. Powtórzmy też, bo to istotne, że wszystkie samogłoski są dźwięczne, co oznacza, że ich artykulacji towarzyszy drganie strun głosowych.

Z powyższego opisu wynika, że w przypadku głosek ciągłych istnieje pewien punkt krytyczny, gdy zbliżenie się do siebie narządów mowy powoduje utrudnienie swobodnego przepływu strumienia powietrza, a dalsze zwężanie toru głosowego (**vocal tract**) daje nam wyraźniejsze wrażenie wymowy spółgłoski. Posłuchajmy:

1.6

i j ʒ

Większość słuchaczy rozpozna prawdopodobnie w pierwszym dźwięku samogłoskę, w trzecim spółgłoskę, natomiast w drugim wypadku zdania mogą być podzielone, właśnie ze względu na przepływ powietrza przez szczelinę, która już może powodować lekkie sprężenie strumienia powietrza. Wymówiona w ten sposób głoska *j* często zresztą określana jest jako półsamogłoska.

W następnych lekcjach poznamy różne rodzaje spółgłosek i samogłosek, a także dowiemy się, czym się poszczególne głoski między sobą różnią.

LEKCJA 2. Charakterystyka i klasyfikacja spółgłosek (*consonants*)

Jak wspomnieliśmy, spółgłoski można wymawiać na wiele sposobów, wykorzystując różne miejsca toru głosowego. Dlatego też dzielimy je ze względu na **miejsce i sposób artykulacji** (odpowiednio: **place of articulation, manner of articulation**).

2.1. Sposoby artykulacji

Spółgłoski **nosowe** (*nasal*⁵) wymawiane są przy obniżonym podniebieniu miękkim, co umożliwia przepływ strumienia powietrza przez tor nosowy. Tor ustny jest zamknięty. Do spółgłosek nosowych należą *m*, *n* i *ń*. Wymówmy te trzy głoski, zwracając uwagę na podobny mechanizm artykulacji i różne miejsca zwarcia zamykającego przepływ powietrza przez usta.

Spółgłoski nosowe są jedynymi wymawianymi przy obniżonym podniebieniu miękkim otwierającym przepływ powietrza przez nos. Wszystkie pozostałe spółgłoski są ustne.

Spółgłoski **zwarto-wybuchowe** (*plosive*) również wymagają zamknięcia przepływu powietrza przez usta. Wobec tego, że wydychane powietrze na moment nie znajduje ujścia, gdyż kanał nosowy także jest zamknięty, otwarcie zwarcia ustnego uwalnia sprężony strumień powietrza, co daje wrażenie wybuchu, czyli plosji. W ten sposób wymawiamy głoski *p*, *b*, *t*, *d*, *k* i *g*. One też różnią się między sobą miejscem zamknięcia przepływu powietrza. Dla uproszczenia głoski te nazywać będziemy po prostu „wybuchowymi”.

Spółgłoski **szczelinowe** (*fricative*) należą do kontynuantów (*continuant*), czyli głosek **ciągłych**, które są wymawiane bez blokowania przepływu powietrza przez usta. Zamiast zwarcia mówiący zbliża do siebie narządy

---

⁵ W nawiasach podajemy angielskie odpowiedniki, które mogą funkcjonować zarówno jako przymiotnik, np. *nasal consonants*, *plosive consonants*, jak i rzeczownik, np. *nasals*, *plosives*.

mowy do momentu, w którym strumień powietrza, przeciskając się przez utworzoną szczelinę, wytwarza słyszalny szum. W ten sposób wymawiamy w języku polskim np. głoski oznaczone literami *f, w, s, z, sz, ż, ś, ź* oraz *h*.

Spółgłoski **zwarto-szczelinowe** (*affricate*) są w pewnym sensie kombinacją spółgłosek wybuchowych i szczelinowych. Pierwsza faza artykulacji to zwanie ustne, tak jak w przypadku wybuchowych. Różnica polega na tym, że uwolniony strumień powietrza nie wypływa już swobodnie, lecz musi „przecisnąć się” przez szczelinę, powodując tarcie i słyszalny szum, jak w przypadku głosek szczelinowych. Tak wymawiamy w języku polskim *c, dz, cz, dż, ć i dź*.

Porównajmy wymowę *s* i *c*, *z* i *dz* albo *ś* i *ć*. W każdej z tych par druga głoska zaczyna się od całkowitego zwanie i tylko tym różni się od głoski poprzedniej.

Aproksymanty (*approximants*) to głoski na pograniczu samogłosek i spółgłosek. Podobnie jak samogłoski, są one dźwięczne, ciągłe i wymawiane bez szumu, choć ich artykulacja wiąże się z większym niż w przypadku samogłosek zbliżeniem do siebie przeciwległych narządów mowy (artykulatorów), a nawet częściowym zwanem, jak w przypadku *l*. Głoska ta, w związku z zablokowaniem centralnej części toru ustnego i przepływem powietrza z boków (lub z jednego boku) języka, często jako jedyna klasyfikowana jest osobno jako spółgłoska **boczna** (*lateral*).

Spróbuj wymówić głoski *j* oraz *ł*, a także spółgłoskę boczną *l*, zwracając uwagę na ułożenie języka.

W językach świata występują spółgłoski wymawiane w jeszcze inny sposób, niektóre nawet na wdechu, jednakże wymienione wcześniej sposoby artykulacji, stosowane również w języku polskim, obejmują wszystkie spółgłoski języka angielskiego⁶. Więcej wiedzy na temat możliwych, bardziej egzotycznych sposobów artykulacji zdobędziemy z lektury specjalistycznych publikacji z zakresu fonetyki artykulacyjnej.

2.2. Miejsca artykulacji

W pierwszej części lekcji dowiedzieliśmy się, w jaki sposób produkujemy dźwięki służące do komunikacji z rozmówcami. Wiadomo jednak, że dwie głoski wymawiane w taki sam sposób, ale w różnych miejscach toru głosowego, też będą brzmiały inaczej, a to daje nam dodatkową możliwość wzbogacenia naszego repertuaru. Wiemy, że wymowa spółgłosek wiąże się

⁶ Na razie jednak jako przykładów używamy lepiej znanych nam głosek polskich.

z blokowaniem strumienia powietrza lub tworzeniem zwężeń powodujących szum. Zastanówmy się, w jakich miejscach możemy w kontrolowany sposób zakłócać przepływ wydychanego powietrza w celu uzyskania konkretnego dźwięku, który w połączeniu z innymi przekazuje rozmówcy wyrażane przez nas znaczenia. Miejsca te w oczywisty sposób wiążą się z poszczególnymi narządami mowy, a typy głosek określane są przymiotnikami odnoszącymi się do tych narządów. Przedstawiamy więc odpowiednią klasyfikację.

Spółgłoski **dwuwargowe (bilabial)** wymawiane są przy użyciu obu warg. Należą do nich *p*, *b* i *m*.

Spółgłoski **wargowo-zębowe (labiodental)** wymawiane są przy użyciu górnych zębów we współpracy z dolną wargą. Tak artykułujemy *f* i *w*.

Kolejne miejsca artykulacji, w obrębie jamy ustnej, wymagają udziału języka, który ze względu na swą mobilność daje nam największe możliwości różnicowania dźwięków mowy. Polska terminologia dotycząca miejsc artykulacji różni się nieco od terminologii angielskiej. O ile w języku polskim wymieniamy część języka biorącą bezpośredni udział w artykulacji, opisując spółgłoski jako np. tylnojęzykowe czy przedniojęzykowe, o tyle w języku angielskim określamy raczej miejsce, z którym styka się bądź do którego zbliża się język podczas artykulacji. Opis w obu wypadkach będzie wystarczająco precyzyjny, gdyż nie ma głosek wymawianych w efekcie dotknięcia zębów tyłem języka albo podniebienia miękkiego czubkiem języka. Wiadomo więc, że **podniebienie miękkie (soft palate albo velum)** to miejsce artykulacji głosek **tylnojęzykowych (velar)**. W przypadku jednak spółgłosek przedniojęzykowych w języku polskim trzeba będzie dodać odniesienie np. do zębów lub dziąseł, gdyż w obu wypadkach użyjemy przedniej części języka.

Jeżeli wrócimy do ryciny z *Lekcji 1.*, przedstawiającej narządy mowy, i przyjrzymy się miejscom, w których można wymawiać spółgłoski, to dojdziemy do wniosku, że oprócz dwuwargowych i wargowo-zębowych możemy wymienić następujące typy spółgłosek ze względu na miejsce ich artykulacji:

- zębowe (**dental**),
- dziąsłowe (**alveolar**),
- twardepodniebienne⁷ (**palatal**),
- miękkopodniebienne⁸ (**velar**),
- języczkowe (**uvular**),
- krtaniowe (**glottal**).

⁷ Jak wspomnieliśmy, w języku polskim użylibyśmy raczej przymiotnika „środkowojęzykowe”.

⁸ Czyli tylnojęzykowe.

Terminologia polska różni się od angielskiej także z powodu nieco innych miejsc artykulacji głosek, które wiele osób uznałoby za identyczne w obu językach. W związku z tym **od tego miejsca skoncentrujemy się na klasyfikacji spółgłosek angielskich**. Jako że pisownia angielska nie zawsze wskazuje w sposób jednoznaczny, z jaką spółgłoską mamy do czynienia, zmuszeni będziemy oznaczać ją odpowiednim symbolem fonetycznym. Dla jasności przyjmujemy zasadę, że symbole głosek umieszczone będą w pochylonych nawiasach, czyli np. /k/ oznaczać będzie głoskę na początku wyrazu *cat*. Literę natomiast będziemy zapisywać w nawiasach ostrokątnych⁹. Często więc przeczytamy, że np. złożenie liter <ch> w języku angielskim oznacza głoskę /tʃ/ lub /k/.

Oczywiście, większość symboli fonetycznych będzie się pokrywać z literami, z którymi i my, i Anglicy kojarzymy dany dźwięk. Łatwo więc zapamiętamy, jakie spółgłoski oznaczają symbole /p/, /b/, /m/, /f/, /v/, /s/, /z/, /t/, /d/, /n/, /l/, /r/, /k/ albo /g/.

Po tym ważnym wyjaśnieniu pora kontynuować opis miejsc artykulacji spółgłosek. Poznaliśmy już dwuwargowe i wargowo-zębowe, a teraz czas na przegląd głosek wymawianych przy użyciu języka.

Spółgłoski **zębowe (dental)** wymawiane są w wyniku zbliżenia czubka języka do górnych zębów lub też jego z nimi zetknięcia. W języku angielskim mamy dwie takie spółgłoski: /θ/ jak w *thanks* i /ð/ jak w *that*. Nie są one trudne do wymówienia. Wystarczy spróbować wymówić /f/ albo /v/¹⁰, a następnie zamiast dolną wargą dotknąć zębów językiem. Powtórz za lektorem:

2.1

/f/ — /v/, /θ/ — /ð/, /f/ — /θ/, /v/ — /ð/

Spółgłoski **dziąsłowe (alveolar)** stanowią liczniejszą od pozostałych grupę dźwięków w języku angielskim. Należą do niej /l/, /n/, /t/, /d/, /s/ i /z/. Osoby słuchające uważnie wymowy angielskiej zwróciły być może uwagę na to, że /t/ i /d/ w języku angielskim nie brzmią tak samo jak w polskim. Podobnie zresztą jest z /s/ i /z/, choć tu różnica może być mniej zauważalna. Otóż, jak już wspomnieliśmy, wszystkie wymienione spółgłoski w języku polskim mają zazwyczaj wymowę zębowo-dziąsłową. Wobec tego, że „czysto” zębowe głoski w języku polskim nie występują, głoski zębowo-dziąsłowe dla uproszczenia nazywane są zębowymi (lub przedniojęzykowo-zębowymi), a to może powodować niejasności podczas prób porównywania głosek w obu językach.

⁹ Od tego miejsca będziemy w ten sposób przedstawiać również głoski polskie.

¹⁰ Pamiętajmy, że /v/ w naszej transkrypcji oznacza głoskę zapisywaną w języku polskim literą <w>.

Musimy w każdym razie pamiętać o tej różnicy, gdyż w przypadku niektórych dźwięków (/t/, /d/, /s/, /z/) inne miejsce artykulacji wiąże się z wyraźną różnicą w brzmieniu głoski. Porównajmy kilka słów polskich z podobnie brzmiącymi słowami angielskimi.

Powtórz następujące głoski i słowa, zwracając uwagę na pogrubione elementy:

2.2

POL	t	tak	tu	d	dół	s	syty	z	baza	luzy	zez
ENG	t	tuck	two	d	do	s	city	z	buzzer	loser	zest

Rejon wałka dźwiękowego jest miejscem, gdzie nawet drobne zmiany w układzie języka mogą wpływać na znaczne różnice brzmienia dźwięków mowy. Wykorzystywane jest to w wielu językach. W języku angielskim lekkie przesunięcie języka do tyłu pozwoliło na wyodrębnienie kolejnego miejsca artykulacji, na styku dźwięka i podniebienia twardego.

Spółgłoski **zadźwiękowe** (**postalveolar**), wymawiane właśnie na granicy dźwięka i podniebienia twardego, to angielskie /ʃ/ jak w słowie *shop*, /ʒ/ jak w słowie *vision*, /tʃ/ jak w *church*, /dʒ/ jak w *judge* oraz /r/, np. w *red*. Powtórzmy te słowa:

2.3

shop, vision, church, judge, red, rural

Następnym miejscem w jamie ustnej wykorzystywanym podczas artykulacji spółgłosek jest podniebienie twarde. Głoskami wymawianymi w tym miejscu, czyli po polsku **środkowojęzykowymi** (**palatal**), są polskie /ń/ i /j/. W języku angielskim artykulację tego typu ma tylko /j/.

Jak łatwo się domyślić, jeżeli sięgniemy jeszcze dalej w głąb jamy ustnej w poszukiwaniu możliwych miejsc artykulacji, to zainteresuje nas podniebienie miękkie (**soft palate**), które bierze udział w wymowie spółgłosek we wszystkich chyba językach świata. Z podniebieniem miękkim w procesie produkcji głosek naturalnie współpracuje położona naprzeciw tylna część języka, dlatego też angielski termin **velar**, który odnosi się do podniebienia miękkiego, określa to samo miejsce artykulacji, co polskie **tylnojęzykowe**. Wymawiając głoski /k/ i /g/, łatwo się zorientować, że należą one właśnie do tej grupy. /k/ i /g/ występują oczywiście zarówno w języku polskim, jak i angielskim.

Podniebienie miękkie zakończone jest **języczkiem** (**uvula**). W niektórych językach znajdziemy głoski języczkowe (słyszeliśmy pewnie wymowę

niemieckiego czy francuskiego /r/), jednak nie występują one ani w polskim, ani w angielskim.

Jak widać, większość spółgłosek wymawiana jest w obrębie jamy ustnej¹¹, ale np. struny głosowe oprócz ważnej funkcji nadawania głoskom dźwięczności też potrafią samodzielnie „wyprodukować” spółgłoski. Spróbujmy np. zakaszleć. Kaszlnięcie rozpoczyna się od zwarcia i otwarcia strun głosowych, co powoduje powstanie głoski zwarto-wybuchowej. Dla Polaka **zwarcie krtaniowe (glottal stop)** nie jest dźwiękiem należącym do języka, dlatego ignorujemy jego istnienie, mimo że na ogół rozpoczyna ono wymowę wyrazów z początkową samogłoską.

Przekonajmy się zresztą sami. Porównajmy polską głoskę *a* i wyraz *okno* wymówione na dwa sposoby.

2.4

a-?a¹², okno-?okno

Teraz spróbujmy je powtórzyć. Prawda, że pierwszy wariant w obu parach jest trudniejszy do wymówienia? Różnicę w wymowie samogłoski ze zwarcie i bez zwarcia w nagłosie jeszcze wyraźniej dostrzeżemy między samogłoskami. Posłuchaj uważnie, a następnie powtórz za lektorem początek popularnej kołysanki:

2.5

aaa, kotki dwa...
?a?a?a, kotki dwa...

Zwarcie krtaniowe nie jest głoską języka polskiego, ale stosujemy je, aby ułatwić sobie wymowę samogłosek na początku wyrazu. Nadużywane w środku wyrazu lub zdania, jak w przykładzie z nagrania 2.5, powoduje wrażenie braku płynności mowy.

Anglicy używają zwarcia krtaniowego częściej¹³, ale zawsze jest ono wariantem innej spółgłoski i dlatego nie znajdziemy go np. w transkrypcji wyrazów w słowniku. Oznacza to, że możemy świetnie mówić po angielsku, nie używając wcale zwarcia krtaniowego, choć wiedza o takiej możliwości z pewnością ułatwi nam rozumienie naturalnej wymowy angielskiej.

¹¹ W niektórych egzotycznych językach do artykulacji służą jeszcze inne miejsca toru głosowego, ale wiedza ta nie jest nam potrzebna w nauce wymowy angielskiej.

¹² Symbol /ʔ/ oznacza właśnie zwarcie krtaniowe.

¹³ Omówimy to dokładniej przy okazji ćwiczeń wymowy spółgłosek wybuchowych.

2.3. Klasyfikacja spółgłosek

Czas na podsumowanie miejsc i sposobów artykulacji głosek w językach angielskim i polskim. W kolumnach tabeli 2.1 przedstawiamy miejsca, a w wierszach — sposoby artykulacji. Spółgłoski angielskie prezentujemy za pomocą symboli fonetycznych (w tabeli bez nawiasów), głoski polskie natomiast — używając najczęściej odpowiadających im liter (w nawiasach ostrokątnych). Pamiętajmy, że polskie głoski zębowe są tak naprawdę zębowo-dziaśłowe, a zadziaśłowe bardziej zachodzą na podniebienie twarde niż angielskie spółgłoski /ʃ/ i /ʒ/. Można ogólnie powiedzieć, że polskie głoski umieszczone w kolumnach „zębowe”, „dziaśłowe” i „zadziaśłowe” mają bardziej tylną wymowę w porównaniu z odpowiednimi głoskami angielskimi (w tabeli oznaczymy tę różnicę strzałkami), czyli właściwie znajdują się na pograniczu danej kategorii i kategorii następnej. Stąd wyraźne różnice w brzmieniu wielu głosek angielskich oraz ich (pozornych) polskich odpowiedników.

Spróbujmy wymówić głośno wszystkie przedstawione spółgłoski polskie i angielskie (nagranie 2.6), starając się zaobserwować, czy rzeczywiście ich miejsce w tabeli zgadza się z tym, jak je faktycznie artykułujemy. Wykonując to ćwiczenie, zwróćmy też uwagę, że w pierwszych trzech wierszach w prawie wszystkich polach (i to w obu językach) pojawiają się pary głosek. Powinniśmy już wiedzieć, czym, jeżeli nie miejscem i sposobem artykulacji, różnią się między sobą poszczególne pary spółgłosek.

2.6

Bilabial plosives: /p/, /b/

Alveolar plosives: /t/, /d/

Velar plosives: /k/, /g/

Labiodental fricatives: /f/, /v/

Dental fricatives: /θ/, /ð/

Alveolar fricatives: /s/, /z/

Postalveolar fricatives: /ʃ/, /ʒ/

Glottal fricative: /h/

Postalveolar affricates: /tʃ/, /dʒ/

Bilabial nasal: /m/

Alveolar nasal: /n/

Velar nasal: /ŋ/

Labiovelar approximant: /w/

Alveolar lateral approximant: /l/

Postalveolar approximant: /r/

Palatal approximant: /j/

Tabela 2.1. Miejsca i sposoby artykulacji spółgłosek angielskich (symbole fonetyczne) i polskich (zapis ortograficzny w nawiasach ostrokrętnych)

Sposób artykulacji	Miejsce artykulacji							
	bilabial dwu- wargowe	labiodental wargowo- -zębowe	dental zębowe	alveolar dziąsłowe	postalveolar zadziąsłowe	palatal środkowo- językowe	velar tylno- językowe	glottal krtaniowe
Plosive Zwarto- wybuchowe	p b <p> 		<t> <d> →	t d			k g <k> <g>	
Fricative Szczelinowe		f v <f> <v>	θ ð <s> <z> →	s z <sz> <ż> →	ʃ ʒ <ś> <ź> →			h
Affricate Zwarto- szczelinowe			<c> <dʒ> →	<cz> <dż> →	tʃ dʒ <ć> <dź> →			
Nasal Nosowe	m <m>		<n> →	n		<ń>	ŋ	
Approximant Aproksymanty	(w)* <ł>		<ɹ> →	ɹ**	r <r>	(j) <j>	(w) <ł>	

* /w/ oraz polskie <ł> wymawiane są przez jednoczesne podniesienie tyłu języka i zaokrąglenie warg; wymagają więc dwóch niezależnych gestów artykulacyjnych. Jak dowiemy się z następnych rozdziałów, jest to charakterystyczne dla wymowy samogłosek. Ze względu na to podobieństwo angielskie /w/ oraz /j/ często określa się mianem **pośsamogłosek (semivowels)**.

** Choć /ɹ/ różni się — jak już wiemy — od pozostałych aproksymantów artykulacją boczną, w innych aspektach jest do nich podobne, w związku z czym rezygnujemy z tworzenia osobnej kategorii dla jednej tylko głoski.

Czy zorientowaliśmy się, że wszystkie spółgłoski (z wyjątkiem /h/) artykułowane z całkowitym zwarciem lub powodującym tarcie zwężeniem wymawiane są w wersji dźwięcznej i bezdźwięcznej? Spółgłoski te (wybuchowe, zwarto-szczelinowe i szczelinowe) to **spółgłoski właściwe**, zwane również **obstruentami** (**obstruents**). Spółgłoski nosowe i aproksymanty, które wymawiamy bez szumów, nazywamy **sonorantami** (**sonorants**). Taki sposób wymowy czyni je podobnymi do samogłosek, które również są sonorantami i w normalnej wymowie także są dźwięczne.

Innym ciekawym wnioskiem z analizy tabeli jest to, że skoro niektóre pola pozostały puste, oznacza to, że nie wszystkie możliwe kombinacje miejsc i sposobów artykulacji wykorzystujemy w mowie. Oczywiście, i te mogą pojawić się w innych językach. Znając poszczególne sposoby i miejsca artykulacji oraz wiedząc, jak wymawiamy głoski z tabeli, powinniśmy umieć wymówić np. takie spółgłoski:

- dwuwargowe szczelinowe /ɸ/, /β/;
- środkowojęzykowe szczelinowe /ç/, /ʒ/;
- środkowojęzykowe wybuchowe /c/, /j/;
- wargowo-zębowe nosowe /ŋ/.

Odtwórz teraz nagranie 2.7 i sprawdź, czy twoje głoski brzmiały podobnie.

ɸ, β, ç, ʒ, c, j, ŋ

2.4. Spółgłoski angielskie: jak zapamiętać ich symbole?

Wiemy już, jak bardzo różnorodne są dźwięki mowy nawet w językach tak zbliżonych do siebie jak te, z których zaczerpnęliśmy przykłady, a są to przecież języki europejskie spokrewnione z polskim. Nas jednak interesują przede wszystkim głoski języka angielskiego. Postarajmy się przy okazji zapamiętać ich symbole fonetyczne. Zapamiętajmy, że /v/ to pierwsza głoska słowa *very*, /w/ to pierwsza głoska słowa *well*, /j/ rozpoczyna słowo *yes*, a symbol /y/ w ogóle nie oznacza żadnej angielskiej głoski. Jeszcze tylko symbole, których nie znamy z alfabetu:

/θ/ jak w *thanks*

/ð/ jak w *they*

/ʃ/ jak w *shop*

/z/ jak w *vision*.

Jeśli zapamiętamy dwa ostatnie, to łatwo będzie również skojarzyć:

/tʃ/ z *church*

oraz

/dʒ/ z *judge*.

/ŋ/ to już ostatni symbol, który nie jest zarazem literą alfabetu łacińskiego. Oznacza tylnojęzykową spółgłoskę nosową, która najczęściej występuje w wyrazach z <ng> i <nk>, np. w *king* i *bank*. Jej artykulację opisujemy w *Lekcji 19*.

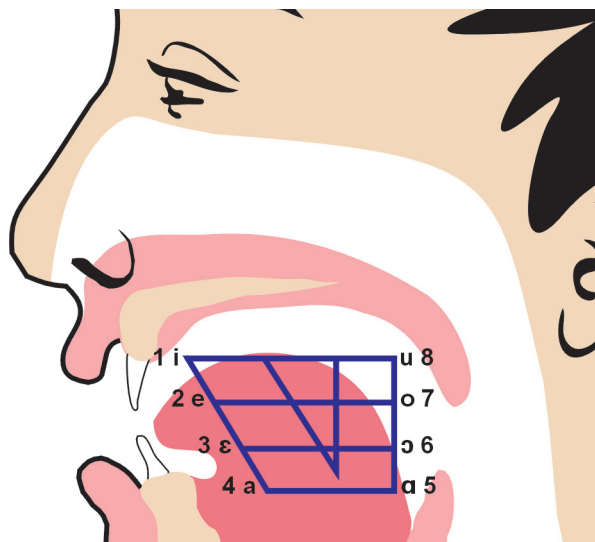
Pamiętajmy też, że oprócz głosek oznaczanych specjalnymi symbolami również spółgłoski /r/, /t/ i /d/ w języku angielskim różnią się od swoich polskich odpowiedników. Dokładniej zajmiemy się tym problemem w rozdziale poświęconym ćwiczeniu wymowy spółgłosek angielskich.

LEKCJA 3. Charakterystyka i klasyfikacja samogłosek

3.1. Najważniejsze właściwości samogłosek

Brzmienie samogłoski zależy przede wszystkim od ułożenia języka. Ważna jest np. odległość między językiem a podniebieniem. Wyższe położenie sprzyja artykulacji samogłosek wysokich, np. /i/ albo /u/, a jego obniżenie, któremu naturalnie towarzyszy szersze otwarcie ust, pomaga w wymowie samogłosek niskich, np. /a/. Istotne jest również położenie języka w płaszczyźnie poziomej. Przesunięcie języka w przód umożliwia wymowę /i/ i /e/, a cofnięcie — wymowę /o/ i /u/. Ruchy języka na boki zasadniczo nie służą do różnicowania głosek.

Gdybyśmy chcieli narysować pole, w którego obrębie porusza się język w czasie artykulacji samogłosek, to miałyby ono kształt nieregularnego czworoboku (ryc. 3.1).

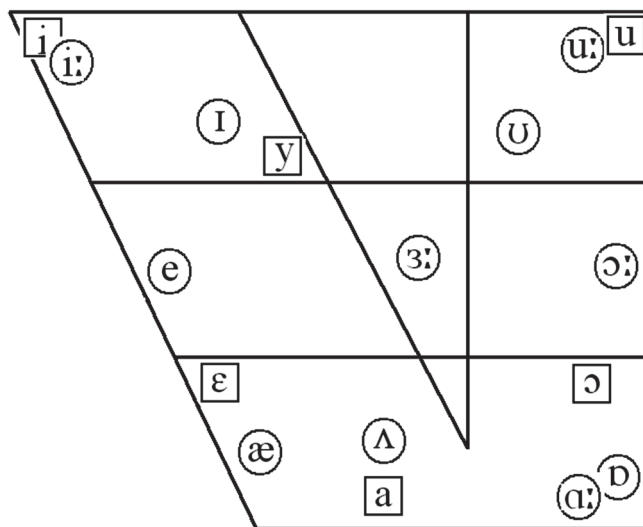

Ryc. 3.1. Czworobok samogłoskowy (z samogłoskami kardynalnymi)

Podział szerokości i wysokości czworoboku na trzy części pozwala zaklasyfikować każdą samogłoskę do jednej z grup wyodrębnionych na podstawie położenia języka w dwóch płaszczyznach. Wyróżniamy więc samogłoski wysokie, średnie i niskie (**high, mid, low**) oraz przednie, centralne i tylne (**front, central, back**), co, jak widać na czworoboku, daje nam łącznie dziewięć kategorii wynikających z możliwych kombinacji wspomnianych cech.

Pomysł zastosowania tego typu skali w opisie samogłosek zaproponował Daniel Jones na początku XX wieku. Samogłoski przednie i tylne wymawiane w czterech różnych (z założenia równo oddalonych od siebie) położeniach języka nazwał Jones **samogłoskami podstawowymi** lub **samogłoskami kardynalnymi** (**Cardinal Vowels** — 1—8 na rycinie). Rozmieszczenie samogłosek kardynalnych w płaszczyźnie pionowej daje również możliwość podziału na cztery kategorie: **przymknięte** (**close** — wysokość 1—8), **półprzymknięte** (**half-close** — wysokość 2—7), **półotwarte** (**half-open** — wysokość 3—6) i **otwarte** (**open** — wysokość 4—5).

Zbieżność samogłosek kardynalnych z samogłoskami występującymi w językach naturalnych jest przypadkowa. W języku francuskim np. występują samogłoski bardzo zbliżone do samogłosek 2 i 7, a polskie /ɛ/ to właściwie samogłoska podstawowa 3. Natomiast żadna z samogłosek języka angielskiego nie pokrywa się z kardynalnymi. Ryc. 3.2 przedstawia pozycje języka typowe dla wymowy samogłosek polskich i angielskich.

Ryc. 3.2. Samogłoski angielskie (symbole w kołach) i polskie (symbole w kwadratach)
 Objasnienia: Używamy symbolu /y/ dla polskiej samogłoski oznaczanej tą właśnie literą. W międzynarodowej transkrypcji fonetycznej International Phonetic Association (IPA) stosuje się symbol /i/.

Jak widać, wszystkie samogłoski angielskie różnią się od samogłosek polskich, co oznacza, że przeniesienie tych ostatnich do wymowy angielskiej skutkowało będzie obcym akcentem.

Spróbujmy teraz wymówić polskie samogłoski /i/ i /a/, obserwując w lusterku zmiany położenia języka. Zwróćmy uwagę, że obniżenie położenia języka wiąże się z koniecznością opuszczenia dolnej szczęki, czyli po prostu szerszego otwarcia ust.

Teraz spróbujmy na przemian kilka razy wymówić /i/ — /u/ oraz /e/ — /o/. Tym razem zaobserwujemy ruch języka w przód i w tył. Zauważyliśmy pewnie w lusterku, że w obu przypadkach druga samogłoska wymawiana jest z dodatkowym zaokrągleniem warg. Ułożenie warg to druga obok położenia języka cecha artykulacji wpływająca na brzmienie samogłoski. Według tego kryterium, wszystkie samogłoski możemy podzielić na zaokrąglone i niezaokrąglone. Ciekawe jest to, że cofnięciu języka niemal automatycznie towarzyszy zaokrąglenie warg. Zdarzają się co prawda samogłoski przednie zaokrąglone, jak we francuskim słowie *lu* /ly/ i tylne niezaokrąglone, jak w japońskim *ku* /ku/, ale pozostają one w zdecydowanej mniejszości. W języku polskim nie ma ich wcale, a w angielskim tylko samogłoska /ɑ:/, jak w *Mark*, jest jednocześnie tylna i niezaokrąglona.

Spróbuj wymówić podane słowa z różnych języków zawierające samogłoski zbliżone do kardynalnych:

3.1

francuskie *lit* (1)

francuskie *des* (2)

polskie *d* („de”) (3)

angielskie *bad* (4)

angielskie *Mark* (5)

polskie *los* (6)

niemieckie *los* (7)

polskie *tu* (8)

francuskie *lu* (9, czyli /i/ z zaokrągleniem warg)¹⁴

japońskie *ku* (16, czyli /u/ bez zaokrąglenia warg)

¹⁴ Zmiana układu warg samogłosek kardynalnych (1–8) pozwala w tych samych miejscach wyodrębnić grupę wtórnych (**secondary**) samogłosek kardynalnych, numerowanych od 9 do 16 (1→9, 2→10 itd.).

3.2. Samogłoski angielskie i ich zapis fonetyczny

Przejdźmy do prezentacji samogłosek angielskich i ich symboli fonetycznych najczęściej używanych w brytyjskich słownikach wymowy. Symbole przedstawione zostały już na ryc. 3.2. Przedstawiamy je również w tabeli 3.1 wraz z najbardziej typowymi sposobami zapisu ortograficznego. Podkreśliliśmy litery spółgłoskowe, które częściej niż inne wiążą się z danym sposobem wymowy.

Więcej na temat relacji pomiędzy wymową samogłosek a pisownią wyrazów je zawierających powiemy w dalszej części podręcznika.

Przeczytaj wszystkie przykłady:

3.2

Tabela 3.1. Samogłoski angielskie a ortografia

Samogłoska angielska	Przykłady zapisu			
/i:/	see	heat	scene	field
/ɪ/	bit			
/e/	ten	head		
/æ/	bad			
/ʌ/	cup	son		
/ɑ:/	car	half	past	
/ɒ/	hot	wash		
/ɔ:/	form	saw	bought	warn
/ʊ/	book	put	could	
/u:/	too	rude	drew	do
/ɜ:/	turn	bird	fern	work

Niektóre samogłoski zapisywane są symbolem z dwukropkiem. To samogłoski wymawiane dłużej od pozostałych. Długość idzie w parze z większym napięciem mięśni, które stabilizuje układ artykulacyjny na chwilę dłużej niż w przypadku samogłosek krótkich.

Pamiętaj!

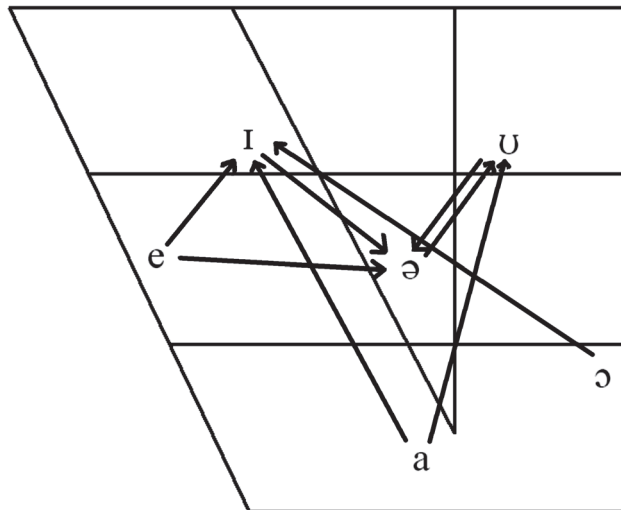
Samogłoski krótkie nie występują na końcu wyrazu.
Wyjątkiem są /ə/ i /ɪ/ w sylabach nieakcentowanych.

Zwróćmy uwagę, że samogłoski krótkie częściej oznaczane są w pisowni tylko jedną literą, podczas gdy długie przedstawiane są kombinacją dwóch liter samogłoskowych albo litery samogłoskowej z <r>. Warto przy tym pamiętać, że w standardowej brytyjskiej wymowie głoska /r/ wymawiana jest wyłącznie przed samogłoskami.

3.3. Angielskie dyftongi (*diphthongs*)

W języku angielskim występują również samogłoski, które wymawiamy zmieniając położenie języka. Jeżeli język przesuwa się w górę, wymawiamy tzw. dyftongi (dwugłoski) przymykane (*closing diphthongs*). Dyftongi przedstawiane są w transkrypcji jako kombinacja dwóch symboli odpowiadających początkowemu i końcowemu położeniu języka. Musimy pamiętać, że pierwszy element dyftongu jest wymawiany mocniej. To on właśnie stanowi ośrodek sylaby. Sposób wymowy można przedstawić w postaci strzałek na czworoboku samogłoskowym, zaznaczając zakres i kierunek ruchu języka.

Ryc. 3.3. Dyftongi angielskie (przymykane i centralizowane) na czworoboku

Na ryc. 3.3 przedstawiamy również dyftongi, podczas których wymowy język przesuwa się do położenia neutralnego, tzn. do pozycji zajmowanej w stanie spoczynku. Samogłoska wymawiana w takiej pozycji oznaczana jest symbolem /ə/, a dyftongi nią zakończone nazywamy centralizowanymi (*centring diphthongs*). W standardowej wymowie brytyjskiej, najczęściej

opisywanej w podręcznikach i słownikach wymowy, wyróżnia się osiem dyftongów: pięć przymykanych i trzy centralizowane. W tabeli 3.2 prezentujemy ich symbole wraz z typowymi sposobami zapisu ortograficznego.

Warto zwrócić uwagę na kilka charakterystycznych relacji między piśmownią a wymową angielskich dyftongów¹⁵:

1. Litery, których nazwy w alfabecie wymawiamy jako dyftongi, tj. <a> /eɪ/, <i> /aɪ/, <o> /əʊ/, bardzo często oznaczają te dyftongi również w słowach, szczególnie gdy następuje po nich pojedyncza litera spółgłoskowa i nieme *-e*, np. *cake*, *like*, *rope*. Podobna zasada dotyczy też pozostałych liter samogłoskowych, np. w *mete* albo *cute*. Brak niemego *-e* sugeruje wymowę samogłoski krótkiej. Tabela 3.2 przedstawia podstawowe sposoby czytania pojedynczych liter samogłoskowych w sylabach akcentowanych zgodnie z opisaną regułą.
2. Litery <i> oraz <y> często oznaczają /ɪ/ w /eɪ/ i /ɔɪ/, np. *say*, *tail*, *bay*, *coin*, przy czym <y> występuje najczęściej na końcu wyrazu, a <i> w pozostałych pozycjach.
3. Dyftongi centralizowane powstały z połączenia długiej samogłoski z /r/, które, jak wiemy, nie jest wymawiane na końcu wypowiedzi i przed spółgłoskami, wobec czego w pisowni pojawiają się zwykle dwie litery samogłoskowe w kombinacji z <r>. Zdarza się, że <r> rozdziela te dwie litery.

Powtórz za lektorem wszystkie przykłady z nagrania 3.3, starając się zapamiętać typowe sposoby zapisywania dyftongów. Zauważysz zapewne, że niektóre kombinacje liter mogą niestety oznaczać różne głoski, np. <ear>, <ow> czy <ere>.

3.3

Tabela 3.2. Dyftongi angielskie a ortografia

Dyftong	Przykłady zapisu			
/eɪ/	late	say	tail	prey
/aɪ/	bite	try	child	
/ɔɪ/	coin	boy		
/aʊ/	out	now		
/əʊ/	hope	low	boat	go
/ɪə/	beer	hear	perce	mere
/eə/	fair	care	bear	there
/ʊə/	poor	tour	cure	fuel

¹⁵ Mówimy tu oczywiście o tendencjach, gdyż w bardzo wielu przypadkach nasze reguły nie będą się sprawdzać.

Przydatna może okazać się również tabela 3.3, w której przedstawiamy podstawowe sposoby czytania pojedynczych liter samogłoskowych w sylabach akcentowanych. Każda z nich może sygnalizować wymowę „krótką”, w sylabach zakończonych literą spółgłoskową, lub wymowę „długą”, typową przed pojedynczą literą spółgłoskową i następną samogłoskową, zwłaszcza niemym *-e*.

Tabela 3.3. Wymowa liter samogłoskowych w sylabach akcentowanych

Litera	Wymowa „krótka”	Przykład	Wymowa „długa”	Przykład
i	/ɪ/	bit	/aɪ/	bite
e	/e/	pet	/i:/	Pete
a	/æ/	rat	/eɪ/	rate
o	/ɒ/	hop	/əʊ/	hope
u	/ʌ/	cut	/ju:/	cute

Większą liczbę przykładów, lepiej obrazującą skalę zróżnicowania ortograficznego zapisu poszczególnych samogłosek i dyftongów angielskich, znajdziesz w tabeli na końcu książki (załącznik do *Lekcji 3*).

LEKCJA 4. Wymowa słów i ich zapis fonetyczny

4.1. Transkrypcja fonetyczna a ortografia

Poprzednie lekcje poświęcone były głoskom języka angielskiego. Pamiętamy, że wyróżniliśmy dwadzieścia cztery spółgłoski, jedenaście samogłosek i osiem dyftongów. Znamy też już ich symbole fonetyczne, więc możemy przystąpić do ćwiczeń poświęconych transkrypcji. Transkrypcja fonetyczna jest bardzo przydatna w nauce języka obcego takiego jak angielski, w którym pisownia wyrazu nie wskazuje jednoznacznie, jaka jest jego wymowa. Dzięki znajomości transkrypcji będziemy w stanie samodzielnie sprawdzić w słowniku wymowę każdego nowego wyrazu. Bardzo ważną korzyścią jest również nabycie świadomości podobieństw i różnic zarówno między głoskami angielskimi a polskimi, jak i w obrębie zbioru głosek angielskich. Świadomość taka korzystnie wpływa także na skuteczność percepcji słuchowej języka mówionego. Umiejętność posługiwania się transkrypcją jest też oczywistą zaletą nauczyciela języka angielskiego.

Do ćwiczeń możemy przystąpić, posługując się na początku listą symboli przedstawioną w tabeli 4.1. Naszą listę możemy porównać z listą symboli w słowniku języka angielskiego, którym dysponujemy. Symbole /i/ oraz /u/, które prawdopodobnie tam znajdziemy, a których nie ma w naszej tabeli, będziemy zastępować odpowiednio znakami /ɪ/ i /ʊ/. Takie uproszczenie nie wpłynie niekorzystnie na jakość naszej transkrypcji. Pamiętajmy, że nie należy stosować żadnych innych symboli. Dwukropek jest nierozdzielnie związany z dokładnie pięcioma konkretnymi symbolami. Nie wolno też „komponować” dyftongów z użyciem /ʌ/, /æ/ czy /ɒ/.

Tabela 4.1. Symbole fonetyczne głosek angielskich oraz najbardziej typowy sposób ich zapisu (mniejsza czcionka)

ee	i	e	a	u	ar	o	aw	oo	oo	ir	air	eer	oor	o-e	ou	i-e	a-e	oi				
ə*	ɪ	e	æ	ʌ	ɑ:	ɒ	ɔ:	ʊ	u:	ɜ:	eə	ɪə	ʊə	əʊ	aʊ	aɪ	eɪ	ɔɪ				
p	b	t	d	k	g	f	θ	ð	s	z	ʃ	ʒ	tʃ	dʒ	m	n	ŋ	r	l	j	w	h
p	b	t	d	k	g	f, ph	v	th	s	s, z	sh	s+i/u	ch	j, dg, g	m	n	ng	r	l	y	w	h

* O tej innej niż wszystkie samogłosce opowiemy w następnej lekcji.

Objaśnienie: <-e> oznacza nieme -e po pojedynczej literze spółgłoskowej.

Zapamiętaj następujące ważne zasady, które uchronią Cię przed niepotrzebnymi błędami:

1. W transkrypcji **nie ma wielkich liter!**
2. Wszystkie symbole samogłosek mają tę samą wysokość.
3. Nie używaj w transkrypcji:
  - /o/;
  - /a/, /i/, /u/ bez kropek;
  - /x/ — zwykle chodzi o /ks/;
  - /c/ — zwykle chodzi o /k/.
4. Zwróć uwagę na proporcje następujących symboli:
 $\int$ 3 θ ð ə a ʒ:
5. **Nie myl** /ə/ z /a/! *no* /nəʊ/ i *now* /naʊ/ to dwa różnobraźmiące słowa.

Ćwiczenie 4.1

Korzystając ze zdobytej wiedzy, napisz transkrypcję fonetyczną podanych wyrazów. W razie wątpliwości możesz sobie pomóc, słuchając nagrania. Po napisaniu porównaj z transkrypcją w słowniku lub w kluczu.

4.1

yes, that, thought, wing, lark, dawn, down, phone, light, judge, church, share, wise, house, book, rude, steer, vast, tour, feast, may, toy, lock

Jak się udało? Wymowę tych wyrazów można odgadnąć na podstawie pisowni. W kluczu podajemy kilka praktycznych porad ułatwiających zadanie.

4.2. Z czego składa się sylaba? Co to jest fonotaktyka?

Wiemy już, że słowa składają się z połączonych z sobą głosek. Wiemy też, że głoski grupują się w sylaby, których ośrodkami są samogłoski. Mimo że nie zawsze jesteśmy pewni, gdzie dokładnie przebiega granica między sylabami, to jednak od dziecka intuicyjnie potrafimy korzystać w zabawach z wyliczanek albo, skandując, dopingować naszych faworytów w zawodach sportowych. Również teksty piosenek pisane są tak, aby jednej nucie prawie zawsze odpowiadała jedna sylaba.

Oprócz samogłoski stanowiącej ośrodek sylaby (**nucleus/peak/centre**), może ona mieć także nagłos (**onset**), czyli spółgłoskę (lub spółgłoski) poprzedzającą samogłoskę, oraz wygłos (**coda**), czyli spółgłoskę (lub kilka) zamykającą sylabę. Warto też wiedzieć, że nie wszystkie spółgłoski i ich kombinacje mogą występować w nagłosie lub wygłosie. Zasady opisujące dopuszczalną budowę sylaby to fonotaktyka (**phonotactics**). Znajomość podstawowych reguł fonotaktycznych ułatwi nam również przewidywanie wymowy angielskich słów i uchroni przed niektórymi błędami.

Musimy pamiętać, że w słowach polskich, zwłaszcza w nagłosie, dopuszczalne są bardziej skomplikowane złożenia spółgłosek niż w większości języków świata, co sprawia, że wymowa języka polskiego jest bardzo trudna dla obcokrajowców. Oto kilka zasad, o których warto pamiętać, ucząc się angielskiej wymowy:

1. W nagłosie angielskiej sylaby:
  - a. Przed spółgłoskami wybuchowymi i nosowymi może się pojawić wyłącznie /s/ (a w języku polskim występują np.: *ptak*, *źbik*, *szpak*, *wtorek*, *czkawka*, *ćpun*, *mknąć*, *łkać*, *rtęć*, oraz: *knur*, *gnić*, *kminek*, *pnące*, *mna*, *wnętrze*, *zmora*, *znać*, *sznur*, *ćma*).
  - b. Spółgłosek szczelinowych i zwarto-szczelinowych, z wyjątkiem zapożyczeń, np. *sphere*¹⁶, nie poprzedzają inne spółgłoski (a w języku polskim mamy np.: *kwasy*, *szwy*, *dwa*, *czwartek*, *drzwi*, *rwać*, *drwal*, *lwa*, *zwój*, *psy*, *bzy*, *wstyd*, *przy*, *krzak*, *grzyb*, *grzmot*, *zgrzyt*, *wszy*, *mży*, *msza*, *rży*, *lży*, *szcotka*, *pszczoła*, *wczasy*, *rdza*, *dżdżownica*).
  - c. Po spółgłosce wybuchowej mogą występować wyłącznie aproksymanty: /j/, /w/, /r/, /l/ (a w polskim są np.: *ptak*, *Gdańsk*, *dbać*, *twór*, *psy*, *pnące*, *kniewa*, *pchać*, *Tczew*, a nawet *pszczoła*).
  - d. Po spółgłoskach sonornych: /m/, /n/, /r/, /l/, /j/, /w/ nie może się pojawić żadna spółgłoska, nie licząc często poprzedzającej /u:/ półsamogłoski /j/ (a w polskim mamy np.: *mna*, *mży*, *msza*, *mkniewa*, *mgła*, *mruk*, *rtęć*, *rdest*, *rwać*, *rży*, *lwy*, *łgniewa*, *łza*, *łkać*).
2. W wygłosie angielskiej sylaby:
  - a. Nie występuje /h/ (a w wymowie, której się uczymy, nie występuje także /r/).

¹⁶ Zapożyczenia, a zwłaszcza nazwy własne, najczęściej dostosowane są do reguł języka zapożyczającego, choć czasem mogą też je łamać.

- b. Po spółgłosce nosowej nie wymawiamy /g/ ani /b/¹⁷, ani drugiej nosowej (a w polskim mamy *hymn*).
- c. Po obstruentach sonoranty nie występują. Ewentualna spółgłoska sonorna po właściwej tworzy oddzielną sylabę! Tak jest np. z /m/ w *rhythm*, *chasm*, *schism* i innych słowach z końcówką <-ism> czy z /l/ przed niemym -e w *table* i *people*. W takich wyrazach przed ostatnią spółgłoską możemy wymówić bardzo krótką samogłoskę /ə/ (piszemy o niej w punkcie 4.4) albo wzmocnić wymowę spółgłoski, czyniąc ją ośrodkiem nowej sylaby (o spółgłoskach sylabicznych piszemy w punkcie 19.4).

Są jeszcze inne, bardziej szczegółowe reguły fonotaktyczne, ale wymieniamy tylko te, które, naszym zdaniem, ułatwiają naukę wymowy i pozwalają uniknąć wielu błędów.

W języku polskim jesteśmy przyzwyczajeni, że możemy ufać pisowni wyrazu, chcąc go wymówić. Tymczasem w języku angielskim czasem pisownia będzie nas złośliwie namawiać do złamania podanych zasad. Nie róbmy tego: <h> na końcu wyrazu, jak w *shah* czy *Sarah* na pewno nie oznacza wymowy /h/! Nie wymawiamy także spółgłosek sugerowanych przez ostatnią literę w *hymn*, *climb*, *sing* itp. Jeżeli natomiast w nagłosie pisownia sugeruje dwie spółgłoski, których nie wolno łączyć, wymawiamy tylko tę drugą¹⁸. Tak jest np. w *pterodactyl*, *psalm*, *pneumatic*, *know*, *gnat*, *wrist*, *xerox*¹⁹. Sprawdź i przepisz wymowę tych słów ze słownika.

¹⁷ Piszemy o tym dokładniej w punkcie 19.2.

¹⁸ Nie mówimy oczywiście o dwuznakach tradycyjnie przypisanych do określonej spółgłoski, np. <ph> = /f/, <kh> = /k/, <ch> = /tʃ/ albo /k/.

¹⁹ <x> na początku wyrazu oznacza /z/ w wymowie.

4.3. Wymowa i zapis fonetyczny dłuższych wyrazów

Akcent wyrazowy (*word stress*):

sylaby akcentowane i nieakcentowane

(*stressed and unstressed syllables*)

Jak pewnie zauważyliśmy, wszystkie transkrybowane przez nas do tej pory wyrazy składały się z tylko jednej sylaby. Wymowa dłuższych słów uwarunkowana jest w bardzo dużym stopniu akcentem wyrazowym, o którym właśnie zamierzamy powiedzieć.

Poszczególne sylaby wymawiane są mniej więcej z równą siłą tylko w wyliczankach i podczas skandowania. W normalnej mowie, jeżeli wyraz ma dwie sylaby lub więcej, to jedna z nich jest zawsze najbardziej eksponowana: dłuższa, głośniejsza albo wymawiana ze zmianą tonu (wysokości głosu).

Posłuchaj i zastanów się, czy rzeczywiście w podanych przykładach wyróżniona sylaba brzmi mocniej:

4.2

MAma, maMA, Ananas, aNAnas, anaNAS (akcentowana dłuższa)

MAma, maMA, Ananas, aNAnas, anaNAS (akcentowana głośniejsza)

MAma, maMA, Ananas, aNAnas, anaNAS (akcentowana na wyższym tonie)

Przedstawione przykłady brzmią trochę nienaturalne nie tylko dlatego, że sztucznie regulowaliśmy długość, głośność i ton sylab, lecz także ze względu na to, że w zwykłej mowie stosujemy wszystkie (albo przynajmniej dwa) sposoby akcentowania jednocześnie, chociaż w różnych proporcjach.

Posłuchaj wobec tego akcentowania bardziej naturalnego i powtórz za lektorem:

4.3

MAma, maMA, Ananas, aNAnas, anaNAS

W języku polskim najczęściej akcentujemy przedostatnią sylabę, ale nie wszystkie języki zachowują tę regułę. Na przykład w czeskim akcentujemy pierwszą sylabę, a we francuskim ostatnią. Porównajmy i powtórzmy po czesku, po polsku i po francusku:

 4.4

federace (cz.) — federacja (pol.) — fédération (fr.)

A teraz usłyszysz trzykrotnie na przemian *mama* i *ananas*. Spróbuj określić, która sylaba jest akcentowana. Podkreśl ją i porównaj odpowiedzi z kluczem:

 4.5

mama, ananas, mama, ananas, mama, ananas

Ćwiczenia w akcentowaniu sylab na pewno nam się przydadzą, dlatego że — w odróżnieniu od francuskiego, czeskiego czy polskiego — język angielski nie należy do języków o akcencie przewidywalnym. Chociaż można zaobserwować pewne prawidłowości (o niektórych piszemy w punkcie 4.5), to jednak często będziemy zaskoczeni pozycją akcentu wyrazowego. Spróbuj przeczytać głośno następujące słowa i podkreśl sylabę, którą akcentujesz. Potem przeczytaj słowa ponownie i dla porównania odtwórz nagranie 4.6: po usłyszeniu numeru słowa przeczytaj je na głos, zanim wymówi je lektor, a następnie powtórz jeszcze raz za lektorem.

 4.6

1. even	7. afford	13. develop
2. event	8. computer	14. determine
3. deny	9. professor	15. undermine
4. exit	10. understand	16. envelope
5. deter	11. desolate	17. capable
6. effort	12. detergent	

Czy Twoja wersja zgadzała się z wersją lektora? Zdarza się bowiem często, że uczący się angielskiego błędnie akcentują wyrazy, co powoduje utrudnienia dla ich rozmówców. Na szczęście dość dobrze zapamiętujemy brzmienie poznanych słów. W trakcie nauki poznajemy ich jednak tak dużo, że nie zawsze nauczyciel zdoła zademonstrować wymowę wszystkich. Poza tym nowe słowa, które słyszeliśmy tylko kilka razy, mogą nam się mylić z innymi, podobnymi. Warto więc umieć samodzielnie sprawdzić, jak powinno brzmieć słowo, którego wymowy nie jesteśmy pewni. Tutaj pomocny może być elektroniczny słownik z nagraną wymową, ale większą pewnością swobodnego operowania akcentem da nam umiejętność posługiwania się niepozornym, lecz bardzo ważnym znacznikiem w graficznym zapisie fonetycznym. Znaczek ten jest umieszczany w większości słowników

przed sylabą akcentowaną. Spróbuj jeszcze raz przeczytać listę wyrazów, tym razem z zaznaczonym akcentem:

4.7

1. 'even 2. e'vent 3. de'ny 4. 'exit 5. de'ter 6. 'effort 7. a'fford 8. com'puter
9. pro'fessor 10. under'stand 11. 'desolate 12. de'tergent 13. de'velop
14. de'termine 15. under'mine 16. 'envelope 17. 'capable

Czy udało się prawidłowo zaznaczyć akcenty w poprzednim ćwiczeniu?

4.4. Redukcja sylaby nieakcentowanej

Akcent wyrazowy jest w języku angielskim szczególnie ważny z jeszcze innego powodu. Otóż sylaba nieakcentowana ulega w wymowie redukcji i brzmi zupełnie inaczej niż taka sama akcentowana. Zdarza się nawet, jak w ostatnim z przykładów w nagraniu 4.8, że wyrazy pisane identycznie są w zależności od ich funkcji różnie akcentowane, a wtedy różnią się także wymową poszczególnych głosek. Porównaj i powtórz:

4.8

'simply — im'ply, 'effort — a'fford, de'termine — under'mine,
'desert — des'sert, 'record — re'cord

Jeżeli zaobserwujemy wpływ akcentu na brzmienie wyrazu, to relacje pomiędzy angielską pisownią a wymową staną się znacznie bardziej klarowne, dlatego że znając pozycję akcentu, o wiele łatwiej jest przewidzieć wymowę poszczególnych głosek. O przewidywaniu wymowy sylab akcentowanych na podstawie pisowni opowiemy w części poświęconej samogłoskom, a na razie zastanowimy się, co tak naprawdę dzieje się z sylabami nieakcentowanymi.

Redukcja sylaby nieakcentowanej polega przede wszystkim na osłabieniu samogłoski. Jeżeli przyjmiemy, że sylaby nieakcentowane są mniej istotne i nie warto ich wymawiać wyraźnie, to skracając znacznie czas ich trwania spowodujemy, że język z położenia neutralnego nie zdąży dotrzeć do miejsca, które stanowi o poprawnej wymowie dźwięku w normalnych warunkach, a czasami nawet w ogóle nie ruszy w jego stronę. Powstała w ten sposób krótka, nieokreślona samogłoska to /ə/ (schwa), dźwięk najczęściej występujący w sylabach nieakcentowanych. Jego artykulacja udaje się najlepiej, jeżeli nie staramy się wymówić żadnej konkretnej samogłoski, koncentrując się po

prostu na sąsiednich dźwiękach. Zacznijmy od pojedynczych głosek, a przy okazji przypomnijmy sobie poznane wcześniej symbole fonetyczne. Jakie to dźwięki? Przeczytaj je na głos, a następnie powtórz za lektorem:

4.9

/b/, /d/, /g/, /dʒ/, /tʃ/

Tych głosek, a szczególnie pierwszych trzech dźwięków, nie da się wymówić bez towarzyszącej im krótkiej samogłoski. Jest ona może trochę podobna do polskiego /y/, ale zgodzimy się chyba, że /y/ wymówione celowo będzie wyraźnie dłuższe, a język nieco się podniesie. Porównaj i powtórz, dla ułatwienia z polskimi dźwiękami:

4.10

b — by, d — dy, dż — dży

Teraz spróbuj w podobny sposób wymówić następujące wyrazy, artykułując tylko spółgłoskę i nie sygnalizując, która litera samogłoskowa występuje w zredukowanej sylabie:

4.11

/t/ + day = today, /f/ + get = forget, /s/ + port = support, /k/ + nect = connect

Nie należy się martwić, że samogłoski prawie — albo nawet wcale — nie słyhać, gdyż rzeczywiście w nieco szybszej mowie /ə/ może po prostu zaniknąć. Dbać należy jedynie o to, by jakiś ślad zredukowanej samogłoski pozostał, gdy występuje ona na początku lub na końcu wyrazu. Nie chcemy przecież, żeby *go* nie różniło się od *ago*, a *bet* od *better*.

Powtórz następujące pary wyrazów:

4.12

bet — better, man — manner, sail — sailor, rob — robber, code — coda,
/ə/ + go = ago, /ə/ + tend = attend, /ə/ + bay = obey, /ə/ + way = away

Nie powinny nas zmylić np. dodane do wyrazów końcówki czy kilka liter w pisowni. Wymowa nadal powinna być krótka. Powtórzmy:

4.13

effort, worker — workers, bother — bothered, matter — mattered,
honour — honoured

Wróćmy teraz do akcentu i jego związku z wymową poszczególnych sylab w wyrazie. Jeśli pamiętać, jaki wpływ ma obecność lub brak akcentu na wymowę sylab, jasne staje się, że wymowa wyrazów *effort* i *afford*, która sprawia Polakom wiele kłopotu, jest jak najbardziej przewidywalna. W *effort* redukujemy drugą sylabę, a w *afford* pierwszą. Oprócz tego, jak dowiemy się bardziej szczegółowo w dalszej części kursu:

1. Litera <e> przed podwojoną literą spółgłoskową oznacza w wymowie /e/.
2. Litery <or> wymawiamy najczęściej jako /ɔ:/ (szczegóły w *Lekcji 8.*).
3. Literę <r> w brytyjskiej angielszczyźnie czytamy tylko przed samogłoskami.
4. Wymowa spółgłosek jest dość wyraźnie sugerowana tradycją alfabetu łacińskiego, używanego zarówno w języku polskim, jak i angielskim, czyli <t> to /t/, <d> to /d/ itd.
5. Podwojenie litery spółgłoskowej nie wpływa na zmianę długości odnośnej spółgłoski (nie wymawiamy więc jej „podwójnie”); sugeruje jedynie, że poprzednia samogłoska powinna należeć do „krótkich”, a to oznacza, że nie powinniśmy spodziewać się ani dyftongu /eɪ/ w *afford*, ani „długiego” /i:/ w *effort*²⁰.

Reasumując, nie pozostaje nam nic innego, jak zapisać wyrazy fonetycznie w następujący sposób:

afford /ə'fɔ:d/
effort /'efət/

Za chwilę spróbujemy samodzielnie przewidzieć wymowę i zapis fonetyczny wyrazów z nagrania 4.6. Możemy na początek założyć, że w sylabach nieakcentowanych będziemy wpisywać /ə/. To rozwiązanie może nie będzie skuteczne w stu procentach, ale z całą pewnością nie popełnimy zbyt wielu błędów.

Przy okazji warto zapamiętać, że drugą — obok /ə/ — samogłoską często występującą w sylabach nieakcentowanych jest /ɪ/. Pojawia się ona tam, gdzie litera <e> w pierwszej, nieakcentowanej sylabie wyrazu, np. *electric* /ɪ'lektrɪk/, *begin* /bɪ'gɪn/, *delete* /dɪ'li:t/, *remove* /rɪ'mu:v/ i w ostatniej sylabie rzeczowników zakończonych na <-age> i <-ate>, np. *image* /'ɪmɪdʒ/, *ultimate* /'ʌltɪmɪt/, ale w większości tych wyrazów można także stosować /ə/.

Powtórz przykłady:

4.14

electric /ɪ'lektrɪk/, begin /bɪ'gɪn/, delete /dɪ'li:t/, remove /rɪ'mu:v/
image /'ɪmɪdʒ/, ultimate /'ʌltɪmɪt/

²⁰ Oczywiście zdarzają się wyjątki, np. *pass* /pɑ:s/ albo wyrazy z <-all> /-ɔ:l/.

Ogólnie rzecz biorąc, /ə/ i /ɪ/ bardzo często wymawiane są wymiennie. Możemy np. mówić /'teləfəʊn/ albo /'telɪfəʊn/ (*telephone*), a końcówkę gramatyczną w *wanted* wymawiać również na dwa sposoby: /'wɒntəd/ albo /'wɒntɪd/. Powtórz kilka takich przykładów:

4.15

telephone /'teləfəʊn/, /'telɪfəʊn/
 wanted /'wɒntəd/, /'wɒntɪd/
 roses /'rəʊzəz/, /'rəʊzɪz/

Dobrze jest jednak rozróżniać te samogłoski na końcu wyrazu, żeby *Betty* różniło się od *better*, a *lazy* od *laser*. Jak zauważyliśmy, wymowa /ɪ/ w tej pozycji sygnalizowana jest literą <y>.

Teraz wreszcie możemy spróbować zapisać fonetycznie wyrazy z nagrania 4.6, a następnie porównać naszą transkrypcję z kluczem lub ze słownikiem.

Wiedza na temat redukcji sylab nieakcentowanych ułatwi nam rozumienie naturalnej mówionej angielszczyzny, jak również pomoże właściwie podejść do naszej własnej wymowy angielskiej. Trzeba oczywiście pamiętać, że większość omawianych tutaj reguł oddaje tylko pewne tendencje, które czasami się nie sprawdzają. Również nieakcentowane sylaby nie zawsze są redukowane. Zdarza się tak w zapożyczeniach z innych języków. Przykłady słów, w których *schwa* nie pojawia się pomimo braku akcentu (nagranie 4.16), zestawiamy dla porównania z innymi wyrazami:

4.16

effort /'efət/ — expert /'ekspɜ:t/
 Eton /'i:tən/ — baton /'bæton/

4.5. Czy angielski akcent wyrazowy jest całkowicie nieprzewidywalny?

Jak wspominaliśmy, akcent wyrazowy w języku angielskim jest trudny do przewidzenia. Zdarza się, że np. sprawdziliśmy w słowniku i wiemy już, że w słowie *increase* akcentujemy drugą sylabę, gdy nagle pewnego dnia słyszymy wyraźnie, że ktoś wymawia to samo słowo, akcentując pierwszą. Lepiej w takich sytuacjach nie zarzucać mówiącemu błędnej wymowy, lecz dokładnie

sprawdzić w słowniku. Często bowiem okazuje się, że w słowie funkcjonującym jako czasownik akcent pada na ostatnią sylabę, a jeśli pełni ono funkcję rzeczownika lub przymiotnika — na pierwszą. Tak właśnie jest w przypadku słów w nagraniu 4.17. Powtórz za lektorem najpierw czasownik, a potem rzeczownik.

 4.17

export /ɪks'pɔ:t/ — /'eksɔ:t/
 import /ɪm'pɔ:t/ — /'ɪmpɔ:t/
 increase /ɪn'kri:s/ — /'ɪnkri:s/
 decrease /di'kri:s/ — /'di:kri:s/
 record /rɪ'kɔ:d/ — /'rekɔ:d/
 conduct /kən'dʌkt/ — /'kɒndʌkt/
 present /prɪ'zent/ — /'prezənt/

Może się też okazać, że Amerykanie wymawiają dane słowo inaczej niż Brytyjczycy albo że po prostu obie wersje są poprawne, jak w przypadku *research* czy *cigarette*.

Zdarza się wreszcie, niestety niezbyt często, że bez sprawdzania w słowniku możemy być pewni, gdzie pada akcent w danym wyrazie. Mimo że przedrostki i większość przyrostków, czyli końcówek dodawanych do słów, nie wpływa na pozycję akcentu, są też na szczęście końcówki słowotwórcze, które decydują o akcencie wyrazowym. Na przykład przyrostki *-ation*²¹ i *-ee* oraz liczne jednosylabowe końcówki zapożyczone bezpośrednio z języka francuskiego „ściągają” akcent na siebie. Najczęściej spotykane prezentujemy w nagraniu 4.18. Warto powtórzyć je na głos.

 4.18

relAtion	sensAtion	employEE	interviewEE
millionnAIRE	connoissEUR	picturESQUE	boutlQUE

Akcentujemy także końcówkę *-ese* w przymiotnikach odnoszących się do narodowości oraz *-teen* w liczebnikach od *thirteen* do *nineteen*. Co ciekawe, akcent w tych wyrazach przesuwamy na pierwszą sylabę, jeżeli następny wyraz akcentowany jest na sylabę początkową. Język angielski nie lubi sąsiadujących z sobą sylab akcentowanych. Powtórz frazy:

²¹ W tej końcówce akcentujemy jej pierwszą sylabę, czyli inaczej niż w niemieckim czy francuskim.

4.19

0—15 (love — fifTEEN)   FIFteen men
She's ChinESE.   CHINese people

Są i takie końcówki jak *-ity* czy krótsze wersje *-ation* (*-tion* i *-ion*), które przesuwają akcent na sylabę bezpośrednio je poprzedzającą. Tak dzieje się w słowach z nagrania 4.20. Powtórz te słowa:

4.20

Edit — eDItion   eLECtric — elecTRICity   pRIor — priORity

Na koniec, najbardziej ambitni w załączniku do *Lekcji 4*. (na końcu podręcznika) znajdą długą listę trudnych wyrazów zapisanych w transkrypcji fonetycznej. Czy uda się wam je prawidłowo przeczytać? Jeśli to na razie zbyt trudne, można wrócić do tego ćwiczenia na dalszym etapie nauki.

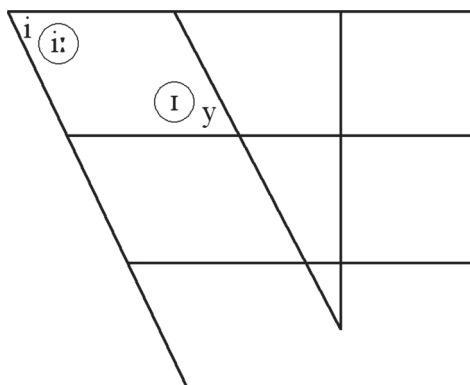
Część druga

Wymowa angielskich samogłosek i dwugłosek

Angielskie samogłoski przedstawimy w parach, których rozróżnienie sprawia czasami Polakom problemy.

LEKCJA 5. Samogłoski /i:/ i /ɪ/

Ryc. 5.1. Angielskie samogłoski /i:/ i /ɪ/ oraz polskie /i/ i /y/²²

5.1. Samogłoski /i:/ i /ɪ/ osobno

/i:/	/ɪ/
<p>Wymowa /i:/ /i:/ jest samogłoską podobną do polskiego /i/²³, wymawianą z językiem w nieco niższej i/lub cofniętej pozycji. Dobrze jest też trochę ją wydłużyć. Spójrz na czworobok i spróbuj powtórzyć:</p>	<p>Wymowa /ɪ/ /ɪ/ jest podobne do polskiego /y/, ale bardziej przednie i wyższe położenie języka powoduje, że często odbieramy je jako dźwięk pomiędzy /i/ i /y/. Spójrz na czworobok i spróbuj powtórzyć:</p>

²² Symbol /y/ w międzynarodowej transkrypcji oznacza inną głoskę. Używamy go tu, gdyż taki zapis bardziej odpowiada przyzwyczajeniom polskiego czytelnika. Zgodnie z alfabetem fonetycznym powinniśmy pisać /i/.

²³ Pochyloną czcionką od tego momentu będziemy oznaczać głoski polskie.

🎧 5.1

/i/ — /i:/, /i/ — /i:/, /i/ — /i:/

Pisownia wyrazów z /i:/

❶ <ee> — prawie zawsze²⁴:

🎧 5.2

see, deep, leek, meet, eel

❷ <eCe> (C oznacza pojedynczą literę spółgłoskową oprócz <r> i <w>):

🎧 5.3

mete, Pete, these, scene

Pamiętaj!

Jak już sygnalizowaliśmy w Lekcji 4., nieme -e na końcu wyrazu oznacza na ogół „długi” wariant wymowy poprzedniej samogłoski, czyli nasze <e> wymówimy tak, jak w alfabecie: /i:/. Dlatego wyrazy *mete* i *Pete* wymawia się z /i:/, a *met* i *pet* z /e/ (zob. Lekcję 6.).

❸ <ea> (czasem też /e/ — zob. Lekcję 6., rzadziej /eɪ/):

🎧 5.4

heat, seat, leaf, read (tylko forma podstawowa), lead (*prowadzić*), meal

❹ <ie> albo <ei>:

🎧 5.5

field, fiend, believe, grief, seize, receive

🎧 5.9

/i/ — /y/, /i/ — /y/ — /ɪ/, /i/ — /y/ — /ɪ/

Pisownia wyrazów z /ɪ/

❶ <i> przed literą spółgłoskową, po której nie następuje litera samogłoskowa:

🎧 5.10

it, big, bit, tip, fist, this

Nietypowe słowa z /ɪ/

🎧 5.11

Greenwich (może też być z /e/, jak w nagraniu, ale nie z /i:/)

Ćwiczmy wymowę /ɪ/

Powtórz najpierw po polsku, a potem po angielsku:

²⁴ Jeśli następną literą w wyrazie nie jest <r>, np. w *deer* /diə/ albo *beer* /biə/.

Nietypowe słowa z /i:/

 5.6

police, machine, litre, people, key

Ćwiczymy wymowę /i:/

Powtórz najpierw po polsku, a potem po angielsku:

Pamiętaj!

W wymowie angielskiej spółgłoska przed /i:/ nie jest palatalizowana, czyli „zmiękczone”.

 5.7

pik — peak, *bicz* — beach, *lin* — lean,
kin — keen, *idź* — each, *klin* — clean

Powtórz po angielsku:

 5.8

eat, mean, beat, feet, feed, scene,
week, meal

 5.12

byt — bit, *syp* — sip, *typ* — tip,
syn — sin

Powtórz po angielsku:

 5.13

it, in, hit, lid, bin, tip, pig, this, miss

5.2. Samogłoski /i:/ i /ɪ/ razem

Powtórz wyrazy z /i:/

 5.14

eat, heat, Pete, scene, peak, least, field, read, wheel

Powtórz wyrazy z /ɪ/:

 5.15

it, hit, pit, sin, pick, list, filled, rid, will

Powtórz każdy wyraz, zwracając uwagę na kontrast samogłosek w parach.

Uwaga! Staraj się czytać każdy wyraz z jednakową intonacją, nie rozdzielając ich „przecinkiem”, lecz raczej „kropką”. Wystarczy naśladować intonację (melodię) lektora:

 5.16

Powtórz: *eat*↘ — *it*↘. Nie powtarzaj: *eat*↗ — *it*↘. Powtórz: *eat*↘ — *it*↘.

 5.17

eat — *it*
heat — *hit*
Pete — *pit*
scene — *sin*
peak — *pick*
least — *list*
field — *filled*
read — *rid*
wheel — *will*

Spójrz jeszcze raz na czworobok, a następnie powtórz kolejno z polskim /i/, angielskim /i:/, /ɪ/ i polskim /y/:

 5.18

bić — *beach* — *bitch* — *być*
bit — *beat* — *bit* — *byt*
pił — *peel* — *pill* — *pył*

I jeszcze raz słowa angielskie. Powtórz każdą parę.

 5.19

eat — *it*
heat — *hit*
Pete — *pit*
scene — *sin*
peak — *pick*
least — *list*
field — *filled*
read — *rid*
wheel — *will*

Pora umieścić samogłoski w szerszym kontekście. Powtórz następujące frazy i zdania:

5.20

beats me	free seals	three wheels	titbit	big pig
big deal	this piece	indeed	see him	'increase
beat it	mean it	feeling	seek pins	seems ill

Feed the seals, Steve.
 These eels leave the sea.
 Give him a kiss.
 This is his pig.
 I mean it.
 These eels live in the sea.
 Nick, feed the pigs, please.
 Will Steve Briggs reveal his feelings?

5.3. Powtórka

Ćwiczenie 5.1

Usłyszysz sześć krótkich słów z poznanymi dotychczas samogłoskami. Każde odczytane zostanie dwukrotnie. Spróbuj zapisać je fonetycznie, nie zastanawiając się, co mogą znaczyć, żeby nie sugerować się znanymi słowami o zbliżonym brzmieniu. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

5.21

Przykład: /hi:t/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

Ćwiczenie 5.2

Wskaż, które spośród wymówionych przez lektora sylab zawierają angielskie, a które polskie samogłoski. Sylaby złożone z angielskich głosek zapisz fonetycznie. Nie wszystkie przykłady są prawdziwymi słowami. Rozwiązanie sprawdź z kluczem.

 5.22

Przykład:

a. głoski polskie (dalej PL)

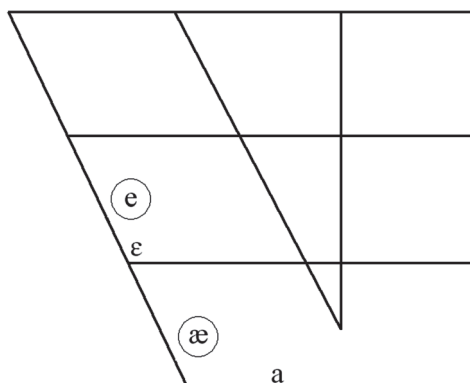
b. /bɪn/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

Ćwiczenie 5.3

Na oddzielnej kartce zapisz fonetycznie frazy i zdania z nagrania 5.20. Porównaj z kluczem dopiero po samodzielnym wykonaniu ćwiczenia.

LEKCJA 6. Samogłoski /e/ i /æ/

Ryc. 6.1. Angielskie samogłoski /e/ i /æ/ oraz polskie /ɛ/ i /a/

6.1. Samogłoski /e/ i /æ/ osobno

/e/	/æ/
<p>Wymowa /e/ /e/ jest samogłoską podobną do polskiego /ɛ/, ale wymawiamy ją z mniejszym otwarciem ust i bardziej rozciągniętymi wargami. Jak widać na ryc. 6.1, możemy spróbować wymówić głoskę jako pośrednią między angielskim /ɪ/ a polskim /ɛ/. Staramy się nie opuszczać szczęki i utrzymać kontakt boków języka z górnymi zębami.</p>	<p>Wymowa /æ/ /æ/ też jest podobne do polskiego /ɛ/, ale wymawiając tę głoskę, musimy szerzej otworzyć usta, czyli niżej opuścić szczękę. Boki języka nie powinny dotykać górnych zębów. Musimy też uważać, żeby nasza samogłoska wciąż różniła się od /a/. Spójrz na czworobok i spróbuj powtórzyć:</p>

Spójrz na czworobok i spróbuj powtórzyć:

🔊 6.1

/ɪ/ — /ɛ/, /ɪ/ — /ɛ/, /e/, /ɪ/ — /e/ — /ɛ/

Pisownia wyrazów z /e/

❶ <e> przed literą spółgłoskową, po której nie następuje litera samogłoskowa:

🔊 6.2

pet, ten, peck, get, forget, mental, test

Jeśli jednak litera samogłoskowa (zwłaszcza końcowe <e>) następuje, to warto sprawdzić, czy wymawiamy /e/, czy /i:/

🔊 6.3

/e/: devil, very, level, ever

/i:/: even, lever, lethal, fever, delete

❷ <ea> (często też /i:/, rzadziej /eɪ/):

🔊 6.4

head, read (czas przeszły), lead (ołów), heavy

Nietypowe słowa z /e/

🔊 6.5

said, says, friend, many, any, bury, Greenwich

Ćwiczmy wymowę /e/

Powtórz najpierw po polsku, a potem po angielsku:

🔊 6.8

/ɛ/ — /a/, /ɛ/ — /a/, /æ/,

/ɛ/ — /æ/ — /a/

Pisownia wyrazów z /æ/

❶ <a> przed literą spółgłoskową, po której nie następuje litera samogłoskowa:

🔊 6.9

add, fat, gap, man, knack, bad, land, that

Pamiętaj!

<e> ani <ea> **nigdy** nie czytamy jak /æ/.

❷ Przed <st>, <sk>, <lf>, <lm>, <nce> i często przed <ss> wymawiamy /ɑ:/.

❸ Jak zwykle, nieme <e> na końcu wyrazu oznacza na ogół „długi” wariant wymowy, czyli nasze <a> wymówimy tak, jak w alfabecie: /eɪ/.

🔊 6.10

fat — fate, man — mane, mad — made, pal — pale

Nietypowe słowa z /æ/

🔊 6.11

have, plait, plaid

Na szczęście wyrazy, których wymowa jest nieprzewidywalna, są albo bardzo dobrze znane, albo rzadko używane.

 6.6

f — f, *men* — men, *pet* — pet,
ten — ten, *set* — set, *step* — step,
test — test, *met* — met, *hen* — hen

Powtórz po angielsku:

 6.7

end, pet, ten, peck, get, forget, says,
 said, friend, men, many, any

Ćwiczymy wymowę /æ/

Powtórz najpierw po polsku, a po-
 tem po angielsku:

 6.12

bet — *bat* — bat, *met* — *mat* — mat,
Ben — *ban* — ban

Powtórz po angielsku:

 6.13

add, fat, ham, gap, man, knack, bad,
 land, pat, that

6.2. Samogłoski /e/ i /æ/ razem

Powtórz wyrazy z /e/:

 6.14

end, bed, beg, head, men, dead, peck, send, trek

Powtórz wyrazy z /æ/:

 6.15

and, bad, bag, had, man, have, dad, pack, sand, track

Powtórz każdy wyraz, zwracając uwagę na kontrast samogłosek w pa-
 rach. Pamiętaj o jednakowej intonacji.

 6.16

end — and
 bed — bad
 beg — bag
 head — had
 men — man

dead — dad
 peck — pack
 send — sand
 trek — track

Spójrz jeszcze raz na czworobok, a następnie powtórz słowa najpierw z /e/, potem z polskim /e/ i wreszcie z /æ/:

 6.17

men — *men* — man
 pet — *pet* — pat
 ten — *ten* — tan
 set — *set* — sat
 met — *met* — mat
 bet — *bet* — bat
 net — *net* — gnat

I jeszcze raz pary angielskie. Powtórz każdą parę:

 6.18

end — and
 bed — bad
 beg — bag
 head — had
 men — man
 dead — dad
 peck — pack
 send — sand
 trek — track

Czy teraz różnica między /e/ i /æ/ jest wyraźniejsza?

Pora umieścić samogłoski w szerszym kontekście. Powtórz następujące frazy i zdania:

 6.19

ten men	jet set	hen-pecked	wet head	bad man
that cap	handbag	asphalt	red cap	wet sand
dead man	bad men	that set	mad hen	best hat

Let the men get ready.
 Grab that fat cat.
 Get a pack of pens.
 Sam's friends are mad.
 Some men are bad, some men are mad.
 Sam sent Jack a letter.
 That man has a red hat.

6.3. Powtórka

Ćwiczenie 6.1

Usłyszysz dziesięć krótkich słów z poznanymi dotychczas samogłoskami. Każde odczytane zostanie dwukrotnie. Spróbuj zapisać je fonetycznie, nie zastanawiając się, co mogą znaczyć, żeby nie sugerować się znanymi słowami o zbliżonym brzmieniu. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

6.20

Przykład: /hæt/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Ćwiczenie 6.2

Wskaż, które spośród wymówionych przez lektora sylab zawierają angielskie, a które polskie samogłoski. Sylaby złożone z angielskich głosek zapisz fonetycznie.

6.21

Przykład:

- a. PL
- b. /brd/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

Ćwiczenie 6.3

Powtórz za lektorem poznane dotychczas samogłoski w dwóch kontekstach: między /h/ a /d/ i między /p/ a /t/, korzystając z zapisu fonetycznego. Porównaj wymowę lektora z własnymi nagraniami, a najlepiej poproś nauczyciela o ocenę.

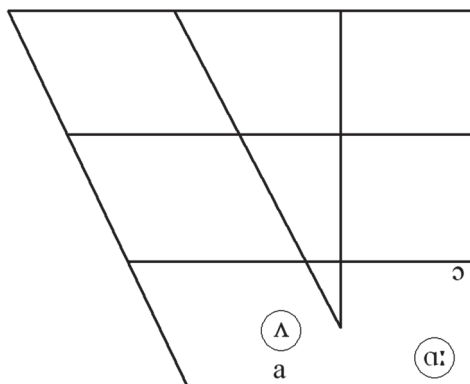

hi:d	hɪd	hed	hæd
pi:t	pɪt	pet	pæt

Ćwiczenie 6.4

Zapisz fonetycznie frazy i zdania z nagrania 6.19. Porównaj z kluczem dopiero po samodzielnym wykonaniu ćwiczenia.

LEKCJA 7. Samogłoski /ʌ/ i /ɑː/

Ryc. 7.1. Angielskie samogłoski /ʌ/ i /ɑː/ oraz polskie /a/ i /ɔ/

7.1. Samogłoski /ʌ/ i /ɑː/ osobno

/ʌ/	/ɑː/
<p>Wymowa /ʌ/ /ʌ/ jest samogłoską bardzo podobną do polskiego /a/, ale zwykle wymawia się ją z mniejszym otwarciem ust. Spójrz na czworobok i spróbuj powtórzyć:</p> <p> 7.1</p> <p>/a/ — /ʌ/, /a/ — /ʌ/, /a/ — /ʌ/</p>	<p>Wymowa /ɑː/ /ɑː/ jest podobne do polskiego /a/, ale wymawiając tę głoskę, musimy obniżyć tylną część języka na tyle, by móc zobaczyć w lusterku nasze gardło. Symbol sugeruje, że samogłoska jest długa. Spójrz na czworobok i spróbuj powtórzyć:</p>

Pisownia wyrazów z /ʌ/

❶ <u> przed literą spółgłoskową (czasem też wymawiane jako /u/):

🎧 7.2

but, cub, run, must, hull

❷ <o> przed literą spółgłoskową (część jej /ɒ/):

🎧 7.3

son, ton, front, company, mother, oven

❸ <oCe> (choć taka pisownia zawsze powinna budzić naszą czujność, gdyż oprócz /ʌ/ może oznaczać również /əʊ/, /ɒ/ albo /uː/):

🎧 7.4

one, love, none, done, some, dove, shove

Pamiętaj!
Litera <a> **nigdy** nie oznacza
głoski /ʌ/.

Nietypowe słowa z /ʌ/**🎧 7.5**

blood, flood, does, country, touch, tough, rough²⁵

🎧 7.8

/a/ — /ɑː/, /a/ — /ɑː/,
/ʌ/ — /a/ — /ɑː/,
/ʌ/ — /a/ — /ɑː/

Pisownia wyrazów z /ɑː/

❶ <ar> (nie przed <e> i nie po <w>²⁶):

🎧 7.9

car, park, parse, farm, cardigan

❷ <a> przed <lf>, <lm>²⁷, <nce>, <st>, <sk>, <ft>:

🎧 7.10

half, calm, palm, chance, dance, past, ask, after

Pamiętaj!
/ɑː/ bardzo rzadko wymawiane
jest tam, gdzie w pisowni nie ma
liter <a>.

Nietypowe słowa z /ɑː/**🎧 7.11**

are, heart, aunt, laugh, sergeant, clerk, derby

²⁵ Końcówka <-ough> również nie naprowadza nas na wymowę wyrazu. Warto sprawdzić w słowniku lub załączniku do *Lekcji 7*.

²⁶ Warto zwrócić uwagę, jak <w> na początku (w nagłosie) sylaby zmienia relację pomiędzy pisownią i wymową, zwłaszcza przed <a> i <o>.

²⁷ W obu tych przypadkach nie wymawiamy /l/.

Ćwiczmy wymowę /ʌ/

Powtórz najpierw po polsku, a potem po angielsku:

 7.6

lak — luck, *dan* — done, *sam* — some,
bat — but, *kap* — cup

Powtórz po angielsku:

 7.7

luck, done, some, but, cup, blood,
front

Ćwiczmy wymowę /ɑː/

Powtórz najpierw po polsku, a potem po angielsku:

 7.12

lak — lark, *dan* — darn, *sam* — psalm,
pat — part, *kap* — carp

Powtórz po angielsku:

 7.13

lark, darn, psalm, part, carp, calm, fast

7.2. Samogłoski /ʌ/ i /ɑː/ razem

Powtórz wyrazy z /ʌ/:

 7.14

come, luck, done, some, putt, cup, fussed, must, bum

Powtórz wyrazy z /ɑː/:

 7.15

calm, lark, darn, psalm, part, carp, fast, mast, balm

Powtórz każdy wyraz, zwracając uwagę na kontrast samogłosek w parach. Pamiętaj o jednakowej intonacji.

 7.16

come — calm
luck — lark
done — darn
some — psalm
putt — part

cup — carp
 fussed — fast
 must — mast
 bum — balm

Spójrz jeszcze raz na czworobok, a następnie powtórz kolejno słowa z angielskim /ʌ/, polskim /a/ i angielskim /ɑ:/:

 7.17

luck — lak — lark
 done — dan — darn
 some — sam — psalm
 putt — pat — part
 cup — kap — carp

I jeszcze raz wyrazy angielskie. Powtórz każdą parę:

 7.18

come — calm
 luck — lark
 done — darn
 some — psalm
 putt — part
 cup — carp
 fussed — fast
 must — mast
 bum — balm

Czy teraz różnica między tymi samogłoskami jest wyraźniejsza?

Pora umieścić samogłoski w szerszym kontekście. Powtórz następujące frazy i zdania:

 7.19

one ton	undone	humbug	tough enough	car park
last part	half past	ducks bark	hard luck	dark duck
run fast	hard nut	tough calf	Mark does	farm hut

Dust the cups and shut the cupboard.
 Darn Mark's scarf.
 Pubs and bars.

Our son's done it.
The bus runs at half past one.
Park Bart's car in front of the bar.

7.3. Powtórka

Ćwiczenie 7.1

Usłyszysz dziesięć krótkich słów z poznanymi dotychczas samogłoskami. Każde odczytane zostanie dwukrotnie. Spróbuj zapisać je fonetycznie, nie zastanawiając się, co mogą znaczyć, żeby nie sugerować się znanymi słowami o zbliżonym brzmieniu. Odpowiedzi porównaj z kluczem.

7.20

Przykład: /hi:t/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Ćwiczenie 7.2

Wskaż, które spośród wymówionych przez lektora sylab zawierają angielskie, a które polskie głoski. Sylaby złożone z angielskich głosek zapisz fonetycznie. Nie wszystkie przykłady są prawdziwymi słowami. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

7.21

Przykład:

a. PL

b. /bɪn/

1. _____
2. _____
3. _____

4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

Ćwiczenie 7.3

Powtórz za lektorem poznane dotychczas samogłoski w dwóch kontekstach: między /h/ a /d/ i między /p/ a /t/, korzystając z zapisu fonetycznego. Porównaj wymowę lektora z własnymi nagraniami, a najlepiej poproś nauczyciela o ocenę.

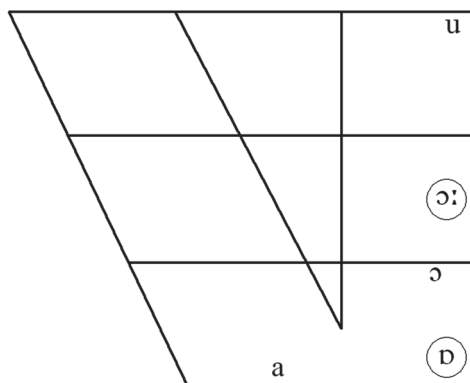
7.22

hi:d	hɪd	hed	hæd	hʌd	hɑ:d
pi:t	pɪt	pet	pæt	pʌt	pɑ:t

Ćwiczenie 7.4

Zapisz fonetycznie frazy i zdania z nagrania 7.19. Porównaj z kluczem dopiero po samodzielnym wykonaniu ćwiczenia.

LEKCJA 8. Samogłoski /ɒ/ i /ɔː/

Ryc. 8.1. Angielskie samogłoski /ɒ/ i /ɔː/ oraz polskie /a/, /ɔ/ i /u/

8.1. Samogłoski /ɒ/ i /ɔː/ osobno

/ɒ/	/ɔː/
<p>Wymowa /ɒ/ /ɒ/ jest samogłoską podobną do angielskiego /ɑː/, ale wymawianą z zaokrągleniem warg. Jeśli ją porównać do polskich samogłosek, to jest otwarta jak /a/ i zaokrąglona jak /ɔ/. Spójrz na czworobok i spróbuj powtórzyć:</p>	<p>Wymowa /ɔː/ /ɔː/ jest najbardziej podobne do polskiego /ɔ/, ale wymawia się je, zaokrąglając wargi i wyżej układając tylną część języka. Zaobserwuj w lusterku układ warg podczas wymowy polskiego /u/. Taki układ powinien nam również pomóc wymówić /ɔː/. Spójrz na czworobok i spróbuj powtórzyć:</p>

🔊 8.1

/ɑː/ — /ɒ/, /ɔ/ — /ɒ/, /a/ — /ɒ/,
/ʌ/ — /ɒ/

Pisownia wyrazów z /ɒ/

❶ <o> przed literą spółgłoskową
(często również oznacza /ʌ/):

🔊 8.2

hot, cod, fond, rob, doll²⁸

❷ <a> po <w(h)> przed literą spółgłoskową oprócz <r> (wtedy czytamy /ɔː/ — zobacz w sąsiedniej kolumnie):

🔊 8.3

was, what, want, wash, watch

Nietypowe słowa z /ɒ/

🔊 8.4

gone, because, sausage, yacht

Ćwiczmy wymowę /ɒ/

Powtórz najpierw /ɑː/, a potem /ɒ/.
W drugim przypadku dodaj zaokrąglenie warg i skróć głoskę:

🔊 8.5

heart — hot, part — pot, darn — don,
lark — lock, Mark — mock

🔊 8.8

/ɔ/ — /u/, /ɒ/ — /ɔ/ — /ɔː/

Pisownia wyrazów z /ɔː/

❶ <aw> — warto zapamiętać, żeby nie czytać tej kombinacji liter inaczej:

🔊 8.9

law, saw, dawn, straw, raw, awe

❷ <ar> po <w>:

🔊 8.10

war, ward, warn

❸ <(o)or(e)> przed spółgłoską lub na końcu wyrazu (z wyjątkiem większości wyrazów z <wor->):

🔊 8.11

for, pork, born, floor, shore, store

❹ <augh>, <ough> przed <t>, szczególnie w czasownikach nieregularnych:

🔊 8.12

caught, ought, bought, taught

❺ <au> oraz <al>, <al> przed <l> i <k>:

🔊 8.13

cause, fraud, all, talk²⁹

²⁸ <oll> częściej oznacza /əʊ/.

²⁹ W <alk> nie wymawiamy /l/.

Teraz powtórz najpierw po polsku, a potem po angielsku. Pamiętaj, że angielskie /ɒ/ jest bardziej otwarte:

8.6

on — on, *pot* — pot, *lot* — lot,
kop — cop, *los* — loss, *szop* — shop,
łós — wash

Powtórz po angielsku:

8.7

not, got, hot, mock, gone, nod, what,
stop, loss, posh, watch

Nietypowe słowa z /ɔː/

8.14

water, broad, Sean

Ćwiczymy wymowę /ɔː/

Powtórz najpierw po polsku, a potem po angielsku:

8.15

pot — port, *kot* — caught/court³⁰,
Don — dawn, *stok* — stalk/stork,
kos — course, *ton* — torn

Powtórz po angielsku:

8.16

floor, nought, dawn, storm, port,
force, talk

8.2. Samogłoski /ɒ/ i /ɔː/ razem

Powtórz wyrazy z /ɒ/:

8.17

pot, cot, cod, don, stock, posh, cops

Powtórz wyrazy z /ɔː/:

8.18

port, caught, cord, dawn, stork, Porsche, corpse

Powtórz każdy wyraz, zwracając uwagę na kontrast samogłosek w parach. Pamiętaj o jednakowej intonacji.

³⁰ W wymowie brytyjskiej te dwa słowa naprawdę brzmią jednakowo.

 8.19

pot — port
 cot — caught
 cod — cord
 don — dawn
 stock — stork
 posh — Porsche
 cops — corpse

Spójrz jeszcze raz na czworobok, a następnie powtórz kolejno słowa z angielskim /ɒ/, polskim /ɔ/ i angielskim /ɔː/:

 8.20

pot — *pot* — port
 cot — *kot* — caught
 don — *Don* — dawn
 stock — *stok* — stork
 shot — *szot* — short

I jeszcze raz wyrazy angielskie. Powtórz każdą parę:

 8.21

pot — port
 cot — caught
 cod — cord
 don — dawn
 stock — stork
 posh — Porsche
 cops — corpse

Czy teraz różnica między tymi samogłoskami wydaje Ci się wyraźniejsza?

Pora umieścić samogłoski w szerszym kontekście. Powtórz następujące frazy i zdania:

 8.22

hot spot	top dog	more sport	four doors	all fours
not all	shot lords	four dogs	hot pork	not caught
short song	lot more	forced stop	thought not	stored pots

Tom got lots of hot dogs.
 Four lords caught more boars at dawn.
 Four storks were not shot.
 Tom brought a lot more pots.
 The frogs bought a lot of popcorn.
 Sean shot storks, not boars.
 Sean forgot to cork the bottle.

8.3. Powtórka

Ćwiczenie 8.1

Usłyszysz dziesięć krótkich słów z poznanymi dotychczas samogłoskami. Każde odczytane zostanie dwukrotnie. Spróbuj zapisać je fonetycznie, nie zastanawiając się, co mogą znaczyć, żeby nie sugerować się znanymi słowami o zbliżonym brzmieniu. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

8.23

Przykład: /hi:t/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Ćwiczenie 8.2

Wskaż, które spośród wymówionych przez lektora sylab zawierają angielskie, a które polskie głoski. Sylaby złożone z angielskich głosek zapisz fonetycznie. Nie wszystkie przykłady są prawdziwymi słowami. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

8.24

- a. PL
- b. /bɪn/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

Ćwiczenie 8.3

Powtórz wszystkie poznane samogłoski w dwóch kontekstach, między /h/ a /d/ i między /p/ a /t/, korzystając z zapisu fonetycznego. Powtórz każdy wyraz dwukrotnie za lektorem. Porównaj wymowę lektora z własnymi nagraniami, a najlepiej poproś nauczyciela o ocenę poprawności wymowy.

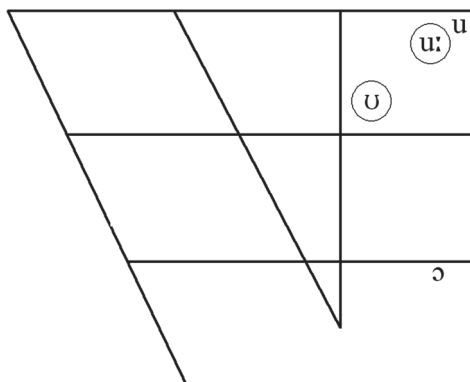
8.25

hi:d	hɪd	hed	hæd	hʌd	hɑ:d	hɒd	hɔ:d
pi:t	pɪt	pet	pæt	pʌt	pɑ:t	pɒt	pɔ:t

Ćwiczenie 8.4

Zapisz fonetycznie frazy i zdania z nagrania 8.22. Porównaj z kluczem dopiero po samodzielnym wykonaniu ćwiczenia.

LEKCJA 9. Samogłoski /ʊ/ i /u:/

Ryc. 9.1. Angielskie samogłoski /ʊ/ i /u:/ oraz polskie /ɔ/ i /u/

9.1. Samogłoski /ʊ/ i /u:/ osobno

/ʊ/	/u:/
<p>Wymowa /ʊ/ /ʊ/ jest samogłoską wymawianą pomiędzy polskimi /ɔ/ i /u/. Mniejsze napięcie mięśniowe wiąże się z bardziej centralnym położeniem języka oraz ze słabszym zaokrągleniem warg niż podczas wymowy /ɔ:/ i polskiego /u/. Podobna samogłoska wymawiana jest w tych polskich dialektach, które zachowały rozróżnienie pomiędzy /ól/ a /ul/, np. w śląskim <i>pódź</i> (<i>chodź/przyjdź</i>).</p>	<p>Wymowa /u:/ /u:/ jest najbardziej podobne do polskiego /u/, ale na ogół wymawia się je dłużej, zwłaszcza na końcu wyrazu. Często jest traktowane jako dyftong z /w/, gdyż artykulację można rozpocząć od niższego położenia języka, by następnie unieść go w kierunku /w/. Zaokrąglenie warg jest bardziej zdecydowane niż w przypadku /ʊ/.</p>

Spójrz na czworobok i spróbuj powtórzyć:

9.1

/ɔ/ — /ʊ/ — /u/, /ɔ/ — /ʊ/ — /u/

Pisownia wyrazów z /ʊ/

❶ <oo> przed literą spółgłoskową (przed <k> prawie zawsze, przed <d> i <t> często również oznacza /u:/, a przed <m>, <n> i <l> najczęściej oznacza /u:/):

9.2

look, good, foot

❷ <u> przed literą spółgłoskową (choć najczęściej oznacza /ʌ/):

9.3

put, full, bull, cushion, butcher

❸ <oul> w czasownikach modalnych:

9.4

could, would, should

Nietypowe słowa z /ʊ/

9.5

woman, wolf, wool, bosom

Spójrz na czworobok i spróbuj powtórzyć:

9.8

/ʊ/ — /u:/, /ʊ/ — /u:/ — /ʊ/

Pisownia wyrazów z /u:/

❶ <oo>:

9.9

too, fool, soon, food, boot

❷ <u(C)e> (C≠<r>):

9.10

mute, fuse, cute³¹, tube, Luke, sue, due

❸ <ew>, <eu>:

9.11

new, grew, knew, feud

❹ <ou> (niezbyt często):

9.12

soup, group

Nietypowe słowa z /u:/

9.13

move, lose³²

³¹ W przypadku takiej pisowni /u:/ jak w ❷ i ❸, po spółgłoskach peryferyjnych (wymawianych wargowo, tylnojęzykowo i krtaniowo — /m/, /t/, /v/, /k/, /g/, /h/) dodajemy w wymowie /j/. Po dźwiękowych (/r/, /ʃ/, /ʒ/, /tʃ/, /dʒ/) nigdy nie dodajemy /j/. Kwestia wymowy /u:/ po dźwiękowych i zębowych jest bardziej złożona. Opisujemy ją w załączniku do *Lekcji 9*.

³² Zapewne przyzwyczailiśmy się już do nieprzewidywalnej wymowy słów z <-oCe>.

Ćwiczymy wymowę /ʊ/
Powtórz najpierw polskie /ɔ/ i /u/,
a potem /ʊ/. Staraj się nie zaokrąglać
zbytnio warg:

 9.6

bok — *buk* — book, *lok* — *luk* — look

Powtórz po angielsku:

 9.7

put, book, look, good, could, should

Ćwiczymy wymowę /u:/
Powtórz najpierw po polsku, a po-
tem po angielsku:

 9.14

but — boot, *luk* — Luke,
mów — move, *dół* — do, *luz* — loose

Powtórz po angielsku:

 9.15

do, two, lose, loose, shoed, rude, boot

9.2. Samogłoski /ʊ/ i /u:/ razem

Powtórz wyrazy z /ʊ/:

 9.16

look, should, would, full

Powtórz wyrazy z /u:/:

 9.17

Luke, shoed, wooed, fool

Powtórz pary wyrazów, zwracając uwagę na kontrast samogłosek.
Pamiętaj o jednakowej intonacji.

 9.18

look — Luke
should — shoed
would — wooed
full — fool

Pora umieścić samogłoski w szerszym kontekście. Powtórz następujące frazy i zdania:

 9.19

good book	good look	too soon	rude Luke	choose two
good move	foot loose	too good	rude look	cooked food

The **cook** looked for **good** books.
 Choose **two blue** spoons, Luke.
 Could you prove it's **true**?
 A **rude** cook put **two spoonfuls** of **glue** in his **soup**.

9.3. Powtórka

Ćwiczenie 9.1

Usłyszysz dziesięć krótkich słów z poznanymi dotychczas samogłoskami. Każde odczytane zostanie dwukrotnie. Spróbuj zapisać je fonetycznie, nie zastanawiając się, co mogą znaczyć, żeby nie sugerować się znanymi słowami o zbliżonym brzmieniu. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

 9.20

Przykład:

/hi:t/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Ćwiczenie 9.2

Wskaż, które spośród wymówionych przez lektora sylab zawierają angielskie, a które polskie głoski. Sylaby złożone z angielskich głosek

zapisz fonetycznie. Nie wszystkie przykłady są prawdziwymi słowami. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

9.21

Przykład:

a. PL

b. /bɪn/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

Ćwiczenie 9.3

Powtórz za lektorem poznane dotychczas samogłoski w dwóch kontekstach: między /h/ a /d/ i między /p/ a /t/, korzystając z zapisu fonetycznego. Porównaj wymowę lektora z własnymi nagraniami, a najlepiej poproś nauczyciela o ocenę poprawności wykonywanego ćwiczenia.

9.22

hi:d	hɪd	hed	hæd	hʌd	hɑ:d	hɒd	hɔ:d	hud	hu:d
pi:t	pɪt	pet	pæt	pʌt	pɑ:t	pɒt	pɔ:t	put	pu:t

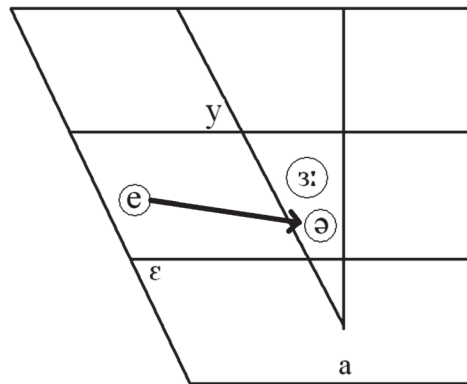
Ćwiczenie 9.4

Zapisz fonetycznie frazy i zdania z nagrania 9.19. Porównaj z kluczem dopiero po samodzielnym wykonaniu ćwiczenia.

LEKCJA 10. Samogłoska /ɜ:/ i dyftong /eə/

Ostatnią samogłoskę, którą możemy znaleźć w jednosylabowych słowach angielskich zestawiamy z dyftongiem /eə/, gdyż najczęściej głoski te są przez Polaków mylone. Przy okazji przypominamy, że pierwszy element dyftongu jest zawsze mocniejszy, bardziej donośny.

Ryc. 10.1. Samogłoska /ɜ:/ i dwugłoska /eə/ oraz polskie /y/, /ɛ/ i /a/

10.1. Samogłoska /ɜ:/ i dyftong /eə/ osobno

/ɜ:/	/eə/
<p>Wymowa /ɜ:/ /ɜ:/ jest samogłoską wymawianą przy neutralnym ułożeniu języka. Od /e/ różni się tym, że boki języka nie naciskają na krawędź górnych zębów, gdyż język nie jest przesu-</p>	<p>Wymowa /eə/ /eə/ jest dyftongiem często mylnym z /ɜ:/. Jak widać na rycinie, artykulację należy rozpocząć od /e/, a następnie cofnąć język do pozycji neutralnej, czyli mniej więcej tam,</p>

wany w przód. Nie należy zaokrąglić warg. Spójrz na czworobok i spróbuj powtórzyć:

10.1

/e/ — /ɜ:/, /e/ — /ɜ:/

Pisownia wyrazów z /ɜ:/

❶ <ir>, <ur>, <er> przed literą spółgłoskową albo na końcu wyrazu³³:

10.2

first, turn, herd

❷ <or> po <w>. Bardzo rzadko wymawiamy w takich słowach /ɜ:/:

10.3

work, word, world, worse, worst, worm

❸ <ear> przed spółgłoską³⁵:

10.4

learn, earn, early, earth, hearse

Nietypowe słowa z /ɜ:/

10.5

colonel³⁶, journey, courtesy

Ćwiczymy wymowę /ɜ:/

Powtórz najpierw /e/, a potem /ɜ:/:

gdzie wymawiamy /ɜ:/. Spójrz na czworobok i spróbuj powtórzyć:

10.7

/e/ — /ɜ:/ — /eə/, /e/ — /ɜ:/ — /eə/

Pisownia wyrazów z /eə/

❶ <air>, <-are>. Warto zapamiętać, żeby nie czytać tego inaczej:

10.8

air, fair, hair, hare, care, stare

❷ <ear>, <ere>, <eir>, które równie często oznaczają /ɪə/:

10.9

bear, wear, tear³⁴, where, there, their

Nietypowe słowa z /eə/

10.10

scarce

Ćwiczymy wymowę /eə/

Powtórz najpierw wyraz z /e/, a następnie zamiast końcowej spółgłoski powiedz /ə/, tworząc wyraz z /eə/. Pamiętaj, że dyftong powinien zmieniać brzmienie od /e/ do /ə/:

³³ W sylabie akcentowanej. W sylabach nieakcentowanych samogłoskę z reguły redukujemy do /ə/.

³⁴ Taką pisownię mają dwa wyrazy. Drugi z nich wymawiamy właśnie z /ɪə/.

³⁵ Z wyjątkiem końcówek gramatycznych, np. <-s> i <-ed>.

³⁶ Co ciekawe, w amerykańskiej angielszczyźnie to słowo wymawia się z /ɪ/: /'kɜrnəl/.

 10.6

bed — bird, ten — turn, head — heard,
west — worst, says — sirs,
edge — urge

 10.11

bed — bear, ten — tear, head — hair,
red — rare

10.2. Samogłoska /ɜ:/ i dyftong /eə/ razem

Powtórz wyrazy z /ɜ:/

 10.12

err, her, fur, firs, bird

Powtórz wyrazy z /eə/:

 10.13

air, hare, fair, fares, bared

Powtórz pary wyrazów, zwracając uwagę na kontrast samogłosek. Pamiętaj o jednakowej intonacji.

 10.14

err — air
her — hare
fur — fair
firs — fares
bird — bared

Spójrz jeszcze raz na czworobok, a następnie powtórz kolejno z /e/, /ɜ:/ i /eə/.

 10.15

bed — bird — bared
fez — furs — fares

Trudno znaleźć takie przykłady, gdyż /e/, podobnie jak inne krótkie samogłoski, nie występuje na końcu wyrazu, podczas gdy dyftongi centralizo-

wane rzadko występują w sylabach zamkniętych. Pamiętajmy, że np. wyrazy pisane z <ear> przed spółgłoską są raczej wymawiane z /ɜ:/. Ewentualna spółgłoska po dyftongu z /-ə/ oznacza więc na ogół końcówkę gramatyczną.

Pora umieścić głoski w szerszym kontekście. Zwracając uwagę na to, że w trzecim wierszu pojawiają się również /e/ i /æ/, powtórz następujące frazy i zdania:

10.16

first turn	worst fur	early bird	fair hair	shareware
first bear	firm stairs	rare bird	spare skirt	burn chairs
ten words	Where's Kurt?	fat bears	chairperson	ten pairs

The first and the third were the worst.

Where's Clare's share?

Bert scared ten fat bears.

Clare Burns scared four blackbirds.

10.3. Powtórka

Ćwiczenie 10.1

Usłyszysz dziesięć krótkich słów z poznanymi dotychczas samogłoskami. Każde odczytane zostanie dwukrotnie. Spróbuj zapisać je fonetycznie, nie zastanawiając się, co mogą znaczyć, żeby nie sugerować się znanymi słowami o zbliżonym brzmieniu. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

10.17

Przykład: /hi:t/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Ćwiczenie 10.2

Powtórz za lektorem poznane dotychczas samogłoski w dwóch kontekstach: między /h/ a /d/ i między /p/ a /t/, korzystając z zapisu fonetycznego. Porównaj wymowę lektora z własnymi nagraniami, a najlepiej poproś nauczyciela o ocenę wykonywanego ćwiczenia.

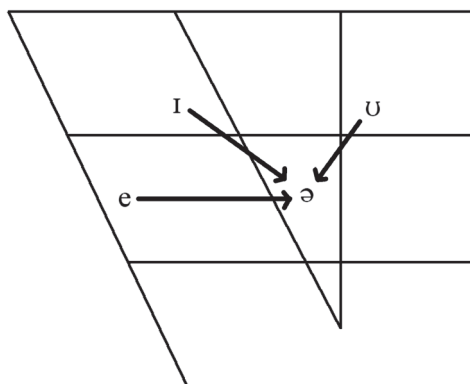
 10.18

hi:d hɪd hed hæd hʌd hæ:d hɒd hɔ:d hud hu:d
 hɜ:d heəd
 pi:t pɪt pet pæt pʌt pɑ:t pɒt pɔ:t pʊt pu:t
 pɜ:t peət

Ćwiczenie 10.3

Zapisz fonetycznie frazy i zdania z nagrania 10.16. Porównaj z kluczem dopiero po samodzielnym wykonaniu ćwiczenia.

LEKCJA 11. Dyftongi centralizowane /ɪə/ i /ʊə/

Ryc. 11.1. Dwugłoski /eə/, /ɪə/ i /ʊə/

Kojarzenie pozostałych dyftongów w pary nie przyniesie nam już większych korzyści, dlatego omówimy je w dwóch lekcjach, poświęconych odpowiednio dyftongom centralizowanym i przymykanym.

Oprócz opisanego szczegółowo w poprzedniej lekcji /eə/ słowniki języka angielskiego wyróżniają jeszcze dwa dyftongi centralizowane: /ɪə/ i /ʊə/.

11.1. Wymowa /ɪə/

Artykulację /ɪə/ rozpoczynamy od głoski /ɪ/, a następnie ustawiamy język w pozycji neutralnej. Spójrz na czworobok i spróbuj powtórzyć:

 11.1

/ɪ/ — /ɪə/, /ɪ/ — /ɪə/, /ɪ/ — /ɪə/

11.2. Pisownia wyrazów z /iə/

Dyftong /iə/ na ogół zapisywany jest tak jak /i:/, ale z dodatkiem litery <r>, czyli:

❶ <eer>:

11.2

deer, beer, steer

❷ <ear>:

Jak pamiętamy, ta kombinacja liter może również oznaczać /eə/:

11.3

hear, fear, tear

❸ <ere> (może również oznaczać /eə/):

11.4

here, mere

❹ <eir>, <ier>:

11.5

weird, pier, pierce, fierce

Nietypowe słowa z /iə/

11.6

beard, real, theatre

11.3. Ćwiczymy wymowę /iə/

Powtórz najpierw wyrazy z /ɪ/, a potem zamień końcową spółgłoskę na /ə/:

 11.7

bid — beer, hid — hear, tin — tear, pin — peer

Teraz porównajmy wymowę /ɪə/ i /eə/. Powtórz następujące pary:

 11.8

beer — bear, fear — fair, hear — hair, dear — dare, tear — tear, steers — stairs, beard — bared

11.4. Wymowa /ʊə/

Artikulację /ʊə/ rozpoczynamy od /ʊ/, a następnie ustawiamy język w pozycji neutralnej. Spójrz na czworobok i spróbuj powtórzyć:

 11.9

/ʊ/ — /ʊə/, /ʊ/ — /ʊə/, /ʊ/ — /ʊə/

11.5. Pisownia wyrazów z /ʊə/

Dyftong /ʊə/ na ogół zapisywany jest tak jak /u:/ z dodatkiem litery <r>, czyli:

❶ <oor>:

 11.10

poor, moor

❷ <ure>:

 11.11

sure, cure, pure

❸ <our> (może również oznaczać /aʊə/ — zob. *Lekcję 14.*):

 11.12

tour; dour

11.6. Ćwiczymy wymowę /ʊə/

/ʊə/ w zasadzie nie musimy umieć wymawiać, gdyż można zastąpić je samogłoską /ɔ:/. Ograniczymy więc ćwiczenia do minimum i spróbujemy alternatywnej, bardzo w Anglii popularnej wymowy z /ɔ:/>

Powtórz najpierw wyrazy z /ʊ/, a potem zamień końcową spółgłoskę na /ə/:

 11.13

put — poor; shook — sure, took — tour

Teraz porównajmy wymowę /ʊə/ i /ɔ:/. Powtórz następujące wyrazy na dwa sposoby i zdecyduj, który bardziej ci odpowiada:

 11.14

sure, poor; pure, tour, cure

11.7. Powtórka**Ćwiczenie 11.1**

Powtórz następujące frazy i zdania z dyftongami centralizowanymi i długimi samogłoskami:

 11.15

near here	sheer fear	Dear Clare	real care
weird bear	steer wheels	spare wheels	three cheers
third beer	dear sirs	rare fears	spare spears
first tour	poor girl	hair cure	pure fury

Real deer appear near here.
Where eagles dare.

Spare this deer.
 Is this bear real?
 They fear bears that appear near here.
 Those fierce birds are really scarce.
 Clare stored spare spears under her chairs.
 Real deer are rare here.
 Clare was really furious.

Ćwiczenie 11.2

Usłyszysz dziesięć krótkich słów z poznanymi dotychczas samogłoskami. Każde odczytane zostanie dwukrotnie. Spróbuj zapisać je fonetycznie, nie zastanawiając się, co mogą znaczyć, żeby nie sugerować się znanymi słowami o zbliżonym brzmieniu. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

11.16

Przykład: /hi:t/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Ćwiczenie 11.3

Powtórz poznane dotychczas samogłoski w dwóch kontekstach, między /h/ a /d/ i między /p/ a /t/, korzystając z zapisu fonetycznego.

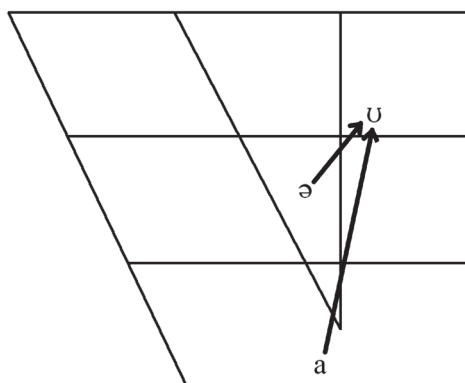
11.17

hi:d	hɪd	hed	hæd	hʌd	hɑ:d	hɒd	hɔ:d	hud	hu:d
hɜ:d	heəd	hɪəd	hʊəd						
pi:t	pɪt	pet	pæt	pʌt	pa:t	pɒt	pɔ:t	put	pu:t
pɜ:t	peət	pɪət	pʊət						

Ćwiczenie 11.4

Zapisz fonetycznie frazy i zdania z nagrania 11.15. Porównaj z kluczem dopiero po samodzielny wykonaniu ćwiczenia.

LEKCJA 12. Dyftongi przymykane /au/ i /əu/

Ryc. 12.1. Dwugłoski /au/ i /əu/

Oprócz trzech dwugłosek centralizowanych wyróżniamy w języku angielskim pięć dwugłosek przymykanych. Nazwa obrazuje ruch języka ku górze w kierunku /ɪ/ lub /ʊ/, które stanowią ich drugi element. Głoski te nie są trudne dla Polaka. Powinniśmy tylko pamiętać, że /ɪ/ oraz /ʊ/ są samogłoskami półprzymkniętymi, co oznacza, że wymawiając takie dyftongi, nie należy podnosić języka aż do poziomu polskich /j/ i /w/. Co ciekawe, podobne dwugłoski w języku niemieckim zapisywane są z /e/ i /o/³⁷, co jeszcze wyraźniej wskazuje na brak zdecydowanego przymknięcia drugiego elementu.

W tej lekcji zajmiemy się dwoma dyftongami skierowanymi w stronę /ʊ/, tj. /au/ i /əu/. Dyftongi skierowane do pozycji przedniej półprzymkniętej, czyli /eɪ/, /aɪ/ i /ɔɪ/, omówimy w *Lekcji 13*.

³⁷ Na przykład niemieckie *mein* /maen/, *baum* /baom/.

12.1. Wymowa /au/

Artykulację /au/ rozpoczynamy od głoski /a/, bardzo podobnej do polskiej samogłoski, a następnie podnosimy tył języka w stronę /u/. Powtórz po polsku i po angielsku:

12.1

/aw/ — /au/, /aw/ — /au/, /aw/ — /au/

12.2. Pisownia wyrazów z /au/

❶ <ou> (rzadko czytane jako /u:/, jeszcze rzadziej jako /əu/):

12.2

out, noun, house, shout, loud

❷ <ow> (co najmniej równie często oznacza /əu/):

12.3

now, town, browse, row, bow³⁸

Nietypowe słowa z /au/

12.4

drought, sauna³⁹

³⁸ Bow i row to również pisownia innych wyrazów, wymawianych z /əu/.

³⁹ Sauna i tak częściej wymawiane jest w sposób typowy dla pisowni, czyli z /ɔ:/.

12.3. Ćwiczymy wymowę /aʊ/

Dyftong /aʊ/ nie sprawia Polakom większych problemów. Pamiętajmy tylko o zatrzymaniu języka poniżej poziomu /w/⁴⁰. Powtórz następujące wyrazy polskie i angielskie:

12.5

bał — bow, *dał* — Dow, *aut* — out

Teraz powtórz tylko słowa angielskie:

12.6

out, house, loud, now, town, round

12.4. Wymowa /əʊ/

Artykulację /əʊ/ kończymy w tym samym miejscu co /aʊ/, czyli niżej niż /w/, a zaczynamy w pozycji neutralnej. Oznacza to, że słowa takie jak *sir* i *so* albo *turn* i *tone* zaczynają się identycznie. W słowach z /ɜ:/ język zatrzymuje się w miejscu, podczas gdy wymawiając /əʊ/, unosimy w górę jego tylną część. Spróbuj powtórzyć:

12.7

/ɜ:/ — /əʊ/, /ɜ:/ — /əʊ/, *sir* — *so*, *turn* — *tone*

Znaczna część Polaków uczących się angielskiego przyzwyczała się do wymowy tego dyftongu z zaokrągloną tylną samogłoską. Wymowa /ɔʊ/ charakterystyczna jest dla angielszczyzny amerykańskiej oraz bardziej konserwatywnej wymowy brytyjskiej. Z tego powodu w starszych słownikach brytyjskich zamiast /əʊ/ możemy natrafić na symbol /ɔʊ/ lub /əʊ/ w słowach takich jak *go* albo *home*.

Posłuchajmy, w jaki sposób różnią się te dwa typy wymowy:

⁴⁰ Wymowa samogłosek i dwugłosek różni się w zależności od dialektu. /aʊ/ często wymawiane bywa z bardziej przednią samogłoską, zbliżoną do /æ/.

 12.8

go /gəʊ/ — go /gɔʊ/, home /həʊm/ — home /hɔʊm/,
go home /gəʊ həʊm/ — go home /gɔʊ hɔʊm/

W ewolucji wymowy brytyjskiej przesuwanie początku dwugłoski /əʊ/ w przód nie zakończyło się i coraz częściej w wymowie młodego pokolenia można usłyszeć również coś w rodzaju /eʊ/:

 12.9

go /geʊ/, home /heʊm/, go home /geʊ heʊm/

W naszych ćwiczeniach będziemy się trzymać standardowej wersji wymowy omawianej dwugłoski, oznaczanej symbolem /əʊ/, najczęściej stosowanym we współczesnych słownikach brytyjskich.

12.5. Pisownia wyrazów z /əʊ/

Wyrazy z /əʊ/, co naturalne, zawierają literę <o> w różnych konfiguracjach.

❶ <o(C)e> (choć pamiętamy, że <o> i kombinacje liter, w których <o> się pojawia, mogą oznaczać niespodziewaną dla ucznia wymowę):

 12.10

hope, home, tone, poke, rose, dole, toe, Joe

❷ <o> na końcu wyrazu (może również oznaczać /u:/):

 12.11

go, bingo, banjo

❸ <oa>:

 12.12

coat, boat, foam, loan, road

④ <ow> (jak pamiętamy, może również oznaczać /aʊ/):

 12.13

low, show, bowl, bow, row

⑤ <ol> przed /k/ i /m/:

 12.14

folk, yolk, Holmes

Nietypowe słowa z /əʊ/

 12.15

don't, won't

12.6. Ćwiczymy wymowę /əʊ/

Powtórz wyrazy z /z:/ i z /əʊ/. Wszystkie powinny zaczynać się podobnie.

 12.16

sir — so, turn — tone, burn — bone, firm — foam, burst — boast

Teraz upewnijmy się, czy nie wymawiamy /w/ na końcu dyftongu. Powtórz po polsku i po angielsku:

 12.17

Ełk — oak, bełt — boat, hełm — home

12.7. Powtórka

Ćwiczenie 12.1

Powtórz następujące frazy i zdania z dyftongami /aʊ/ i /əʊ/:

 12.18

downtown	round house	go home	don't know
go now	home town	low bow	loud show

How now, brown cow?

Don't go home alone.

Go home now.

How about going out now?

I don't know how Joe found that roundabout.

Ćwiczenie 12.2

Usłyszysz dziesięć krótkich słów z poznanymi dotychczas samogłoskami. Każde odczytane zostanie dwukrotnie. Spróbuj zapisać je fonetycznie, nie zastanawiając się, co mogą znaczyć, żeby nie sugerować się znanymi słowami o zbliżonym brzmieniu. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

 12.19

Przykład: /hi:t/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Ćwiczenie 12.3

Wskaż, które spośród wymówionych przez lektora sylab zawierają angielskie, a które polskie samogłoski. Sylaby złożone z angielskich głosek zapisz fonetycznie. Nie wszystkie przykłady są prawdziwymi słowami. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

 12.20

Przykład:

- a. PL
- b. /bɪn/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

Ćwiczenie 12.4

Powtórz za lektorem wszystkie poznane samogłoski i dwugłoski w dwóch kontekstach: między /h/ a /d/ i między /p/ a /t/, korzystając z zapisu fonetycznego. Porównaj wymowę lektora z własnymi nagraniami, a najlepiej poproś nauczyciela o ocenę wykonywanego ćwiczenia.

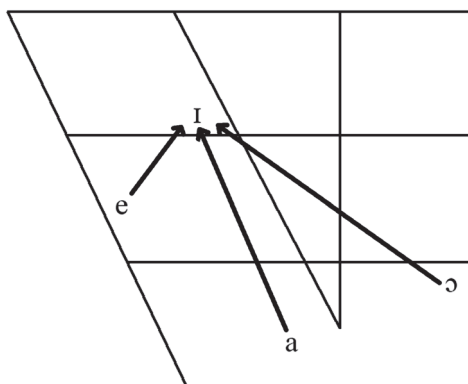
12.21

hi:d hɪd hed hæd hʌd hɑ:d hɒd ho:d hu:d
 hɜ:d heəd hɪəd huəd haʊd həʊd
 pi:t pɪt pet pæt pʌt pa:t pɒt po:t put pu:t
 pɜ:t peət pɪət puət paʊt pəʊt

Ćwiczenie 12.5

Zapisz fonetycznie frazy i zdania z nagrania 12.18. Porównaj z kluczem dopiero po samodzielnym wykonaniu ćwiczenia.

LEKCJA 13. Dyftongi przymykane /eɪ/, /aɪ/ i /ɔɪ/

Ryc. 13.1. Dwugłoski /eɪ/, /aɪ/ i /ɔɪ/

Spółród pięciu dyftongów przymykanych dwa kończą się na /u/ (te omówione w poprzedniej lekcji), a trzy na /ɪ/. Te dwugłoski również są łatwe do wymówienia dla Polaków, ale i tym razem musimy pamiętać, że nie wolno podnosić języka do poziomu polskiego /j/.

13.1. Wymowa /eɪ/, /aɪ/ i /ɔɪ/

Artykulację rozpoczynamy od /e/, /a/ lub /ɔ/, podobnych do samogłosek polskich, a następnie podnosimy przód języka w stronę /ɪ/. Powtórzmy po polsku i po angielsku:

13.1

/eɪ/ — /eɪ/, /aɪ/ — /aɪ/, /ɔɪ/ — /ɔɪ/
lej — lay, maj — my, boj — boy

13.2. Pisownia wyrazów z /eɪ/

Wyrazy z /eɪ/, co naturalne, zawierają literę <a> w różnych konfiguracjach.

❶ <aCe>:

 13.2

ace, lake, face, same, taste⁴¹

❷ <ai>, <ay> — to drugie preferowane na końcu wyrazu.

 13.3

wait, pay, main, stay

❸ <ey>, <ei>:

 13.4

prey, grey, eight

Nietypowe słowa z /eɪ/

 13.5

great, break, gauge, gaol, bass

13.3. Pisownia wyrazów z /aɪ/

Wyrazy z /aɪ/, co zrozumiałe, zawierają naturalnie literę <i> w różnych konfiguracjach. Na końcu wyrazu w sylabie akcentowanej⁴² zwykle pojawia się <y>.

❶ <iCe>:

⁴¹ Jak widać, zdarzają się również zbitki liter spółgłoskowych, które nie wykluczają wymowy dyftongu.

⁴² W sylabie nieakcentowanej wymawiamy oczywiście /ɪ/.

 13.6

like, mine, ride, wise

❷ <y> na końcu wyrazu po literze spółgłoskowej. W takich wyrazach, po dodaniu końcówki gramatycznej, <y> zmienia się na <ie>. W niektórych słowach <ie> występuje również na końcu wyrazu.

 13.7

my, try, shy, deny, denies, denied, lie

❸ <i> przed <gh(t)>, <gn>, <-ld>, <-nd> (z wyjątkiem *build* i *wind* (wiatr)):

 13.8

sigh, light, sign, child⁴³, kind

Nietypowe słowa z /aɪ/

 13.9

indict, height, aisle, eye, aye

13.4. Pisownia wyrazów z /ɔɪ/

❶ <oi>, <oy> — to drugie występuje zwykle na końcu wyrazu.

 13.10

coin, soil, boy, toy, enjoy

Nietypowe słowa z /ɔɪ/⁴⁴

 13.11

Deutsch, Reuter

⁴³ Trzeba pamiętać, że często w dłuższych wyrazach zamiast /aɪ/ pojawia się /i/, jak w *children* i *signature*.

⁴⁴ Do tej grupy należą tylko wyrazy pochodzące z innych języków.

13.5. Ćwiczymy wymowę /eɪ/, /aɪ/ i /ɔɪ/

Jak już pisaliśmy, dyftongi przymykane do /ɪ/ nie sprawiają Polakom kłopotu. Pamiętajmy tylko o zatrzymaniu języka poniżej poziomu /j/. Powtórz następujące wyrazy:

13.12

lay, same, rain, gave, lie, fight, shine, coin, oil

13.6. Powtórka

Ćwiczenie 13.1

Powtórz następujące frazy i zdania z dyftongami przymykanymi:

13.13

same place	highlight	white lies	spoilt boy
daylight	delayed train	nice boy	late choice
way out	go away	housewife	white rose

They were awake at **daybreak**.
They **buy** nice **toys** for the **boys**.
Go and find **eight** golden **coins**.
I hope they finally **found** the **way out**.

Ćwiczenie 13.2

Usłyszysz dziesięć krótkich słów z poznanymi dotychczas samogłoskami. Każde odczytane zostanie dwukrotnie. Spróbuj zapisać je fonetycznie, nie zastanawiając się, co mogą znaczyć, żeby nie sugerować się znanymi słowami o zbliżonym brzmieniu. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

13.14

Przykład: /hi:t/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Ćwiczenie 13.3

Wskaż, które spośród wymówionych przez lektora sylab zawierają angielskie, a które polskie samogłoski. Sylaby złożone z angielskich głosek zapisz fonetycznie. Nie wszystkie przykłady są prawdziwymi słowami. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

13.15

Przykład:

a. PL

b. /bɪn/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

Ćwiczenie 13.4

Powtórz za lektorem wszystkie poznane samogłoski i dwugłoski w dwóch kontekstach: między /h/ a /d/ i między /p/ a /t/, korzystając z zapisu fonetycznego. Porównaj wymowę lektora z własnymi nagraniami, a najlepiej poproś nauczyciela o ocenę wykonywanego ćwiczenia.

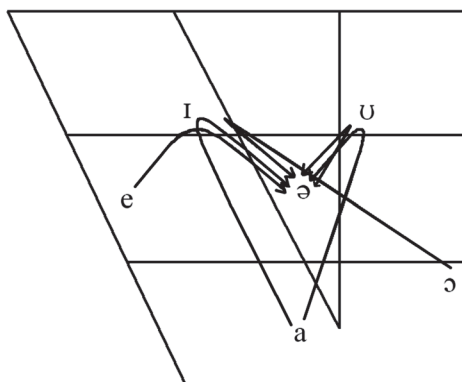
13.16

hi:d hɪd hed hæd hʌd hæ:d hɒd ho:d hud hu:d
 hɜ:d heəd hɪəd huəd haud həud ho:ɪd haɪd heɪd
 pi:t pɪt pet pæt pʌt pa:t pɒt po:t pʊt pu:t pɜ:t
 peət piət puət paʊt pəʊt poɪt paɪt peɪt

Ćwiczenie 13.5

Zapisz fonetycznie frazy i zdania z nagrania 13.13. Porównaj z kluczem dopiero po samodzielnym wykonaniu ćwiczenia.

LEKCJA 14. Tryftongi

Ryc. 14.1. Tryftongi /aɪə/, /eɪə/, /ɔɪə/, /aʊə/ i /əʊə/

Tryftong (**triphthong**), czyli sekwencja trzech dźwięków samogłoskowych, może powstać w wyniku dołączenia nieakcentowanej sylaby wymawianej jako /ə/ do dyftongu przemykanego. Podobnie jak w przypadku dyftongów, najdonośniejszy jest pierwszy element takiej kombinacji.

14.1. Wymowa tryftongów

Do dyftongu przemykanego dołączamy /ə/, czyli ruch języka do pozycji neutralnej. Powtórz:

14.1

/aɪ/ — /aɪə/, /eɪ/ — /eɪə/, /ɔɪ/ — /ɔɪə/, /aʊ/ — /aʊə/, /əʊ/ — /əʊə/

14.2. Pisownia wyrazów z tryftongami

❶ Z literami oznaczającymi dyftong przymykany łączą się najczęściej <-er>, <-or>, <-ar>, <-re>⁴⁵ i <-a>, które na końcu sylaby nieakcentowanej oznaczają wymowę /ə/. Po dyftongu może również następować inna nieakcentowana końcówka słowotwórcza z /ə/, np. <-al>:

14.2

fire, player; boyar; soya, hour; flower; lower /au/, lower /əʊ/, denial

Nietypowe słowa z tryftongami

14.3

iron

14.3. Ćwiczmy wymowę tryftongów

Tryftongi (zwłaszcza /aɪ/ i /aʊə/) najczęściej nie są wymawiane tak starannie, jak na naszym czworoboku i w nagraniu 14.1. Zwykle język przechodzi najkrótszą drogą od punktu początkowego do /ə/. Spróbujmy wymówić podane słowa najpierw starannie, a potem redukując artykulację do centralizowanego dyftongu.

14.4

fire, tired, our/hour; tower, power; player

Taka uproszczona wymowa powoduje, że wyrazy takie jak *tire* i *tower* stają się do siebie bardzo podobne. Często różnią się tylko tym, że początkowe /a/ jest bardziej przednie w *tire*, a i bardziej cofnięte w *tower*⁴⁶. Zdarza się, że bardziej radykalna redukcja tryftongu pozostawia w tych wyrazach tylko początkowe /a/, oczywiście znacznie dłuższe niż pojedyncza samogłoska, a wtedy odróżnienie ich od *tar* zależy od prawidłowej wymowy tylnego /a:/ w tym ostatnim wyrazie.

⁴⁵ Czasami jest to też samo <-r>, jak w przykładzie z <-our>.

⁴⁶ /a/ jest naturalnie bardziej przednie, gdy występuje przed przednim /t/, i bardziej cofnięte przed tylnym /u/.

Spróbuj powtórzyć:

 14.5

tire /aə/, tower /aə/, tire /a:/, tower /a:/, tar /ɑ:/

Pamiętaj!

Podana przez nas pomocnicza transkrypcja (/aə/, /a:/) nie jest stosowana w słownikach, gdyż z reguły nie uwzględniają one przewidywalnych procesów zachodzących w szybszej i mniej starannej mowie. W słowniku zawsze znajdziemy wariant podstawowy, czyli /aɪə/ lub /aʊə/. Wyjątkiem mogą być słowa bardzo rzadko wymawiane w wersji podstawowej, np. *our*, które oprócz wyjściowego /aʊə/ ma również podany wariant uproszczony /ɑ:/⁴⁷.

Na koniec powtórz podane frazy i zdania z tryftongami:

 14.6

our house	fireworks	power plant	fair trial
firepower	powerful fire	layer of flowers	pious prayers ⁴⁸

The **fire**men were **tired**.
Is the **Tower** of London on **fire**?
These **cowards** are **powerless**.
Our new **iron** is **powerful**.

14.4. Powtórka

Ćwiczenie 14.1

Usłyszysz dziesięć krótkich słów z poznanymi dotychczas samogłoskami. Każde odczytane zostanie dwukrotnie. Spróbuj zapisać je fonetycznie, nie zastanawiając się, co mogą znaczyć, żeby nie sugerować się znanymi słowami o zbliżonym brzmieniu. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

⁴⁷ /ɑ:/, a nie /a:/, gdyż symbolem /a/ zasadniczo oznacza się tylko pierwszy element dwugłoski.

⁴⁸ *Prayer* w znaczeniu ‘modlitwa’ wymawia się tylko z /eə/, natomiast w znaczeniu ‘modląca się osoba’ może w starannej mowie zawierać tryftong /eɪə/.

 14.7

Przykład: /hi:t/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Ćwiczenie 14.2

Wskaż, które spośród wymówionych przez lektora sylab zawierają angielskie, a które polskie samogłoski. Sylaby złożone z angielskich głosek zapisz fonetycznie. Nie wszystkie przykłady są prawdziwymi słowami. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

 14.8

Przykład:

a. PL

b. /bɪn/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

Ćwiczenie 14.3

Zapisz fonetycznie frazy i zdania z nagrania 14.6. Porównaj z kluczem dopiero po samodzielnym wykonaniu ćwiczenia.

LEKCJA 15. Samogłoski i dyftongi — ćwiczenia utrwalające

15.1. Rozpoznajemy samogłoski w słowach i zdaniach

Ćwiczenie 15.1

Zanim rozpoczniesz ćwiczenia z tej części książki, powtórz wszystkie samogłoski i dyftongi, odtwarzając nagranie 13.16.

Ćwiczenie 15.2

W nagraniu 15.1 usłyszysz dziesięć krótkich słów z poznanymi dotychczas samogłoskami. Każde odczytane zostanie dwukrotnie. Spróbuj zapisać je fonetycznie, nie zastanawiając się, co mogą znaczyć, żeby nie sugerować się znanymi słowami o zbliżonym brzmieniu. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

Nagrania 15.2 i 15.3 zawierają dwa dodatkowe zestawy słów. Możesz wrócić do nich za jakiś czas.

15.1

Przykład: /hi:t/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

15.2

Przykład: /hi:t/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

 15.3

Przykład: /hi:t/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Ćwiczenie 15.3

Usłyszysz dziesięć zdań. Zapisz fonetycznie, co kupił mówiący. Rozwiązanie znajdziesz w kluczu.

 15.4

Przykład:

I bought a cat and a dog. — /kæt/, /dɒg/

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

15.2. Ćwiczymy wymowę samogłosek w zdaniach

Ćwiczenie 15.4

Powtórz za lektorem następujące zdania. Staraj się czytać płynnie, ale nie za szybko.

15.5

Skupiamy się na jednej samogłosce:

1. /i:/ Don't feed these seals, please!
2. /ɪ/ Hit this pig.
3. /e/ Let the men get ready.
4. /æ/ Grab that fat cat!
5. /ʌ/ Just cut some nuts.
6. /ɑ:/ Darn Mark's scarf.
7. /ɒ/ Lock the cops in the cot.
8. /ɔ:/ More lords fought at dawn.
9. /u/ Could you book a room?
10. /u:/ Move the stool too.
11. /ɜ:/ The first workers were the worst.
12. /eə/ Clare has fair hair.
13. /əʊ/ No, don't go home alone.
14. /ɪə/ We're near here, dear.

Różnicujemy samogłoski:

15. I mean, Bill's feeding these pigs.
16. Get a pack of chestnuts.
17. Empty Pat's cup, Mark.
18. Pam's friends carried ten red bags.
19. That's a very hard nut to crack.
20. That's a bad judge's heart.
21. Mark cut the nuts in halves.
22. The frog shocked the stork.
23. The stork was not short.
24. The stork was not shot.
25. Tom brought four hot dogs and a lot more pots of popcorn.
26. Luke cooks good food.
27. Ten best workers stared at the hearse.
28. The first worms were fairly warm.
29. Clare burned her spare skirts.
30. Ted and Bert rarely wear these shabby shirts.

Ćwiczenie 15.5

Zapisz fonetycznie zdania 15—30 z nagrania 15.5. Porównaj z kluczem dopiero po samodzielnym wykonaniu ćwiczenia.

15.3. Ćwiczymy transkrypcję i czytanie tekstu

Ćwiczenie 15.6

Czas sprawdzić naszą wiedzę i umiejętności w szerszym kontekście. Zapisz fonetycznie podany tekst. W razie wątpliwości pomóż sobie nagraniem. Porównaj swoją transkrypcję z wersją zamieszczoną w kluczu.

15.6

Uncle Henry never laughed. He worked hard from morning till night and did not know what joy was. He was gray also, from his long beard to his rough boots, and he looked stern and solemn, and rarely spoke.

L. Frank Baum, *The Wizard of Oz*

Teraz spróbuj poćwiczyć czytanie tekstu. Tym razem również warto porównać swoją wymowę z nagraniem lektora. Gdy będziemy już usatysfakcjonowani wynikami ćwiczenia, całą procedurę możemy powtórzyć z tekstem z nagrania 15.7.

15.7

Hour after hour passed away, and slowly Dorothy got over her fright; but she felt quite lonely, and the wind shrieked so loudly all about her that she nearly became deaf. At first she had wondered if she would be dashed to pieces when the house fell again; but as the hours passed and nothing terrible happened, she stopped worrying and resolved to wait calmly and see what the future would bring.

L. Frank Baum, *The Wizard of Oz*

Część trzecia

Wymowa angielskich spółgłosek

Przeгляд spółgłosek rozpoczniemy od obstruentów, wspomnianych już w *Lekcji 2*. W związku z tym, że najważniejsze różnice pomiędzy wymową polskich a angielskich obstruentów związane są z dźwięcznością głosek, to jeśli wciąż nie pamiętasz, czym różnią się głoski dźwięczne od bezdźwięcznych, koniecznie wróć do punktu 1.2, by móc ze zrozumieniem zająć się *Lekcją 16*.

LEKCJA 16. Dźwięczność głosek — fakty i złudzenia

Wiemy już, że większość głosek wymawiana jest przy **drżących strunach głosowych** (*vocal cord vibration*). Głoski takie nazywamy dźwięcznymi, a należą do nich wszystkie **sonoranty** (zob. *Lekcję 2.*): samogłoski, aproksymanty oraz spółgłoski nosowe. Pozostałe spółgłoski (wybuchowe, szczelinowe i zwarto-szczelinowe), czyli **obstruenty**, występują parami, w których jedna głoska jest dźwięczna, a druga bezdźwięczna.

16.1. Dźwięczne i bezdźwięczne czy słabe i mocne?

Drgania strun głosowych nie zawsze towarzyszą głosce dźwięcznej dokładnie od początku do końca jej artykulacji. Zarówno w polskiej, jak i w angielskiej wymowie dźwięczność „gaśnie” np. w obstruentach na końcu wyrazu. Dlatego też naturalnie wymówione polskie słowa *raz* i *ras* albo *grób* i *gnup* nie różnią się. Podobne pary słów angielskich, np. *rise* i *rice* czy *rib* i *rip* różnią się natomiast wymową, na co koniecznie musi zwrócić uwagę Polak uczący się wymowy angielskiej. Różnica nie polega jednak zasadniczo na dźwięczności — choć rzeczywiście drgania strun głosowych w wymowie angielskiej mogą utrzymywać się jeszcze na początku wygłosowej spółgłoski. Anglicy rozróżniają końcowe /z/ i /s/ lub /b/ i /p/ głównie dzięki temu, że poprzedzająca je samogłoska jest skracana przed głoską bezdźwięczną. W wielu podręcznikach wymowy angielskiej zamiast podziału spółgłosek na dźwięczne i bezdźwięczne stosuje się alternatywny podział na słabe (**lenis**) i mocne (**fortis**). Powtórz następujące pary wyrazów, zwracając uwagę, jak mocna (bezdźwięczna) spółgłoska skraca poprzedzającą ją samogłoskę.

16.1

leave — leaf, prize — price, lose — loose, ridge — rich, robe — rope,
had — hat, bag — back

16.2. Wymowa końcówek gramatycznych <-s> i <-ed>

Kontrast mocna — słaba jest bardzo istotny dla wymowy końcówek gramatycznych <-s> (liczba mnoga, czas teraźniejszy w 3. osobie, forma dzierżawcza rzeczownika) oraz <-ed> (czas przeszły, imiesłów bierny). Wymowa tych końcówek jest przewidywalna i zależy od dźwięczności ostatniej głoski wyrazu, do którego je dodajemy. Do głoski dźwięcznej dodajemy również dźwięczne (**lenis**) /z/ lub /d/, a do bezdźwięcznej bezdźwięczne (**fortis**) /s/ lub /t/. Od reguły tej nie ma odstępstw, oczywiście w przypadku regularnych form liczby mnogiej czy czasu przeszłego. Do wyrazów zakończonych na głoskę fonetycznie identyczną lub bardzo podobną do wymawianej końcówki dodajemy głoskę dźwięczną poprzedzoną krótką samogłoską /ɪ/ lub /ə/. W przypadku końcówki <-s> dotyczy to spółgłosek (zwarto-)szczelinowych (za)dziąsłowych, czyli /s/, /z/, /tʃ/, /dʒ/, a w przypadku <-ed> dodatkowa samogłoska pojawi się oczywiście po dziąsłowych wybuchowych, czyli /t/ i /d/. Tak wymawiać będziemy końcówki np. w słowach z nagrania 16.2. Powtórz je za lektorem.

16.2

passes, faces, roses, pushes, garages, matches, bridges, wanted, loaded

Nawet jeśli naszym zdaniem wymowa końcówek jest niewygodna także w niektórych innych kontekstach, nie wolno nam dodawać tam /ə/ ani /ɪ/. Powtórzmy prawidłowo kilka słów, w których Polacy popełniają czasem taki błąd.

16.3

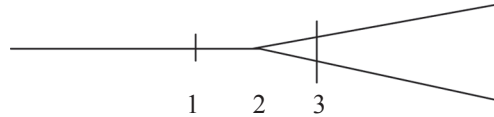
leaves, myths, laughs, begged, asked⁴⁹, dropped, robbed, watched, changed

Wiele wyrazów zakończonych na /f/, np. *wife*, *life*, *leaf*, w liczbie mnogiej wymawia się z /vz/. Są to jednak formy nieregularne, a poza tym nie łamią naszej zasady „dźwięczna do dźwięcznej, bezdźwięczna do bezdźwięcznej”. Zasady tej nie łamie nawet nieregularna liczba mnoga słowa *house* /haus/ — *houses* /ˈhauzɪz/.

⁴⁹ Słowo to dla ułatwienia możemy też wymawiać bez /k/ — /aɪst/.

16.3. Co to jest aspiracja (*aspiration*)?

Angielskie spółgłoski bezdźwięczne zachowują się nieco inaczej niż polskie również na początku sylaby, czyli w nagłosie (*onset*). Aby zrozumieć to lepiej, spójrzmy na ilustrację artykulacji spółgłosek wybuchowych przed samogłoską.

Ryc. 16.1. Schemat artykulacji spółgłosek wybuchowych

Wymowa spółgłosek wybuchowych składa się z dwóch faz: zwarcia (*closure*, *constriction* albo *occlusion*) i płozi (*plosion* albo *release*). Wyobraźmy sobie, że płozi następuje w punkcie 2. (rozwidlenie linii obrazuje rozwarcie artykulatorów). Jeżeli struny głosowe zaczną drgać wcześniej, np. w punkcie 1., usłyszymy mniej więcej takie sylaby, jak w nagraniu 16.4:

16.4

/ba/ — /da/ — /ga/

Jeżeli uruchomienie strun głosowych zbiegnie się w czasie z płozią (punkt 2.), usłyszymy to co w nagraniu 16.5:

16.5

/pa/ — /ta/ — /ka/

Jeżeli natomiast opóźnimy rozpoczęcie drgań (punkt 3.), początek samogłoski będzie jeszcze bezdźwięczny, jak w nagraniu 16.6:

16.6

/p^ha/ — /t^ha/ — /k^ha/

To, co słyszymy pomiędzy momentem płozi a „włączeniem” dźwięczności (i oznaczamy znacznikiem ^h), nazywamy przydechem albo aspiracją. Ten sposób artykulacji omówimy szerzej przy okazji ćwiczeń wymowy różnych odmian angielskich spółgłosek wybuchowych. Tymczasem warto zapamiętać, że o ile w języku polskim spółgłoski dźwięczne w nagłosie róż-

nią się od bezdźwięcznych mniej więcej tak jak w nagraniach 16.4 i 16.5, o tyle w wymowie angielskiej kontrast ten lepiej obrazują nagrania 16.5 i 16.6. I tym razem okazuje się więc, że często łatwiej odróżnić spółgłoski mocne (przynajmniej wybuchowe) od słabych raczej na podstawie aspiracji niż dźwięczności. Aspiracja występuje tylko w niektórych kontekstach, ale o tym opowiemy w następnej lekcji.

16.4. Asymilacja (*assimilation*), czyli upodobnienie

Sąsiadujące spółgłoski często upodabniają się do siebie pod względem miejsca lub sposobu artykulacji. Na przykład, jak dowiemy się z następnych lekcji, spółgłoska dźwiękowa może zmieniać miejsce artykulacji, przesuwać się w stronę następującej po niej spółgłoski, a głoski wybuchowe zmieniają sposób artykulacji, dostosowując go do następnego dźwięku. Również trzecia cecha spółgłosek, czyli dźwięczność, może zależeć od otoczenia, o czym przekonaliśmy się już w przypadku wymowy końcówek gramatycznych <-s> i <-ed>. Przejmowanie przez głoskę cech sąsiedniej głoski nazywamy upodobnieniem fonetycznym albo asymilacją. Zjawisko asymilacji, mimo że występuje chyba we wszystkich językach świata, nie we wszystkich działa jednakowo. W języku polskim np. konsekwentnie ujednolicamy zbitki obstruentów pod względem dźwięczności, jak w słowach *grubszy*, *brzózka*, *owca*. Inaczej mówiąc, w słowach *pluska* i *bluzka* wymawiamy identyczne /s/. Język angielski natomiast zachowuje kontrast w podobnych kontekstach i — jak opisywaliśmy w punkcie 16.2 — przed spółgłoską bezdźwięczną samogłoska pozostanie dłuższa, a ewentualne częściowe ubezdźwięcznienie nastąpi nieco później. W efekcie tego /p/ w *topsail* będzie się różnić od /b/ w *bobsleigh*.

Zakres asymilacji może się różnić nawet w obrębie jednego języka. Polacy mieszkający w południowo-zachodniej części kraju częściej wymówią /z/ w złożeniu *stos gazet* niż rodacy z innych regionów. Mieszkańcy Wielkopolski, Śląska i Małopolski najczęściej nie zdają sobie sprawy z tego typu asymilacji, więc łatwo przenoszą je na wymowę języka obcego. Tymczasem udźwięcznianie bezdźwięcznych spółgłosek zdarza się Anglikom bardzo rzadko i raczej nie wymawiają /z/ np. w wyrazach z przedrostkami <mis-> czy <dis-> albo na styku słów. Powtórz kilka takich wyrazów:

16.7

disable, disappear, disbelief, misuse, mislead, this way

Oczywiście, musimy przy tym pamiętać, że litera <s> w języku angielskim bardzo często oznacza również /z/, które wymawiamy w takich słowach jak *disaster*, *disease*, *misery* itd. Najczęściej są to jednak przypadki, w których <mis-> i <dis-> nie są przedrostkami zmieniającymi w typowy sposób znaczenie wyrazu.

16.5. Powtórka

Ćwiczenie 16.1

Wskaż, które spośród wymówionych przez lektora sylab zakończone są dźwięczną (*lenis*), a które bezdźwięczną (*fortis*) spółgłoską. Zapisz swoje odpowiedzi (L/F) i porównaj z kluczem.

16.8

0.bet	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
<i>Fortis</i>										

Ćwiczenie 16.2

Zapisz fonetycznie podane w tabeli wyrazy, uwzględniając końcówki gramatyczne <-s> i <-ed>. Odpowiedzi porównaj z kluczem.

Forma podstawowa	<-s>	<-ed>
work		
beg		
push		
laugh		
enter		
play		
call		
ban		
want		

LEKCJA 17. Spółgłoski zwarto-wybuchowe

W języku angielskim występuje tyle samo spółgłosek wybuchowych, co w języku polskim. Są one nawet zapisywane tymi samymi symbolami fonetycznymi: /p/, /b/, /t/, /d/, /k/, /g/. Mimo to często brzmią nieco inaczej niż głoski polskie, co ma kilka przyczyn, które omówimy w tej lekcji.

17.1. Działowe /t/ i /d/

Pamiętamy z *Lekcji 2.*, że angielskim spółgłoskom działowym odpowiadają polskie zębowe (a dokładnie zębowo-działowe). Dla przypomnienia powtórz ćwiczenie z nagrania 2.2, zwracając uwagę na brzmienie /t/ i /d/ w obu językach. Staraj się podczas ich wymawiania nie dotykać językiem górnych zębów.

17.2. Aspiracja

Jak opisywaliśmy w poprzedniej lekcji, aspiracja jest charakterystyczną cechą wymowy bezdźwięcznych spółgłosek wybuchowych języka angielskiego, czyli dotyczy wyłącznie /p/, /t/ i /k/. Mimo że może pojawić się również w innych kontekstach, to powinniśmy dopilnować, aby towarzyszyła ona wymienionym spółgłoskom na **początku**⁵⁰ **syłaby akcentowanej**. Kumulacja energii związanej z artykulacją spółgłoski mocnej wybuchowej w pozycji akcentowanej powoduje mocniejszy strumień powietrza, który opóźnia ułożenie strun głosowych w pozycji umożliwiającej ich wibrację

---

⁵⁰ Trzeba pamiętać, że po /s/ — jedynej spółgłosce, która może wystąpić przed /p/, /t/ i /k/ na początku sylaby — spółgłoski te wymawiane są bez aspiracji.

oraz powoduje tarcie przypominające artykulację spółgłosek szczelinowych. Szum spowodowany tarcie powstaje w zwężeniach toru głosowego, a więc w krtani, gdzie struny głosowe zbliżają się do siebie, aby nadać dźwięczność samogłosce, ale również w miejscu zwarcia spółgłoski wybuchowej. Zwykle więc szum krtaniowy (czyli właściwa aspiracja) wzmocniony jest afrykacją (**affrication**), czyli szumem powstałym w miejscu płozi.

Posłuchaj zatem, jak brzmią aspirowane spółgłoski angielskie, a następnie powtórz je za lektorem.

17.1

key, tip, peek, cat, top, park, cup, turn, put

Można zauważyć, że najtrudniej o szum w przypadku /p/. Tutaj aspiracja jest najmniej wspomagana afrykacją, gdyż wymowa wargowej spółgłoski szczelinowej /ɸ/ wymaga szczególnie silnego strumienia powietrza. Dlatego też, w przeciwieństwie do tylnojęzykowego /x/ i dźwięcznego /s/, rzadko występuje ona w językach świata. Sytuacja ta prawdopodobnie zmusi nas do poświęcenia największej uwagi aspiracji /p/.

Spróbuj powtórzyć podane frazy:

17.2

Peter Pan Park
two tiny tigers
caught common cold

Czy udało Ci się wymówić wszystkie słowa z aspiracją?

17.3. Ubezdźwięcznienie aproksymantów

Jeżeli po rozpoczynającym akcentowaną sylabę /p/, /t/ albo /k/ występuje spółgłoska, a wystąpić tu mogą wyłącznie sonorne /j/, /w/, /r/ i /l/, to również ulegnie ona ubezdźwięcznieniu, przy czym szum, który usłyszymy, powstanie w miejscu jej artykulacji, czyli najwęższym w momencie płozi odcinku toru głosowego.

Posłuchaj i spróbuj powtórzyć. Najpierw w zwolnionym tempie:

17.3

cute, queen, cry, club, tune, twist, trap, pure, prove, play

Wymowa taka jest oczywiście nienaturalna, daje ona jednak możliwość lepszego zaobserwowania artykułowanych dźwięków. Teraz spróbuj w tempie bardziej naturalnym:

 17.4

cute, queen, cry, club, tune, twist, trap, pure, prove, play

Na koniec powtórz podobne słowa w dłuższych frazach i zdaniach.

 17.5

car park   top ten   cup of tea   poor player

Pete keeps two pigs
The priests played twenty questions

I jeszcze upewnijmy się, że nie będziemy aspirować spółgłosek po /s/.
Powtórz następujące pary wyrazów:

 17.6

park — spark, top — stop, kill — skill

17.4. Spółgłoski wybuchowe bez plosji (*unreleased/unexploded plosives*)

Spółgłoska wybuchowa przed inną wybuchową w języku angielskim najczęściej wymawiana jest bez plosji. Zaobserwujmy najpierw wymowę polskiego wyrazu *aktor*. Jak usłyszymy za chwilę w nagraniu, zarówno /k/, jak i /t/ wybuchają. Drugie nagranie przedstawia wymowę angielskiego słowa *actor*. Tym razem artykulacja /k/ ogranicza się do zwarcia tylnojęzykowego, po którym natychmiast następuje dźwiękowa artykulacja /t/. W takim przypadku obecność /k/ sygnalizować będzie tylko cisza. Posłuchaj i spróbuj powtórzyć podane słowa polskie i angielskie w następującej kolejności:

1. Słowo polskie.
2. Słowo angielskie wymówione z plosją (hiperpoprawnie).
3. Słowo angielskie bez plosji podczas artykulacji pierwszej spółgłoski wybuchowej.

W nagraniu 17.7 słowa wymawiane są bardzo wolno. Kiedy nie będzie już problemów z „zatrzymaniem” płozi, przejdź do nagrania 17.8, w którym te same słowa wymawiane są bardziej naturalnie.

17.7

aktor — actor — actor; *rugby* — rugby — rugby, *wódka* — vodka — vodka, *Repty* — reptile — reptile

17.8

aktor — actor — actor; *rugby* — rugby — rugby, *wódka* — vodka — vodka, *Repty* — reptile — reptile

W języku polskim płoze możemy zatrzymać tylko wtedy, gdy obie spółgłoski wybuchowe mają to samo miejsce artykulacji. Powtórz kilka polskich słów na dwa sposoby:

17.9

netto — netto, *lekka* — lekka, *przedtem* — przedtem

Spółgłoska wybuchowa wymawiana jest bez płozi przed inną wybuchową nawet wtedy, gdy ta druga rozpoczyna już następny wyraz w zdaniu. Od płozi w języku angielskim powstrzymujemy się również przed spółgłoskami zwarto-wybuchowymi /tʃ/ i /dʒ/. Zanim przejdziemy do kolejnych ćwiczeń, zwróćmy uwagę, że Anglicy często ułatwiają sobie dodatkowo wymowę spółgłosek bez płozi. Skoro i tak ich nie słychać, to rozmówca raczej nie zauważy zmiany miejsca artykulacji pierwszej ze spółgłosek (najczęściej jeżeli jest to /t/ lub /d/). Z tego powodu wystarczy tylko przedłużyć drugą spółgłoskę. Można również zamiast /t/ lub /d/ zastosować zwanie krtaniowe, o którym pisaliśmy już w punkcie 2.2.

Posłuchaj i powtórz słowa *football* oraz *Great Britain* wymówione na cztery sposoby, z których pierwszego nie zalecamy:

- z płozią /t/;
- z zatrzymanym (*unreleased*) /t^ʰ⁵¹;
- z zatrzymanym /p^ʰ/ (nie trzeba ustawiać języka do /t/);
- ze zwarem krtaniowym, które, podobnie jak asymilacja do /p/, daje chwilę oddechu naszemu strudzonemu językowi.

⁵¹ Spółgłoskę pozbawioną płozi oznaczamy, dodając do symbolu fonetycznego charakterystyczny znaczek: [t^ʰ].

 17.10

1. /'fʊtbɔ:l/ — /'greɪt 'brɪtən/
2. /'fʊt'ɔ:l/ — /'greɪt'brɪtən/
3. /'fʊp'ɔ:l/ — /'greɪp'brɪtən/
4. /'fʊʔ'ɔ:l/ — /'greɪʔ'brɪtən/

Teraz możemy przećwiczyć wymowę spółgłosek wybuchowych bez płozi w różnych kontekstach. Pamiętajmy, że najbardziej podatne na zmiany miejsca artykulacji są spółgłoski dźwiękowe, czyli /t/ i /d/. Spółgłoski wargowe i tylnojęzykowe na ogół pozostają na swoich miejscach.

 17.11

packed, factor, big deal, picture, rugby, magpie, titbit, rude boy, that child, Edgar, that car, reptile, robbed, object, napkin, stopgap

Oczywiście, nie powinniśmy się przejmować, jeżeli nie uda się nam do końca powstrzymać płozi, zwłaszcza przy przejściu od przedniej do tylnej spółgłoski, np. /pk/. Chodzi tylko o to, by naszej wymowy nie charakteryzowały liczne i spektakularne wybuchy w zbitkach spółgłoskowych.

Czasem zdarzają się złożenia trzech spółgłosek wybuchowych. W takich sytuacjach wybucha tylko ostatnia, a środkowa często zanika. Powtórz następujące przykłady:

 17.12

slept badly, robbed banks, collect pins, act quickly

Zdarza się, że płozi pozbawione są również spółgłoski wybuchowe na końcu sylaby, czyli w wygłosie (*coda*), i przed niektórymi innymi głoskami. Sprawdź, czy potrafisz wymówić następujące słowa na dwa sposoby:

 17.13

bad, but, bag, pack, rob, lip, it will
 badʔ, butʔ, bagʔ, packʔ, robʔ, lipʔ, itʔ will

Jeśli nawet wygłosowej spółgłoski nie słychać, to /b/ od /p/, /d/ od /t/ i /g/ od /k/ odróżniamy na podstawie długości samogłoski (zob. *Lekcję 16.*).

17.5. Plozja nosowa (*nasal plosion*)

Inną charakterystyczną cechą artykulacji angielskich spółgłosek wybuchowych jest plozja nosowa, stosowana w sytuacji, gdy występują one bezpośrednio przed spółgłoską nosową. Tym razem również nie ma znaczenia, czy zbitka taka należy do jednego, czy dwu różnych wyrazów. Podobnie jak w ostatnio omawianych przypadkach, po zwarcu nie następuje zwykła plozja ustna, lecz strumień powietrza uchodzi przez nos, łącząc artykulację spółgłoski wybuchowej z nosową. Posłuchaj i powtórz najpierw same spółgłoski wybuchowe w dwóch wersjach: ze zwykłą plozją ustną i z plozją nosową:

17.14

t — tⁿ, d — dⁿ, p — pⁿ, b — bⁿ, k — kⁿ, g — gⁿ

A teraz w słowach i frazach w przesadnie zwolnionym tempie:

17.15

garden, at night, bad news, top model, utmost, at most, admire, abnormal, step nine, dark night, acknowledge, big man, rockman

I jeszcze raz, tym razem w normalnym tempie:

17.16

garden, at night, bad news, top model, utmost, at most, admire, abnormal, step nine, dark night, acknowledge, big man, rockman

Warto zwrócić uwagę, że w języku polskim także ten typ asymilacji występuje tylko wtedy, gdy głoski mają to samo miejsce artykulacji. Dlatego też przykłady 1 i 2 przedstawiają akceptowalną polską wymowę, podczas gdy przykłady 3 i 4 brzmią niezbyt naturalnie.

Posłuchajmy:

17.17

1. Ładny, ale brudny   2. Zróbmy to   3. Zamknij okno   4. W stopniu admirała

17.6. Plozja boczna (*lateral plosion*)

Ostatnim wariantem kontekstowym spółgłosek wybuchowych, który zaprezentujemy, jest wariant z plozją boczną. Jest to sposób artykulacji dotyczący wyłącznie spółgłosek dźwiękowych /t/ i /d/ występujących przed spółgłoską boczną /l/. W związku z tym, że zjawisko to występuje naturalnie również w języku polskim, nie będziemy się nad nim dłużej rozwodzić i ograniczymy się do pojedynczego ćwiczenia ilustrującego artykulację polegającą na otwarciu zwarcia /t/ lub /d/ na jednej lub obu bocznych krawędziach języka. Utrzymanie kontaktu czubka języka z dźwiękami i zębami umożliwia natychmiastową artykulację następującego /l/, bez potrzeby wykonywania kolejnego ruchu, czyli gestu artykulacyjnego (*articulatory gesture*).

17.18

badly, bad luck, at last, bottle, handle

17.7. Powtórka

Ćwiczenie 17.1

Powtórz zdania z różnymi wariantami spółgłosek wybuchowych:

17.19

Take two cute pigs, teach them to play twenty questions and I promise the cricket club will be proud of you.

Doctor Edgar Rockpine slept badly the night before his club conference.

I hope nobody let Mike know what Mark meant to do.

Ćwiczenie 17.2

Posłuchaj i wskaż, w których wyrazach spółgłoska wybuchowa nie jest wymawiana z przydechem. Dlaczego? Odpowiedź znajdziesz w kluczu.

17.20

time, plug, star, lucky, occur, pot, rapid, return, later

Ćwiczenie 17.3

Wskaż, które głoski w teście powinny być wymawiane z przydechem (aspiracją), które powinny być wymówione bez płozi, a które z płozią nosową. Zaznacz także spółgłoski sonorne, które zostaną częściowo ubezdzwięcznione po wybuchowych. Użyj następujących znaków diakrytycznych: /p^h/ (aspiracja), /p[̣]/ (brak płozi), /pⁿ/ (płozią nosową), /ɾ/ (ubezdźwięcznienie). Spróbuj przeczytać tekst samodzielnie, a następnie powtórz fragmentami za lektorem, zwracając uwagę, jak brzmią zaznaczone głoski. Upewnij się sprawdzając w kluczu, czy wszystkie miejsca oznaczone zostały poprawnie.

The phrase 'our new, happy life' recurred several times. It had been a favourite of late with the Ministry of Plenty. Parsons, his attention caught by the trumpet call, sat listening with a sort of gaping solemnity, a sort of edified boredom. He could not follow the figures, but he was aware that they were in some way a cause for satisfaction. He had lugged out a huge and filthy pipe which was already half full of charred tobacco.

George Orwell, 1984.

17.21

Ćwiczenie 17.4

Zapisz fonetycznie frazy i zdania z nagrania 17.19. Porównaj z kluczem dopiero po samodzielnym wykonaniu ćwiczenia.

LEKCJA 18. Spółgłoski szczelinowe i zwarto-szczelinowe

Spółgłoski szczelinowe i zwarto-szczelinowe zarówno w języku polskim, jak i angielskim, stanowią stosunkowo liczną grupę dźwięków. Występują z reguły w parach różnicowanych dźwięcznością. Mimo że w języku polskim jest ich trochę więcej, tylko /f/ i /v/ nie wymagają szczególnej uwagi ucznia i mogą być uznane za identyczne, o ile pamiętamy o konsekwencjach kontrastu mocna — słaba. Pozostałe głoski szczelinowe, czyli /θ/, /ð/, /s/, /z/, /ʃ/, /ʒ/, /h/, oraz zwarto-szczelinowe /tʃ/ i /dʒ/ omówimy w bieżącej lekcji.

18.1. Spółgłoski zębowe /θ/ i /ð/

Głoski te podobne są do /f/ i /v/, ale zamiast dolnej wargi wykorzystujemy czubek języka do współpracy z górnymi zębami. Głoski zębowe, wbrew powszechnemu przekonaniu, nie są trudne do wyćwiczenia, gdyż nie wymagają szczególnej precyzji podczas artykulacji. Wiemy, że dzieci uczące się wymowy /s/ w języku ojczystym często „seplenią”, czyli wymawiają właśnie /θ/ zamiast trudniejszego /s/. Taka zamiana często zdarza się nawet uczniom zaawansowanym, jeżeli obie te głoski występują blisko siebie. Innym częstym błędem w angielskiej wymowie Polaków jest wybuchowa wymowa dźwięcznego /ð/, czyli zastępowanie tej głoski dźwiękiem podobnym do polskiego /d/. Słysząc to najczęściej w przedimku *the*, zaimkach wskazujących *this*, *that* i osobowych, np. *they*, *them*. Pamiętajmy więc, że <th> oznacza spółgłoskę szczelinową, ciągłą, a nie zwarto-wybuchową. W nielicznych tylko przypadkach <th> oznacza /t/, np. *Thames*, *Thomas*, *thyme*. Niestety, pisownia nie wskazuje, kiedy powinniśmy wymawiać dźwięczne /ð/, a kiedy bezdźwięczne /θ/. Możemy jednak stwierdzić, że <th> na początku wyrazów funkcyjnych⁵² oznacza na ogół spółgłoskę dźwięczną, a w wyrazach leksykalnych bezdźwięczną. Wobec tego powtórzmy:

---

⁵² O wyrazach funkcyjnych i leksykalnych piszemy w punkcie 21.3.

18.1

/ð/: this, that, these, those, though, they, them, their; then

/θ/: think, thought, thanks, thin, thigh, thorough, through⁵³

Głoski /θ/ i /ð/ występują nie tylko na początku wyrazu. Powtórzmy i inne przykłady:

18.2

/ð/: although, bother, whether, weather, paths, breathe, bathe

/θ/: method, myth, pathetic, author, path, breath, bath

Teraz spróbujemy w kontraście do innych głosek szczelinowych:

18.3

fin — thin — sin

fought — thought — sought

breve — breathe — breeze

Nieco większą trudność mogą nam sprawiać spółgłoski zębowe w sąsiedztwie podobnych spółgłosek. Zanim przejdziemy do trudniejszych słów angielskich, poćwiczmy niektóre zmiany miejsca artykulacji, a potem poeksperymentujmy na polskich słowach. Kontroluj w lusterku, czy przy wymowie /ð/, a zwłaszcza /θ/, zamiast języka nie dotyka zębów dolna warga.

18.4

fθfθfθfθ — vðvðvðvð — sθsθsθsθ — zðzðzðzð

/ˈsusɛw/ — /ˈθuθɛw/ — /ˈsuθɛw/ — /ˈθusɛw/

/ˈsɔsnal — /ˈθɔθnal — /ˈsɔθnal — /ˈθɔsnal

I najtrudniejsze:

18.5

ˈfθufka — dɔ — ˈvwɔθuf

ˈfθufka dɔ ˈvwɔθuf

ˈθsuθka — dɔ — ˈðwɔsuθ

ˈθsuθka dɔ ˈðwɔsuθ

⁵³ Niestety, znalazł się w tej grupie popularny przyimek, czyli wyraz funkcyjny.

Jeśli potrafimy przeczytać w sposób płynny frazy z nagrania 18.5, to po takim ćwiczeniu żaden angielski kontekst nie będzie dla nas trudny.

Pora na trudniejsze i dłuższe przykłady angielskie:

18.6

tenth, width, myths, paths, sixth, three fifths, three sixths⁵⁴
 third thing, three things, that thing, these things
 at the theatre, at the scene, in the city

They think the same.
 Father thought the same.
 Father fought in the south.
 The third, the fifth and the sixth.
 This is that thief's third theft.

18.2. Spółgłoski dźwiękowe /s/ i /z/

Wiemy już, że polskim spółgłoskom zębowo-dźwiękowym odpowiadają angielskie spółgłoski dźwiękowe. W poprzedniej lekcji ćwiczyliśmy wymowę /t/ i /d/, które ze spółgłosek dźwiękowych chyba najbardziej różnią się od polskich odpowiedników. Angielskie /s/ i /z/ też brzmią nieco inaczej, choć ewentualne stosowanie polskich spółgłosek nie spowoduje większych problemów.

Powtórzmy najpierw słowo polskie, a potem angielskie:

18.7

s — s, z — z, syk — sick, sok — sock, sos — source, as — us, łajza — wiser, luzy — loser

Dla tych, którym bardzo zależy, żeby ich angielskie /s/ i /z/ różniły się od polskich, zamieszczamy jeszcze jedno ćwiczenie. Powtórz następujące frazy i zdania:

18.8

some sources   seven sisters   six dozen souls

⁵⁴ /fθs/ i /ksθs/ są tu zwykle redukowane odpowiednio do /fs/ i /kθs/. Nawet słowo *sixth* na ogół wymawiane jest jako /sɪkθ/.

Cissy's size is six.
Cissy says so.
Some sources say so.
This source says so.

18.3. Spółgłoski zadziąsłowe

Z pewnością na polskim uczniu nie zrobi wrażenia liczba angielskich spółgłosek szczelinowych wymawianych za dziąsłami i w okolicach podniebienia twardego. Każdej bowiem spółgłosce angielskiej odpowiadają dwie polskie. Zatem:

/ʃ/ to coś pomiędzy <ś> a <sz>

/ʒ/ — pomiędzy <ź> a <ż>

/tʃ/ — pomiędzy <ć> a <cz>

/dʒ/ — pomiędzy <dź> a <dż>.

Jeżeli chcemy uniknąć wyraźnego polskiego akcentu, powinniśmy przede wszystkim oddalić nasze głoski angielskie od polskich <sz>, <ź>, <cz> i <dż>, a więc tych, które często potocznie określamy jako „twarde”.

Porównajmy słowa polskie i angielskie, powtarzając je za lektorem.

18.9

szop — shop, szyb — ship, busz — bush, toś — wash
czip — cheap, czołg — choke, klacz — clutch, dżem — gem, dziury — jury
leże — lezie — leasure
bicz — bić — beach

Na koniec powtórz frazy i zdania z obstruentami zadziąsłowymi. Zwróć uwagę, że w przeciwieństwie do spółgłosek wybuchowych, płoża zwarto-szczelinowych nigdy nie jest zatrzymana, ani przed innymi zwarto-szczelinowymi, ani przed wybuchowymi.

18.10

just judge   shoe shop   cheap cheese   Dutch cheese   orange juice

Charming chaps shouldn't cheat.

Charming chaps shouldn't cheat the judge.

Such charming chaps shouldn't cheat the judge.

Surely such charming chaps shouldn't cheat the judge just for pleasure.

Bardzo często zdarza się, że spółgłoski zadziałowe pojawiają się w wymowie w wyniku oddziaływania środkowojęzykowej półsamogłoski /j/ na poprzedzającą ją spółgłoskę dźwiękową. Wtedy /j/ nie jest już wymawiane. Asymilację tę ilustrują przykłady w nagraniu 18.11. Spróbuj powtórzyć za lektorem:

18.11

/s/ + /j/ = /ʃ/, np. w *issue, tissue, bless you*

/z/ + /j/ = /ʒ/, np. w *Silesia, as you like*

/t/ + /j/ = /tʃ/, np. w *tube, statue, stew, virtue, got you*

/d/ + /j/ = /dʒ/, np. w *duty, dew, due, duel, would you*

Takie uproszczenie artykulacji nie zawsze jednak jest dopuszczalne. Nie stosuje się go w przypadku wyrazów, które mogą być przez Brytyjczyków⁵⁵ wymawiane bez /j/. Oznacza to, że w słowach *sue*, czy *suit* powinniśmy wymawiać /j/ oddzielnie albo nie wymawiać go wcale.

18.4. Krtaniowe /h/ a polskie tylnojęzykowe /x/

Angielskie /h/ jest głoską trudną do zaklasyfikowania, a to z kilku powodów. Po pierwsze, zaliczając ją do szczelinowych, nie sposób nie zauważyć, że wytwarzany przy artykulacji szum jest wyraźnie słabszy niż w przypadku pozostałych głosek z tej grupy. Poza tym jako jedyna nie ma ona dźwięcznego odpowiednika. Można by się więc zastanawiać, czy nie zaliczyć jej do aproksymantów, ale wtedy narazilibyśmy się na krytykę tych, którzy uważają, że aproksymanty powinny być sonorne, a więc w żadnym wypadku nie bezdźwięczne. Niektórzy nawet sugerują, że /h/ to bezdźwięczna samogłoska, słusznie zwracając uwagę, że jej brzmienie kształtowane jest przez następującą po niej samogłoskę. Pozostaje jednak problem, czy dźwięczność nie powinna być warunkiem, który spełnić musi każda samogłoska, i czy za samogłoskę można uznać dźwięk, który nie może stanowić ośrodka sylaby. Pamiętając o tych dylematach, pozostaniemy przy obecnej klasyfikacji ze względów praktycznych, które są dla nas przecież najważniejsze.

Spółgłoską polską najbardziej zbliżoną do /h/ jest /x/, zapisywane jako <ch> lub <h>. Nasza spółgłoska, w przeciwieństwie do angielskiej, z całą

⁵⁵ W wymowie amerykańskiej po spółgłoskach dźwiękowych /u:/ najczęściej nie jest poprzedzane głoską /j/ — zob. załącznik 9.

pewnością jest szczelinowa, a natężenie szumu powoduje, że Anglicy postrzegają ją jako wyraźny sygnał obcego akcentu. Powinniśmy więc zrezygnować z niej jako zamiennika dla /h/, zwłaszcza że wymowa głoski angielskiej to po prostu aspiracja, którą ćwiczyliśmy w poprzedniej lekcji, lub — inaczej mówiąc — słyszalne westchnienie. Spróbujmy teraz taki dźwięk wymówić, najpierw w izolacji, a następnie w prostych sylabach, naśladując nagranie:

18.12

h, he, her, hit, hat

Porównaj teraz wymowę polską i angielską. Zwróć uwagę, jak bardzo te dwie głoski się różnią. Posłuchaj i powtórz za lektorem:

18.13

chat — hut, *hit* — heat, *hen* — hen, *cham* — hum, *Henryk* — Henry

Angielskie /h/ różni się od polskiej spółgłoski i od innych spółgłosek szczelinowych jeszcze tym, że (podobnie jak /r/) występuje wyłącznie przed samogłoskami⁵⁶. Nigdy nie spotkamy go więc na końcu wyrazu ani przed spółgłoską. Oprócz tego na początku nieakcentowanych wyrazów funkcyjnych /h/ zwykle nie jest wymawiane, jeżeli poprzedni wyraz kończy się spółgłoską. Taką wymowę będziemy ćwiczyć w części *Lekcji 22*. poświęconej wymowie form słabych. Na razie powtórzmy jeszcze kilka fraz i zdań, w których pojawia się /h/:

18.14

Hi, Henry!   hand in hand   high heels

Who's hiding behind Harry's hut?

⁵⁶ Nie licząc /j/, występującego przed /u:/ i /ʊ/ w wyrazach pisanych z <hu->.

18.5. Powtórka

Ćwiczenie 18.1

Powtórz za lektorem zdania sprawdzające wymowę spółgłosek szczelinowych i zwarto-szczelinowych, a następnie zapisz zdania fonetycznie. Porównaj z kluczem dopiero po samodzielnym wykonaniu zadania.

18.15

This is that thief's third theft.

This source says so.

Surely such charming chaps shouldn't cheat the judge just for pleasure.

Who's hiding behind Harry's hut?

LEKCJA 19. Spółgłoski sonorne

Do omówienia zostały nam już tylko spółgłoski sonorne: nosowe, półsamogłoski i spółgłoska boczna. Wszystkie spółgłoski sonorne są oczywiście dźwięczne.

19.1. Spółgłoski nosowe

W pisanym języku angielskim występują dwie litery odpowiadające głoskom nosowym: <m> i <n>. Możemy uznać, że spółgłoski te nie różnią się niczym szczególnym od ich polskich odpowiedników. Spółgłoska środkowojęzykowa oznaczana w języku polskim literą <ń> nie występuje w wymowie angielskiej i należy unikać jej nawet w kontekstach, gdzie po /n/ następuje /j/ albo /i:/ — głoski, których polskie odpowiedniki powodują palatalizację (**palatalisation**), czyli potocznie mówiąc, „zmiękczenie” spółgłosek polskich. Powtórzmy następujące wyrazy polskie i angielskie, nie dopuszczając do zbyt silnej palatalizacji tych drugich⁵⁷:

19.1

nit — neat, *news* — news, *Newton* — Newton, *mania* — mania

Wydawać by się mogło, że Polak nie powinien mieć żadnych problemów z wymową angielskich spółgłosek nosowych, jednak pewna stosunkowo niewielka różnica między językiem polskim a angielskim prowadzi czasem do problemów. O tej różnicy powiemy w następnych punktach lekcji.

---

⁵⁷ Warto o tym pamiętać również przy wymowie innych spółgłosek przed /j/ i /i:/ (zob. porównanie wymowy polskiej i angielskiej z *Lekcji 4.*).

19.2. Tylnojęzykowa spółgłoska nosowa /ŋ/

Ciekawe jest to, że spółgłoski nosowe poprzedzające zwarte (czyli *plosives* i *affricates*) zwykle mają to samo miejsce artykulacji, co następująca po nich spółgłoska. Zwróćmy uwagę, że bardzo trudno znaleźć słowa, czy to angielskie czy polskie, w których występowałyby /nb/, /np/, /mt/ albo /md/⁵⁸, a bardzo dużo wyrazów zawiera /mb/, /mp/, /nd/ i /nt/⁵⁹. Tendencja ta powoduje, że przed tylnojęzykowymi /k/ i /g/ spółgłoska nosowa również staje się tylnojęzykowa. Na ogół tego nie zauważamy, gdyż najczęściej nie jesteśmy świadomi naturalnego oddziaływania na siebie sąsiadujących głosek, zwłaszcza jeśli nie ma ono odzwierciedlenia w pisowni. Musimy więc najpierw zwrócić uwagę na tylnojęzykową wymowę spółgłoski nosowej przed /k/ i /g/. Porównajmy następujące warianty wymowy polskiej:

19.2

bank: /bank/ — /baŋk/, *sęk*: /seŋk/⁶⁰ — /senk/ — /seŋk/,
strąk: /strɔŋk/ — /strɔnk/ — /strɔŋk/

Czy nie odnosimy wrażenia, że w każdym przypadku ostatnia wersja wymowy — czyli ta z /ŋ/ jest najbardziej naturalna? Oczywiście, są sytuacje, w których spółgłoska nosowa nie asymiluje się z /k/ i /g/. Może się tak dzieć, jeżeli nie należą one do tej samej sylaby, a /k/ lub /g/ stanowią nagłos (występują na początku) końcówki fleksyjnej lub słowotwórczej. Tak więc w słowach *szynka* albo *dziewczynka* /ŋ/ nie musi się pojawić⁶¹, a w słowie *damka* na pewno się nie pojawi.

Spróbujmy teraz upewnić się, że wymowa /ŋ/ nie sprawia nam większego kłopotu niż wymowa pozostałych spółgłosek nosowych. Nikt z nas raczej nie powie, że wymowa /g/ jest trudniejsza niż wymowa /d/ i /b/. Nie ma więc również powodu, by /ŋ/ było trudniejsze niż /n/ i /m/. Powtórz następujące ciągi dźwięków, zwalniając artykulację spółgłosek, aby poczuć, w którym miejscu są wymawiane:

19.3

baba — mama, dada — nana, gaga — ŋaŋa

⁵⁸ Z wyjątkiem sytuacji, gdy /d/ jest końcówką gramatyczną <-ed>, tak jak w *seemed* /si:md/.

⁵⁹ W języku polskim tak wymawiane są również słowa z <q> i <ę> przed spółgłoskami wybuchowymi, np. *ząb* /-ɔmp/, *kąt* /-ɔnt/, *cięty* /-ent-/.

⁶⁰ /eŋ/ i /ɔŋ/ odzwierciedlają wymowę <ę> i <q> w izolacji.

⁶¹ W tych słowach /ŋ/ może być wymawiane na południu i zachodzie kraju. W pozostałych regionach Polski wymawia się /n/.

Zwróćmy uwagę na jednakowe miejsca artykulacji spółgłosek wybuchowych i nosowych w każdej parze. Spójrzmy w lustro, aby zaobserwować artykulację. W odróżnieniu od głosek wargowych i dźwiękowych, głoski tylnojęzykowe można wymówić z szerzej otwartymi ustami, gdyż zwarcie następuje w tylnej części jamy ustnej — na podniebieniu miękkim. Poszczególne układy narządów mowy przedstawione są na ryc. 19.1.

Ryc. 19.1. Miejsca artykulacji spółgłosek wybuchowych i nosowych

Wróćmy teraz do wymowy pełnych wyrazów. Powiedzieliśmy już, że spółgłoski nosowe wykazują tendencję do przyjmowania miejsca artykulacji następującej po nich spółgłoski zwartej. Taka tendencja obserwowana jest również w polskiej wymowie. Różnica, o której wspomnieliśmy w punkcie 19.1, pojawia się wtedy, gdy mamy do czynienia z dźwięczną spółgłoską wybuchową na końcu wyrazu. W takim kontekście angielska spółgłoska dźwięczna (*lenis*) zanika. Wiemy, że wszystkie wyrazy z literami <-mb> na końcu wymawiane są bez /b/, np. *climb*, *limb*, *comb*. Na tej samej zasadzie, wyrazy z <-ng> na końcu również wymawiane są bez /g/, ale z tylnojęzykowym /ŋ/⁶². Być może w mówionym języku polskim byłoby podobnie, gdyby tylko w wygłosie występowały wybuchowe głoski

⁶² Wygłosowe <-nd> może być wymawiane z /d/, ale i tutaj spółgłoska ta często zanika — posłuchajmy przy najbliższej okazji, jak brzmi np. wyraz *and* wymawiany przez Anglików.

dźwięczne. W związku jednak z tym, że końcowa pozycja całkowicie ubezdźwięcznia wszystkie polskie obstruenty, są one wymawiane na końcu wyrazu również po spółgłoskach nosowych, tak samo zresztą jak bezdźwięczne głoski angielskie. W efekcie nie jesteśmy przyzwyczajeni do wymowy /ŋ/ bez /g/ albo /k/. Skoro jednak potrafimy zróżnicować wymowę słów *dom* /dɔm/ i *dąb* /dɔmp/ czy *błotn* /bwɔn/ i *błąd* /bwɔnt/, to — zwłaszcza po starannym powtórzeniu nagrania 19.3 — powinniśmy przyzwycząić się do różnicowania angielskich *thing* /θɪŋ/ i *think* /θɪŋk/.

Pora na ćwiczenie. Powtórz wyrazy z nagrania 19.4. Upewnij się, że każdy różni się wymową od pozostałych w tym samym wierszu według następującego schematu:

/-n/ — /-ŋ/ — /-ŋk/

19.4

sin — sing — sink
thin — thing — think
son — sung — sunk
ban — bang — bank
ran — rang — rank

Reasumując: zarówno w języku polskim, jak i angielskim, /ŋ/ pojawia się przed /k/ i /g/, które również są wymawiane. Wyjątek stanowi /g/ na końcu wyrazu, które w polskim wymawiane jest jak /k/, a w angielskim zanika.

Warto też wiedzieć, że końcówki gramatyczne lub słowotwórcze dodane do wyrazów zakończonych na <-ng> nie powodują ponownego pojawienia się /g/ w wymowie⁶³. Powtórz następujące słowa, nie wymawiając po /ŋ/ spółgłoski wybuchowej:

19.5

thing — things
bang — banged
sing — sings — singer — singing

Opisane tu reguły tłumaczą różną wymowę takich słów jak *singer* /'sɪŋə/ (gdzie <ng> występuje na końcu wyrazu *sing*) i *finger* /'fɪŋɡə/ (gdzie <-er> nie jest końcówką słowotwórczą, a więc <ng> występuje w środku wyrazu).

Przećwiczmy wymowę /ŋ/ we frazach i zdaniach. Powtórz:

⁶³ Wyjątkiem są przymiotniki w stopniu wyższym i najwyższym, np. *long* /lɒŋ/ — *longer* /lɒŋɡ/ — *longest* /lɒŋɡst/.

19.6

long song
young singers

sing songs
hanging

sing a song
hanging around

The king was **singing** a long song.

Kończąc omawianie głosek nosowych, chcemy zwrócić uwagę na jeszcze jedną różnicę pomiędzy wymową polską a angielską. Otóż w języku angielskim /n/ zawsze jest wymawiane jako spółgłoska, tzn. ze zwarcie ustnym. Natomiast w języku polskim przed spółgłoskami szczelinowymi /n/ na ogół nie jest domykane, w związku z czym słowa takie jak *sens* i *kęs* wymawiane są tak samo (nie licząc oczywiście nagłosowej spółgłoski). Wymowa angielska może wywoływać wrażenie, że między /n/ a /s/ wymawiana jest jeszcze dodatkowa spółgłoska /t/ (pojawiająca się zresztą w transkrypcji w niektórych słownikach). Powtórz następujące słowa angielskie i polskie. Zwróć uwagę na różnice w wymowie elementów nosowych:

19.7

sens — sense

szans — chance

instant — instant

konsument — consumer

Polski sposób wymawiania tych słów nie utrudnia komunikacji, stanowi jedynie element obcego akcentu w naszej angielskiej wymowie.

19.3. Spółgłoska boczna //

Podstawowy wariant spółgłoski // brzmi podobnie w obu językach. Takie // w brytyjskiej wymowie występuje jednak tylko przed samogłoskami i przednią półsamogłoską /j/. Różnica pojawia się, gdy angielska spółgłoska boczna występuje przed inną spółgłoską albo w wygłosie. W tych kontekstach jest ono welaryzowane (*velarised*), tzn. wymawiane z tylną częścią języka uniesioną w kierunku podniebienia miękkiego. Tak mniej więcej wymawiano kiedyś polskie <t>⁶⁴. Możemy sobie wyobrazić,

⁶⁴ Co ciekawe, Anglicy coraz częściej nie domykają welaryzowanego //, co prowadzi do artykulacji głoski zbliżonej do /w/. Taka właśnie tendencja spowodowała zmianę wymowy polskiego <t> w ostatnich kilku dekadach.

że chcemy wymówić tylną samogłoskę, np. /ɔ:/ albo /u:/, z językiem „przyklejonym” do górnych zębów.

Spróbuj wymówić te dwa warianty, najpierw bez kontekstu:

19.8

[l] — [ɫ]⁶⁵

Teraz spójrz na ryc. 19.2 i porównaj układ języka przy wymowie podstawowego wariantu, czyli „jasnego” (clear) /l/ i /l/ „ciemnego” (dark).

Ryc. 19.2. Artykulacja angielskiej spółgłoski bocznej przed samogłoskami (linia przerywana) i w pozostałych kontekstach

A teraz spróbuj „ciemne” /l/ wymówić w słowach i w szerszym kontekście:

⁶⁵ W dokładniejszej transkrypcji fonetycznej, o której opowiemy w dalszej części kursu, [ɫ] oznacza właśnie /l/ welaryzowane, a [l] wariant podstawowy (**principal allophone**) spółgłoski. Jak widzimy, do oznaczania tej bardziej szczegółowej transkrypcji używamy nawiasów kwadratowych. W transkrypcji słownikowej to rozróżnienie nie jest potrzebne, gdyż występowanie [ɫ] jest w pełni przewidywalne. W obu przypadkach stosuje się więc symbol /l/.

19.9

bill, tell, dull, pull, milk, false, belt, idle, little,
ill will

Tell Bill.
Bill still feels no snow at all will fall in Belfast.

19.4. Sonoranty sylabiczne

Wiemy, że przed spółgłoskami sonornymi w sylabie nieakcentowanej samogłoska może zaniknąć, a wtedy funkcję ośrodka sylaby pełni właśnie /l/, /n/ albo /m/. Taką spółgłoskę musimy wymówić głośniej i dłużej niż w innych kontekstach. Sylabiczna wymowa /n/ czy /m/ po spółgłoskach wybuchowych wymaga zastosowania płozi nosowej, a /t/ i /d/ przed /l/ wymawia się z płozią boczną. Tak jak wspomnieliśmy już w punkcie 4.2, <-m> i <-le> po spółgłosce właściwej tworzą nową sylabę, której ośrodkiem może być *schwa*, albo końcowa spółgłoska sonorna.

Powtórz następujące słowa ze spółgłoskami sylabicznymi. Staraj się nie wymawiać samogłoski w sylabie nieakcentowanej, szczególnie w przykładach z pierwszego wiersza (mimo że taka wymowa jest błędem).

19.10

garden, written, happen, little, handle,
table, rhythm, spasm, schism

W języku polskim spółgłoski sylabiczne nie występują, nie licząc wymowy regionalnej, np. w górnośląskim *potem* [ˈpot^mɲ], albo *jeden* [ˈjɛdⁿɲ]⁶⁶.

19.5. Półsamogłoski /j/ i /w/

Jako głoski graniczne między spółgłoskami i samogłoskami, /j/ i /w/ są wymawiane przy położeniu języka wyższym niż w przypadku samogłosek, lecz nie na tyle wysokim, by wytwarzać tarcie. Symbole /j/ i /w/ używane

⁶⁶ Zwróć uwagę na znaczek pod /m/ i /n/, który oznacza spółgłoskę sylabiczną.

są do oznaczenia półsamogłosek występujących w nagłosie (przed samogłoską), natomiast w wygłosie półsamogłoski traktowane są jako element dyftongu i oznaczane za pomocą /ɪ/ i /ʊ/ (zob. *Lekcje 12. i 13.*). Ma to swoje uzasadnienie, gdyż, jak pamiętamy, półsamogłoski w dyftongach przymykanych są wyraźnie niższe niż w nagłosie.

W języku polskim /j/ i /w/ są uważane za spółgłoski, ponieważ ich wymowa jest bardziej przymknięta, co może wzmacniać wrażenie obcego akcentu w angielskiej wymowie Polaków.

Wysłuchajmy kilku wyrazów polskich i angielskich, naśladowując wymowę lektora:

19.11

jest — yes

Jan — young

maj — my

łóś — wash

bał — bow

łajza — wiser

19.6. Spółgłoska /r/

Mimo że spółgłoska /r/ brzmi inaczej niż w języku ojczystym, nie sprawia na ogół problemów Polakom, a przynajmniej nie częściej niż polskie /r/. W typowym wariacie wymowy brytyjskiej jest to zadziąłowy aproksymant, podobny do /ɜ/, ale wymawiany bez tarcia, występujący wyłącznie przed samogłoskami. Głoska /r/ na końcu wyrazu nie jest więc wymawiana, chyba że następne słowo rozpoczyna się od samogłoski, np. w *four apples*. Takie /r/ nazywamy /r/ łączącym (**linking /r/**). Za pomocą /r/ łączy się także wyrazy „stykające się” samogłoskami, pod warunkiem że pierwszy z nich nie kończy się na samogłoskę wysoką (/i:/, /u:/ oraz /ɪ/ i /ʊ/, również w dyftongach). Można więc powiedzieć *law and order* /'lɔ:rən'ɔ:də/, nie wymawiając ani jednego /r/ w *order*. Głoska ta pojawi się tylko między *law* a *and*, chociaż nie jest w tym miejscu sygnalizowana w pisowni. Taką dodaną głoskę nazywamy /r/ wstawnym (**intrusive /r/**).

Wymowa /r/ wyłącznie przed samogłoskami, jak w standardowej wymowie brytyjskiej, charakteryzuje dialekty nierotyczne (**non-rhotic**), w odróżnieniu od rotycznej (**rhotic**) angielszczyzny amerykańskiej, irlandzkiej czy szkockiej, gdzie /r/ wymawiane jest w każdym kontekście.

Powtórz za lektorem następujące przykłady, zwracając uwagę również na /r/ łączące i wstawne:

19.12

red, repeat, around, dry, crane, very, fabric
red roses   rural   very rare   rarity   rural areas

Red roses are a rarity in rural areas.
Prince Ralph grew rare red roses in rural areas.
Draw a flower and a pair of trousers for Eric.

19.7. Powtórka

Ćwiczenie 19.1

Powtórz za lektorem zdania sprawdzające wymowę spółgłosek sonornych, a następnie zapisz zdania fonetycznie. Zwróć uwagę, gdzie wymawiane jest /r/. Porównaj z kluczem dopiero po samodzielnym wykonaniu zadania.

19.13

The young singers were singing a long song.
Bill still feels no snow at all will fall in Belfast.
Red roses are a rarity in rural areas.
Prince Ralph grew rare red roses in rural areas.
Draw a flower and a pair of trousers for Eric.

Część czwarta

Wymowa na poziomie zdania — prozodia

Znamy już wszystkie głoski języka angielskiego i oczywiście ćwiczyliśmy ich wymowę także w szerszych kontekstach, np. w zdaniach. Jednak mowa, którą zasadniczo możemy traktować jako ciąg powiązanych z sobą segmentów, czyli głosek, charakteryzuje się również cechami odnoszącymi się do całych fraz i zdań, takimi jak tempo i płynność wypowiedzi, akcent wyrazowy i zdaniowy oraz melodia wypowiedzi, czyli intonacja. Te cechy znajdują się w kręgu zainteresowania prozodii (**prosody**), czyli fonetyki suprasegmentalnej (**suprasegmental phonetics**), którą zajmiemy się w tej części kursu. Dotychczas bowiem koncentrowaliśmy się na problemach dotyczących głosek, czyli na fonetyce segmentalnej (**segmental phonetics**), choć nie jest nam już obce np. pojęcie akcentu, które z natury rzeczy dotyczy co najmniej dwusylabowych ciągów dźwięków.

LEKCJA 20. Płynność wypowiedzi

20.1. Zdanie to jeden długi wyraz

Nie zawsze zdajemy sobie sprawę, zwłaszcza posługując się tylko językiem ojczystym, że poszczególne słowa nie są w mowie wyraźnie wyodrębnione. Dopiero gdy słuchamy języka obcego, uświadamiamy sobie, że trudno jest się zorientować, gdzie kończy się jedno słowo, a zaczyna następne. Tak naprawdę, mówiący łączy słowa w dłuższy ciąg dźwięków, a pauzy stosuje na końcu zdania lub między składowymi frazami zdań dłuższych, głównie w celu zaczerpnięcia kolejnej porcji powietrza.

Naturalna tendencja do łączenia słów charakterystyczna jest również dla języka polskiego, a to, że z łatwością rozpoznajemy poszczególne słowa, wynika z naszej dobrej znajomości języka ojczystego i umiejętności przewidywania kombinacji wyrazów w wypowiedzi⁶⁷. Aby zilustrować to, o czym powiedzieliśmy, posłuchajmy, jak brzmiałoby zdanie złożone z oddzielonych od siebie wyrazów, a jak brzmi z naturalnymi połączeniami.

20.1

Ala i Ania obiecały im obiad.
We all owe Erica our admiration.
Do they owe us any apples?

---

⁶⁷ Warto jednak zaznaczyć, że — zwłaszcza w przypadkach dwuznacznych — granice wyrazu często są sygnalizowane, np. wydłużeniem pierwszej lub ostatniej głoski wyrazu.

20.2. Unikamy zwarć krtaniowych między wyrazami Co to jest rozziew (*hiatus*)?

Brak płynnego łączenia jest szczególnie zauważalny w przypadku wyrazów zaczynających się od samogłoski, gdyż przejawiamy wtedy tendencję do rozpoczynania artykulacji zwarciem krtaniowym. Możemy posłuchać jeszcze raz nagrania 20.1, w którym pierwsze powtórzenie każdego przykładu eksponuje taką właśnie wymowę. Aby jej uniknąć, warto wykorzystać do łączenia ostatnią głoskę poprzedniego wyrazu. Często jest to łączące /r/. Powtórz za lektorem:

20.2

This is obviously an important issue.
Mark and I thought about our own poor allies.

Nieco trudniejszy jest kontekst, w którym słowo zaczynające się na samogłoskę następuje po słowie kończącym się na samogłoskę. Takie złożenie samogłosek to **rozziew** (*hiatus* /haɪ'eɪtəs/)⁶⁸. Tendencja do łączenia słów jest tak silna, że mówiący, często nawet nie zdając sobie z tego sprawy, wstawiają między nie spółgłoskę dodatkową, np. wstawne /r/, które ćwiczyliśmy w poprzedniej lekcji. Jeżeli nie możemy zastosować /r/ ze względu na wysoką samogłoskę kończącą pierwszy z dwóch wyrazów, możemy pomóc sobie jedną z półsamogłosek — /j/ po samogłosce przedniej, a /w/ po samogłosce tylnej.

Powtórz następujące złożenia słów:

20.3

law /r/ and order, draw /r/ a horse, play /j/ a game, go /w/ away

⁶⁸ „Klasyczny” rozziew występuje jednak w pojedynczym słowie, np. angielskim *react* czy polskim *Beata*.

20.3. Dlaczego stosujemy zwarecia krtaniowe między wyrazami? Co to jest zwarecie nagłosowe (*hard attack*)?

Zdarza się, że pauzę stosujemy przed słowami, które chcemy szczególnie mocno zaakcentować. Jeżeli słowo takie zaczyna się od samogłoski, to artykulacja rozpocznie się od zwarecia krtaniowego. Taki sposób wymawiania Anglicy nazywają *hard attack* ze względu na zwiększony wysiłek artykulacyjny. Zwarecie nagłosowe nie powinno sprawiać nam problemów, gdyż ten sam gest artykulacyjny w razie potrzeby wykonujemy w języku ojczystym. Posłuchaj i powtórz:

20.4

This is awful.
This is *awful!*

20.4. Powtórka

Teraz pozostają nam już tylko ćwiczenia płynności wymowy w szerszych kontekstach. Płynne czytanie będzie z pewnością łatwiejsze, jeżeli przed rozpoczęciem artykulacji zdania obejmimy wzrokiem cały fragment, który zamierzamy przeczytać bez pauz. Pamiętajmy również, że szybkie czytanie nie musi świadczyć o wysokim poziomie umiejętności uczącego się. Dostosujmy tempo wymowy do swoich możliwości i nie skracajmy niepotrzebnie pauz, gdyż zamiast wrażenia biegłości, wywołamy w słuchaczu raczej wrażenie nerwowości w czytaniu.

Ćwiczenie 20.1

Powtórz za lektorem coraz dłuższe fragmenty zdań, pamiętając o łączeniu wyrazów.

20.5

We often ask uncle Eddie if he'd offer us a loan.
They actually owe us eighty odd quid.
Betty and Ann often borrow money from our aunt's bank.
They rarely accept any other offers.

Ćwiczenie 20.2

Zapisz fonetycznie tekst z nagrania 20.6. Używając symbolu ||, zaznacz miejsca, w których zamierzasz zrobić pauzy. Następnie przeczytaj tekst na głos tyle razy, ile będzie niezbędne do osiągnięcia płynności. Później odtwórz wersję nagraną przez lektora i zaznacz pauzy w jego interpretacji. Różnice nie muszą oczywiście sugerować, że tylko jedna wersja jest prawidłowa. W kluczu sprawdź poprawność transkrypcji i umiejscowienie pauz zastosowanych przez lektora.

20.6

Sue and Emma are my younger sisters. They never borrow any money from anyone. But my elder sisters, Betty and Ann, often ask uncle Eddie if he'd offer them a loan. They actually owe him eighty odd quid at the moment. They also often borrow money from our aunt's bank. They rarely accept any other offers though. You ask me if I ever borrow any money? No, I owe you nothing and I owe nothing to anybody else. Anyway, I earn enough to be independent. My only hero is myself.

LEKCJA 21. Akcent wyrazowy a akcent zdaniowy Rytm wypowiedzi

21.1. Akcent główny i poboczny

Wiemy już, że każde słowo ma jedną dominującą sylabę, którą nazywamy akcentowaną. W przypadku dłuższych, cztero- lub pięciosylabowych wyrazów, oprócz takiego akcentu głównego (**primary stress**), mamy również do czynienia z akcentem pobocznym (**secondary stress**), który jest słabszy od głównego, ale nie powoduje redukcji sylaby. Akcent poboczny z reguły nie pada na sylabę przylegającą do głównej akcentowanej. Posłuchajmy dwóch wersji słowa *pronunciation*. W obu przypadkach akcent główny pada na przedostatnią sylabę: *pronuciAtion*, co zresztą zawsze ma miejsce w wyrazach z końcówką *-ation*. Poprawną wymowę przedstawia drugi wariant transkrypcji:

21.1

*₁prɒnənsɪ'eɪʃən⁶⁹ — prəˌnʌnsɪ'eɪʃən

Zwróćmy uwagę, w jaki sposób akcent, nawet poboczny, wpływa na wymowę sylab, uniemożliwiając ich redukcję. Słowo *pronunciation* jest jednym z nielicznych, gdzie może nam się przytrafić błąd w akcencie pobocznym. Najczęściej wystarczy prawidłowo zasygnalizować akcent główny, a poboczny sam „trafi” na swoje miejsce. Dlatego też następne ćwiczenie polecamy jedynie osobom, które chciałyby się upewnić, że są w stanie kontrolować nie tylko główny akcent wyrazowy, lecz także relację między akcentem słabszym a mocniejszym. Przy okazji można odświeżyć sobie umiejętność redukowania sylab nieakcentowanych.

Spróbujemy wymówić długie, pięciosylabowe słowo na kilka sposobów, zmieniając położenie akcentów. Aby nie zniekształcać wymowy angielskich słów, wymyślimy w tym celu wyraz, jaki mógłby istnieć w języku angielskim. Przyjmijmy, że będzie to **intersagative*. Spójrz uważnie na zapis fonetyczny poszczególnych przykładów, a następnie powtórz za lektorem:

---

⁶⁹ Asterykiem (*) oznaczamy formy niepoprawne.

 21.2

1. inter SAG ative	/,ɪntə'sæɡətɪv/
2. inter saGAT ive	/,ɪntəsə'ɡæɪtɪv/
3. IN tersagative	/'ɪntəsə,ɡæɪtɪv/
4. in TER sagative	/ɪn'tɜːsəɡə,ɪtɪv/
5. inter saGAT ive	/ɪn,ɪtɜːsə'ɡæɪtɪv/
6. IN tersagative	/'ɪntəsəɡə,ɪtɪv/
7. in TER sagative	/ɪn'tɜːsə,ɡæɪtɪv/

Teraz spróbujmy inaczej. Skoncentrujemy się tylko na sylabach akcentowanych, które wyznaczać będą rytmiczny „kregosłup” wymawianego słowa. Pozostałe sylaby dodamy, nie zmieniając relacji pomiędzy dwiema akcentowanymi. Zwróć uwagę, że lektor zdecydowanie podwyższa ton głosu, wymawiając najmocniejszą sylabę. Bardzo ułatwia to panowanie nad akcentem. Powtórz za lektorem:

 21.3

1. /,ɪn'sæɡ/	...inter SAG ative
2. /,ɪn'ɡæɪt/	...inter saGAT ive
3. /'ɪn,ɡæɪt/	... IN tersagative
4. /'tɜː,ɪtɪv/	...in TER sagative
5. /,ɪtɜː'ɡæɪt/	...inter saGAT ive
6. /'ɪn,ɪtɪv/	... IN tersagative
7. /'tɜː,ɡæɪt/	...in TER sagative

Na koniec spróbuj samodzielnie: po usłyszeniu numeru przykładu przeczytaj go na głos i porównaj z wersją, którą usłyszysz po chwili, i wtedy powtórz jeszcze raz. Warto byłoby również nagrać wszystkie przykłady i porównać z wersją lektora, aby się upewnić, że potrafimy rozmieszczać akcenty zgodnie z graficznym zapisem.

 21.4

1. inter SAG ative	/,ɪntə'sæɡətɪv/
2. inter saGAT ive	/,ɪntəsə'ɡæɪtɪv/
3. IN tersagative	/'ɪntəsə,ɡæɪtɪv/
4. in TER sagative	/ɪn'tɜːsəɡə,ɪtɪv/
5. inter saGAT ive	/ɪn,ɪtɜːsə'ɡæɪtɪv/
6. IN tersagative	/'ɪntəsəɡə,ɪtɪv/
7. in TER sagative	/ɪn'tɜːsə,ɡæɪtɪv/

21.2. Akcent zdaniowy (*sentence stress*)

Pojęcie akcentu funkcjonuje również na poziomie zdania. Podobnie jak w dłuższych słowach, w zdaniu mamy często więcej niż jedną sylabę akcentowaną. Aby odpowiednio ją wyeksponować, zwykle i tutaj posługujemy się akcentem tonicznym, czyli zmianą wysokości głosu. Taki zabieg stosujemy zarówno w języku polskim, jak i angielskim.

Odpowiedz na pytania lektora, za każdym razem używając stosownej interpretacji następującego zdania, a następnie powtórz odpowiedź za lektorem:

Uncle Sam was in a terribly bad temper.

21.5

1. How did uncle Sam feel?
2. Was uncle Sam in a good temper?
3. Was uncle Sam in a bad temper?
4. Maybe uncle Sam wasn't in a terribly bad temper?

Które słowa zostały zaakcentowane w poszczególnych przykładach? Sprawdź w kluczu. Czy słychać było zmianę tonu w tych słowach?

Jak widać, na ogół nie zastanawiamy się, które wyrazy akcentować i jak to robić, gdyż taką umiejętność nabywamy podświadomie, ale w przypadku języka obcego może się okazać, że przyzwyczajenia z języka ojczystego nie wystarczą, a czasem wręcz przeszkadzają.

21.3. Formy słabe (*weak forms*)

Wiemy, że sylabę uznajemy za akcentowaną nie dlatego, że osiąga jakiś określony pułap głośności, wysokość tonu czy też czas trwania. Chodzi o to, aby była ona wyeksponowana w stosunku do sąsiednich, nieakcentowanych sylab. Taką relację osiąga się w mowie angielskiej nie tylko dzięki wzmocnieniu sylaby akcentowanej, lecz także wskutek osłabienia, czyli redukcji sylab nieakcentowanych. Mówiliśmy już o tym w *Lekcji 4*. w odniesieniu do pojedynczych wyrazów. W zdaniu okaże się, że nie każdy wyraz jednosylabowy będzie akcentowany. Niektóre słowa zachowywać się będą jak nieakcentowane sylaby wyrazów, czyli zostaną zredukowane. Nazywać je będziemy formami słabymi. Aby łatwiej zrozumieć, które sło-

wa mogą być zredukowane w zdaniu, a które nie, musimy odwołać się do koncepcji części mowy.

Angielskie⁷⁰ wyrazy możemy podzielić na dwie kategorie. Te, które coś nazywają, np. przedmioty, istoty żywe, uczucia, pojęcia abstrakcyjne (rzeczowniki), cechy (przymiotniki), czynności (czasowniki), sposoby (przysłówki), to wyrazy leksykalne (**content words**), a te, które niczego nie nazywają, ale wskazują relacje pomiędzy wyrazami leksykalnymi w wypowiedzi, nazwiemy wyrazami funkcyjnymi (**function words**). Do wyrazów funkcyjnych należą np. przyimki (określające relacje czasowo-przestrzenne — *at, for*), zaimki (zastępujące rzeczowniki — *he, her, us, them*), spójniki (określające relacje logiczne między zdaniami lub frazami — *and, or*) oraz czasowniki posiłkowe (wskazujące w konstrukcjach gramatycznych na odniesienia czasowe, aspekt i modalność — *be, do, have, must, can, will, should* itd.). Posłuchaj następującego zdania:

21.6

The **cat** is **sleeping** in the **box**.

W nagraniu 21.6 wyróżnione wyrazy, jako te zawierające najwięcej informacji, są naturalnie eksponowane bardziej niż pozostałe. Posłuchaj teraz, jak brzmiałoby to samo zdanie, gdybyśmy zaakcentowali pozostałe słowa:

21.7

?The cat is sleeping in the **box**.

I jeszcze raz posłuchaj pierwszej, bardziej „naturalnej” wersji, tej z nagrania 21.6.

Oczywiście, zdarza się, że wyrazy funkcyjne są w zdaniu akcentowane. Występują wtedy w tzw. formach mocnych (**strong forms**), akcentowanych. W wypadku nieporozumień czasami trzeba zdanie powtórzyć, kładąc nacisk na element, który został niewłaściwie zinterpretowany przez słuchacza. Posłuchaj:

21.8

The cat is sleeping **in** the box, not **on**⁷¹ the box.

The cat **is** sleeping in the box.

⁷⁰ Oczywiście, podział ten dotyczy i innych języków, ale formy słabe są typową cechą wymowy angielskiej, natomiast w języku polskim nie występują.

⁷¹ Przyimek *on* nie jest zredukowany również w pozycji nieakcentowanej.

Akcenty zdaniowe rozmieszczamy w języku polskim według podobnych zasad: w obu językach możemy spodziewać się akcentu zdaniowego padającego na ostatni wyraz leksykalny w zdaniu, ale podobnie jak w przypadku sylab nieakcentowanych, Anglicy redukują wyrazy funkcyjne, jeśli ich nie akcentują. Każdy wyraz funkcyjny ma więc formę mocną, której używamy w kontekstach akcentowanych, np. wymawiając tylko dany wyraz, albo w podanych przykładach, albo na końcu zdania lub frazy:

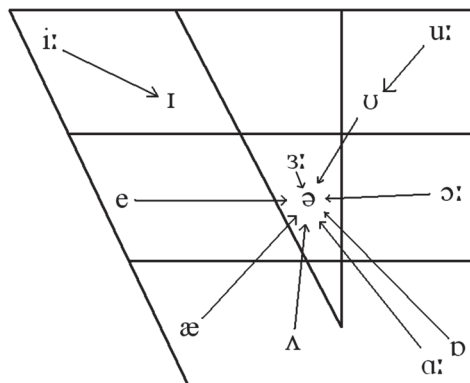
🎧 21.9

What are you looking **for**?
What is he looking **at**?

21.4 Jak wymawiać formy słabe?

Słownik zwykle podaje na pierwszym miejscu formę mocną wyrazu, choć w przypadku słów bardzo rzadko występujących w formach mocnych, np. przedimków *the* i *a*, zdarza się, że podawana jest najpierw (czy nawet wyłącznie) forma słaba.

Wymowa formy słabej jest dość łatwo przewidywalna i nie trzeba sprawdzać jej w słowniku, jeżeli znamy prawidłową wymowę formy mocnej. Redukcja polega bowiem przede wszystkim, podobnie jak w przypadku sylab nieakcentowanych w *content words*, na skróceniu i neutralizacji samogłoski. Skrócenie samogłoski powoduje, że język nie zdąży przyjąć położenia właściwego dla samogłoski, którą wymówilibyśmy w sylabie akcentowanej. O tym mówiliśmy już w *Lekcji 4.*, ale teraz możemy do-

Ryc. 21.1. Schemat redukcji samogłosek w formach słabych

datkowo, posługując się znów czworobokiem samogłoskowym, pokazać schemat redukcji form słabych.

Jak widać, większość samogłosek zredukowana jest do /ə/. Wyjątkiem są dwie przymknięte samogłoski: /i:/ oraz /u:/. One również są centralizowane, ale redukcja może sprowadzać się do wymowy odpowiednio /ɪ/ oraz /ʊ/. Ta druga często zredukowana jest dalej do /ə/. Dlatego też słowniki i podręczniki podają często dwie formy słabe, np. dla *to* /tu/ i /tə/, zaznaczając, że pierwsza z nich preferowana jest przed samogłoskami. Głoska /i:/ na ogół nie jest zredukowana do *schwa*, z wyjątkiem samogłoski w przedimku *the*, który w słabej formie wymawiany jest z /ɪ/ przed samogłoskami, a z /ə/ przed spółgłoskami i półsamogłoskami /w/ i /j/.

Powtórz następujące przykłady:

21.10

To /tu:/: This is the preposition **to** /tu:/. Go to /tu/ Ely. Go to /tə/ bed.
The /ði:/: This is the /ði/ article **the** /ði:/. The /ðə/ definite article.

Oczywiście, pismem wytłuszczonym zaznaczyliśmy formy mocne, akcentowane.

Efektom opisanych procesów jest to, że w większości sylab nieakcentowanych występuje /ə/ bądź /ɪ/. Warto o tym pamiętać, próbując zapisać tekst fonetycznie.

Tworzenie form słabych nie ogranicza się do redukcji samogłosek. Jeżeli słowo zaczyna się na /h/ lub /w/, to głoski te nie muszą być wymawiane, chyba że znajdują się na początku zdania albo za samogłoską. Słowa takie jak *have*, *will* czy *would* w słabych formach często zredukowane są tylko do wygłosowej spółgłoski, co sygnalizowane jest nawet w pisowni tzw. form ściągniętych (**contracted forms**), czyli odpowiednio 've, 'll i 'd. Formy te używane są z zaimkami, natomiast po rzeczownikach (mimo że również można napisać wersję z apostrofem) dobrze jest dodać jeszcze w wymowie zredukowaną samogłoskę. Spójrz na pisownię następujących form słabych, zwróć uwagę na ich wymowę i powtórz za lektorem:

21.11

Give **him** /ɪm/ an apple.
They should **have** /əv/ done it long ago.
We'**ve** /v/ phoned the office.
He'**d** /d/ have told us the story anyway.
My father'**d** /əd/ like it.
The boys'**ll** /əl/ win the game.

21.5. Elizja, czyli znikające głoski

Głoski znikają, czyli — mówiąc fachowo — następuje ich elizja (*elision*), przede wszystkim w formach słabych i sylabach nieakcentowanych, ale dzieje się tak również m.in. w zbitkach spółgłoskowych.

Pisaliśmy już, że w wyrazach zakończonych na <-mn>, <-mb> czy <-ng> nigdy nie wymawiamy głoski sugerowanej w pisowni ostatnią literą. Inne głoski znikają tylko w szybszej mowie, w dłuższych wypowiedziach, podczas gdy w mowie starannej, ilustrowanej transkrypcją w słowniku, są wymawiane. Dotyczy to zwłaszcza /t/ i /d/ na końcu wyrazu w zbitkach spółgłoskowych, np. <-st>, <-nt>, <-nd>, <-ld>, szczególnie przed spółgłoską rozpoczynającą następny wyraz w zdaniu oraz w środku wyrazu w zbitkach bardziej złożonych, np. w *sentence*.

Elizja ułatwia artykulację, jednocześnie poprawiając płynność i rytm mowy. To samo zresztą dzieje się w innych językach, również w polskim. Mówimy na przykład:

To jes(t) mój brat. Przyszed(ł) po jab(ł)ka.

Zobaczymy zatem, jakich elizji można się spodziewać w szybszej wymowie następujących zdań angielskich:

The police said my friend Bill had robbed banks and libraries. I couldn't believe it but perhaps they're right.

/ðə p(ə)'li:s 'sed ma(ɪ) fren(d) 'bɪl (h)əd rɒb(d) 'bæŋks (ə)n(d) 'laɪb(rə)rɪz⁷² || a(ɪ) ku(d)n(t) b(ə)'li:v ɪt | bət p(ə)'hæps ðe(ɪ) ə 'raɪt/

Większość możliwych elizji (oznaczonych nawiasami) da się przewidzieć na podstawie reguł, o których mówiliśmy wcześniej i w bieżącej części kursu. Zaniknąć bowiem może:

- /ə/ w środku wyrazu (*police, libraries, perhaps*);
- środkowy element tryftongu (*they are*);
- /t/ w dyftongu przymykany w słabych formach (*my, I*);
- /h/ po spółgłoskach (*had, perhaps*⁷³);

⁷² Po elizji /ə/, /r/ może być nieco dłuższe, ale w szybkiej wymowie może również zostać skrócone do pojedynczej spółgłoski. W ten sposób wyraz może stać się o sylabę krótszy.

⁷³ W tym słowie mamy wybór. Jeśli zrezygnujemy z /h/, to trzeba wymówić /r/ przed samogłoską, a jeśli nie wymówimy /r/ przed spółgłoską /h/, to /h/ trzeba wyartykułować, gdyż nie znika ono po samogłoskach. W szybszej mowie można zatem powiedzieć /p(ə)'ræps/ albo /p(ə)'hæps/.

- /t/ lub /d/ między spółgłoskami (*friend, robbed, couldn't*);
- spółgłoska z płożą nosową (wtedy wystarczy wydłużyć spółgłoskę nosową — *couldn't*).

Spróbuj powtórzyć przykłady za lektorem, zwracając uwagę na pominięcie głosek w nawiasach. Tempo fragmentów do powtórzenia będzie stopniowo narastać. Staraj się je utrzymać.

21.12

The police said my friend Bill had robbed banks and libraries. I couldn't believe it but perhaps they're right.

/ðə p'li:s 'seɪb mə frem 'bɪl əd rɒb 'bæŋks n 'laɪbrɪz⁷⁴ || ə kʌm: b'li:v ɪt || bəp p'hæps ðeə 'raɪt/

Pogrubione symbole fonetyczne oznaczają głoski dźwiękowe, które mogą zmienić się w dwuwargowe pod wpływem następnej głoski, czyli zamiast /n/ można wymówić /m/, zamiast /d/ — /b/, a zamiast /t/ — /p/, choć wszystkie wymawiane są bez płożi ustnej (por. punkty 17.4—17.5).

21.6. Rytm wypowiedzi

Jak zauważyliśmy, układy akcentowanych i nieakcentowanych sylab w zdaniu tworzą rytm wypowiedzi. Chociaż regularny rytm, polegający na pojawiających się w równych odstępach sylabach akcentowanych, występuje w zasadzie tylko w dziecięcych wyliczankach i utworach wierszowanych, zwyczajna mowa przejawia pewne tendencje do regularności. Szczególnie w języku angielskim, gdzie sylaby nieakcentowane są redukowane, można zauważyć dążenie do wyrównywania odstępów między akcentami. Tradycyjne podręczniki wymowy angielskiej na ogół zawierały ćwiczenia rytmiczne, a nawet zalecały ćwiczenia z metronomem. Podkreślano jednocześnie, że rytm języka polskiego (a tym bardziej np. języków romańskich) opiera się na wyrównywaniu czasu trwania poszczególnych sylab. W ten sposób wyróżniono dwie zasadnicze klasy języków, charakteryzujące się albo rytmem metrycznym (*stress-timed languages*), uzależnionym od sylab akcentowanych, albo sylabicznym (*syllable-timed languages*), opartym na równej długości sylab. Późniejsze badania wykazały, że to rozróżnienie nie może być przy-

⁷⁴ Po elizji /ə/, /r/ może być nieco dłuższe, ale w szybkiej wymowie może również zostać skrócone do pojedynczej spółgłoski. W ten sposób wyraz może stać się o sylabę krótszy.

mowane bez zastrzeżeń, a opisane typy rytmu mogą być uznane jedynie za (silniejsze lub słabsze) tendencje przejawiane przez różne języki.

Ponieważ jednak ćwiczenia rytmiczne uważamy za bardzo przydatne w treningu artykulacyjnym, zwłaszcza w odniesieniu do form słabych i relacji między sylabami akcentowanymi i nieakcentowanymi w zdaniach i we frazach, spróbujemy z nich skorzystać. Pamiętając o tym, że czasem nasza izochroniczna⁷⁵ wymowa będzie nieco „naciągana”, postarajmy się mimo wszystko zachować regularny rytm wypowiedzi.

21.13

John	Paul
John and	Paul
Linda and	Paul
Anthony and	Paul
E lizabeth and	Paul

	Where's	Fred?
	Where's your	friend?
	Where are your	friends?
	Where are your old	friends?
And	where are your old	friends?

Z pewnością bardzo trudno jest utrzymać jednakową odległość czasową między *where* i ostatnią sylabą w zdaniu we wszystkich przykładach, ale w naturalnej wymowie angielskiej *where* i pozostałe słowa w pierwszej kolumnie będą tym krótsze, im więcej się ich pojawi przed następną sylabą akcentowaną (*Fred/friends*). Spróbujemy zatem rozbudzić w sobie skłonność do angielskiego *stress-timing* i powtórzmy za lektorem następujące przykłady:

21.14

	Don't	stop	now.
	Let him	stop it	now.
	Tell him to	stop it	now.
	Tell him to	stop it at	once.
	Tell him to	stop it to-	morrow.
You should	tell him to	stop it to-	morrow.
You should have	told him to	stop it on	Monday.

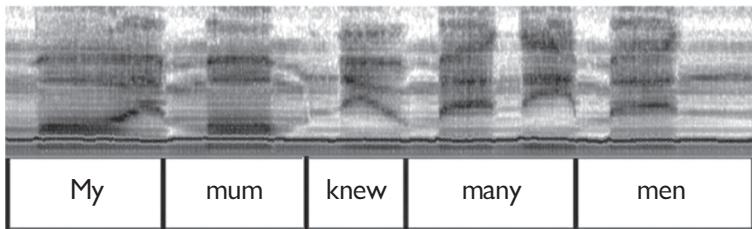
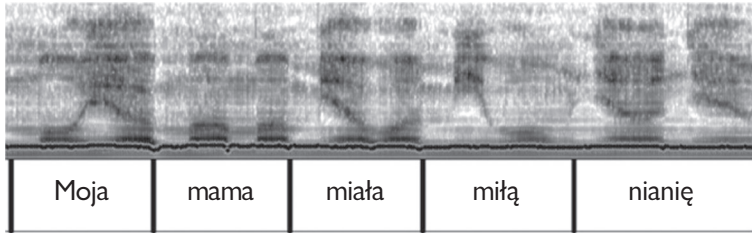
⁷⁵ Izochroniczna, czyli zachowująca jednakowe odstępów pomiędzy akcentami.

LEKCJA 22. Melodia wypowiedzi: intonacja

22.1. Każda wypowiedź ma swoją melodię

Z pewnością zdajemy sobie sprawę, że mówiąc, różnicujemy wysokość tonu (**pitch**) naszego głosu. Możemy więc powiedzieć, że mowa, podobnie jak muzyka, ma swoją melodię. Melodię języka mówionego nazywamy intonacją (**intonation**). Posłuchajmy melodii następujących wypowiedzi:

22.1

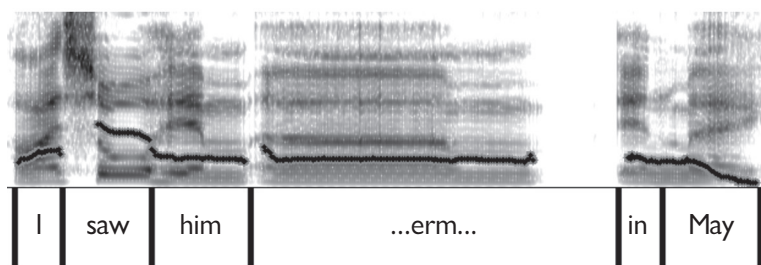
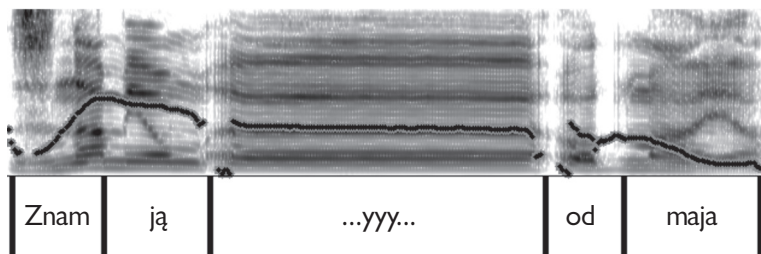

Zgodzimy się, że zarówno zdanie angielskie, jak i polskie brzmią nienaturalnie, a to z tego powodu, że wypowiedzane są one bez zmiany tonu⁷⁶, czyli z intonacją równą (**level intonation**), która w normalnej mowie nie występuje, jeśli nie liczyć momentów zawahania mówiącego, który zastanawia się, co powiedzieć, sygnalizując, że ma zamiar mówić dalej.

⁷⁶ Zmiany wysokości tonu sygnalizuje linia na spektrogramie.

Posłuchajmy:

🎧 22.2

Poza takimi sytuacjami, ton wypowiedzi zawsze jest różnicowany: opada lub wznosi się, czyli zawsze mamy do czynienia z intonacją opadającą (**falling intonation**) lub rosnącą⁷⁷ (**rising intonation**).

22.2. Po co różnicujemy ton wypowiedzi?

Zmiany tonu wypowiedzi nie służą wyłącznie przeciwdziałaniu monotonii mowy, lecz przede wszystkim dostarczają rozmówcy cennych informacji. Naszą intonacją możemy np. zasygnalizować, czy zamierzamy kontynuować wypowiedź, czy też ją zakończyliśmy. Sprawdźmy, czy potrafimy odczytywać takie sygnały.

Posłuchaj i powiedz, czy mówiący zamierza zakończyć liczenie na piątej wymienionej liczbie.

🎧 22.3

One, two, three, four, five...

⁷⁷ Zwaną inaczej „wznoszącą”.

Spróbuj jeszcze raz:

22.4

Six, seven, eight, nine, ten...

Sprawdź w kluczu, jaka była intencja mówiącego w obu przypadkach.

Można w uproszczeniu powiedzieć, że w przedstawionych nagraniach intonacja opadająca odpowiada kropce w języku pisanym i oznacza koniec wypowiedzi, natomiast ton rosnący towarzyszy miejscom oznaczonym przecinkiem, sugerując kontynuację wypowiedzi.

Takim samym tonem możemy również zachęcić naszego rozmówcę do kontynuowania rozmowy. Z tego powodu używamy go, np. odbierając telefon⁷⁸.

Powtórz za lektorem kilka przykładów tonu rosnącego:

22.5

One, two, three, four, hello, yes, well, and

Oprócz sygnalizowania końca wypowiedzi lub jej kontynuacji możemy również intonacją wskazać, czy nasza wypowiedź jest twierdzeniem, czy pytaniem, szczególnie gdy konstrukcja wypowiedzi na to nie wskazuje. Sprawdźmy, czy i tym razem będziemy w stanie taką informację odczytać.

Usłyszysz pięć krótkich wypowiedzi. Określ, które z nich są pytaniami, a które stwierdzeniami. Sprawdź w kluczu.

22.6

1. nine 2. money 3. May 4. Ann may know. 5. We owe Ann nine.

Tym razem ton opadający sugerował twierdzenie, a rosnący pytanie. Oprócz znanej nam już z poprzednich lekcji funkcji wyróżniania słów akcentowanych (**focussing function**) przykłady z nagrań pokazały, że intonacja może też spełniać funkcję **gramatyczną (grammatical function)**, jak w przypadku odróżniania pytań od stwierdzeń, i **komunikacyjną (discourse function)**, jak w przypadku sygnalizacji końca wypowiedzi lub jej kontynuacji. Bardzo ważnym zastosowaniem intonacji jest również określanie **emocjonalnej postawy** mówiącego wobec rozmówcy i własnej wypowiedzi (**attitudinal function**). Funkcję tę widać wyraźnie np. w pozdrowieniach,

⁷⁸ Zwróćmy uwagę, że rozmowa telefoniczna jest inicjowana dzwonkiem, więc to, co powie dzwoniący po naszym *Halo?*, jest już jej kontynuacją.

które nie niosą z sobą żadnych informacji i tylko sposób ich wypowiedzenia sugeruje nam postawę mówiącego wobec rozmówcy.

Posłuchaj nagrania 22.7 i zastanów się, który wariant powitania może być przyjemniejszy dla rozmówcy.

🎧 22.7

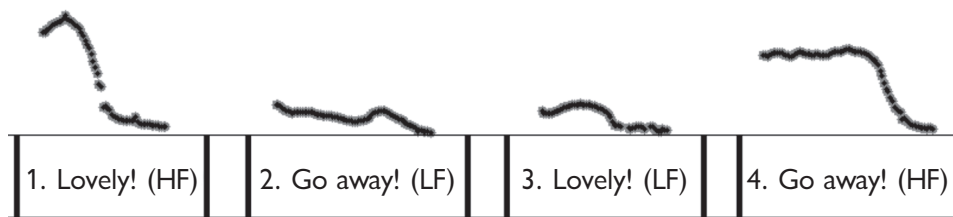
1. Hi 2. Hi

Zobaczmy, na czym polega różnica:

Jak widać, obydwa przykłady wymawiane są z intonacją opadającą. Okazuje się więc, że oprócz kierunku zmiany tonu ważna jest również amplituda tej zmiany. Intonacja opadająca wyda nam się bardziej przyjazna, jeżeli rozpoczniemy od tonu wyższego. Nieznaczne tylko obniżenie tonu zabrzmie bardziej poważnie, a czasem wręcz nieprzyjaźnie. Na potrzeby ćwiczenia możemy wyróżnić ton opadający wysoki (**High Fall**) — ten bardziej przyjazny, i opadający niski (**Low Fall**) — mniej entuzjastyczny, za to bardziej poważny. Nagranie 22.8 prezentuje przykłady wypowiedzi, które, ze względu na swoje znaczenie, „wymuszają” dobór tonu. Entuzjastyczne *Lovely!* wymówimy najczęściej z tonem *High Fall* (1), a nieprzyjemne *Go away!* z *Low Fall* (2). Zamiana tonów (3—4) powoduje wrażenie sprzecznych informacji, co zresztą czasem stosowane jest z rozmysłem, np. w wypowiedziach nacechowanych ironią. Posłuchaj i powtórz opisane przykłady:

🎧 22.8

Intonacja rosnąca również może robić na rozmówcy różne wrażenie w zależności od różnicy między tonem początkowym a końcowym.

Posłuchajmy:

O ile pierwszy z użytych tonów sugeruje mniejsze zainteresowanie mówiącego odpowiedzią, o tyle drugi znów wskazuje na większe zaangażowanie emocjonalne i używany jest najczęściej, gdy prosimy mówiącego o powtórzenie czegoś, czego nie dosłyszeliśmy albo w co trudno nam uwierzyć. Również w przypadku tonów rosnących warto wobec tego wyróżnić rosnący niski (**Low Rise**) i rosnący wysoki (**High Rise**). Oczywiście, nie zawsze łatwo ocenić, czy dany ton powinien być uznany za odmianę *High* czy *Low*. Po pierwsze dlatego, że podział na „wysokie” i „niskie”, podobnie jak inne podziały tego typu, np. „ciepłe”/„zimne”, dokonywany jest indywidualnie, subiektywnie, a po drugie, nawet nasza subiektywna ocena dotyczy często stanów pośrednich, które trudno jednoznacznie zaklasyfikować. Nawiasem mówiąc, jeżeli dodamy do tego indywidualne, osobnicze różnice mówiących w skali rozpiętości tonów, to łatwiej zrozumieć, dlaczego zdarza się nam błędnie interpretować intencje naszych rozmówców, zwłaszcza tych, których dobrze nie znamy.

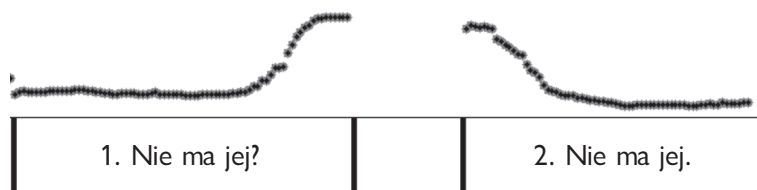
22.3. Czy w języku polskim i angielskim używa się tych samych tonów?

Tony, o których mówiliśmy do tej pory, są w języku angielskim i polskim używane podobnie. Niestety, istnieje wiele melodii wypowiedzi charakterystycznych dla danego języka. Również w obrębie jednego języka występują znaczne różnice w intonacji poszczególnych dialektów regionalnych, czy np. w intonacji różnych grup zawodowych, a nawet różnych pokoleń. Z tym związana jest identyfikująca funkcja intonacji (**indexical function**). Zgodzimy się, że często jesteśmy w stanie rozpoznać na podstawie melodii zdania osoby z niektórych regionów kraju. Intonacja jest chyba najmniej

świadomie przyswajany aspekt języka, nabywanym przez bezwiedne naśladowanie wypowiedzi słyszanych w naszym otoczeniu. Z tego właśnie powodu uważana jest za najtrudniejszy, czy wręcz dla wielu niemożliwy do przyswojenia, element wymowy języka obcego. Mimo to spróbujemy przynajmniej przyrzeć się pewnym charakterystycznym cechom intonacji brytyjskiej angielszczyzny. Oczywiście, cały czas musimy pamiętać, że tendencje, o których powiemy, nie są ściśle obowiązujące i często mówiący nawet w podobnych sytuacjach stosują różne melodie.

Ustaliliśmy już, że ton rosnący bardziej kojarzy nam się z pytaniem, a opadający ze stwierdzeniem. Polskie zdanie *Nie ma jej* może być wypowiedziane zarówno jako zdanie twierdzące, jak i pytanie.

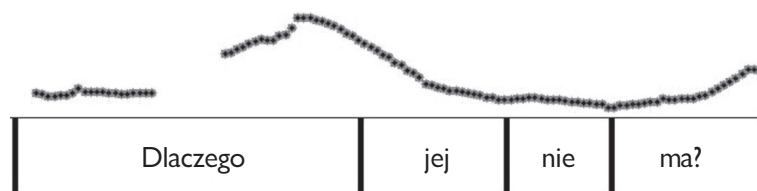
22.10

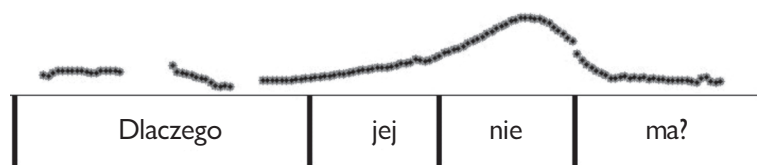
Jednak nie zawsze tak jest, szczególnie w wypowiedziach, które nie pozostawiają wątpliwości co do swojej funkcji komunikacyjnej. Posłuchajmy nagrania 22.10. Słowo *dlatego* wyraźnie wskazuje, że mówiący zadaje pytanie, w związku z czym może dobrać sobie kilka różnych wariantów melodii:

22.11

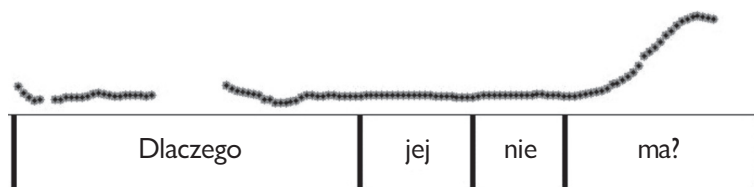
1. Dlaczego jej nie ma? (pytanie o przyczynę).

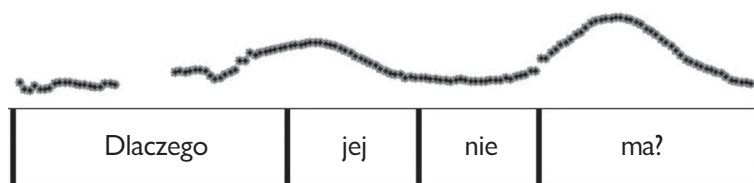
2. Dlaczego jej nie ma? (mówiący niepokoi się).

3. Dlaczego jej nie ma? (powtórne pytanie o przyczynę — prośba o powtórzenie).

4. Dlaczego jej nie ma? (jak w pierwszym przykładzie — wariant górnośląski).

Niektóre funkcje komunikacyjne mogą więc być pełnione przez różne kombinacje tonów również w zależności od języka, a nawet dialektu. Przyjrzymy się teraz niektórym charakterystycznym tonom języka angielskiego, pamiętając, że nie są one oczywiście jedynymi poprawnie stosowanymi w danych sytuacjach.

22.4. Popularne melodie brytyjskiej angielszczyzny

Zacznijmy od intonacji pytań. Do niedawna uczono, że angielskie pytania szczegółowe, które rozpoznajemy po wyrazie pytającym, zazwyczaj zaczynającym się od <wh->, zadawane są niemal bez wyjątków z intonacją opadającą. Chociaż współczesne badania pokazały tutaj spore zróżnicowanie wśród Anglików, to warto zauważyć, że istotnie tak właśnie brzmią najczęściej pytania szczegółowe.

Zastanówmy się teraz, w jaki sposób zadajemy pytania, których uczymy się na początku naszej przygody z językiem angielskim. Pewnie nie zwracaliśmy na to dotąd uwagi. Przeczytajmy więc pytania na głos, a potem porównajmy naszą wersję z wymową lektora.

 22.12

1.

1.	What's	your	name?		How	are	you?
----	--------	------	-------	--	-----	-----	------

2.

2.	What's	your	name?		How	are	you?
----	--------	------	-------	--	-----	-----	------

Czy melodia Twojego pytania była podobna do pierwszej, czy do drugiej wersji?

Warto wiedzieć, że jeżeli zapytaliśmy jak w wersji 1., to już melodia naszej wypowiedzi poinformowała rozmówcę, że nie ma do czynienia z rodowitym Anglikiem, podobnie jak uwagę naszą zwróciłaby melodia 4. w nagraniu 22.11. Spróbujmy wobec tego powtórzyć kilka pytań szczegółowych z charakterystyczną angielską intonacją opadającą:

 22.13

1. What's your job? 2. Where do you live? 3. How are you? 4. Why are you lying?

Intonację opadającą mają również często pytania rozłączne (**question tags**), w których Anglicy się lubują, nawet gdy są pewni tego, co mówią (a tak jest najczęściej). Powtórzmy:

 22.14

It's a lovely day, isn't it?
 The Earth is round, isn't it?
 Unicorns don't exist, do they?
 Everybody loves London, don't they?
 You can't work for three days without sleep, can you?

W rzadkich przypadkach, gdy nie są do końca czegoś pewni, Anglicy zazwyczaj używają intonacji rosnącej. Powtórzmy:

 22.15

She's only joking, isn't she?
 You haven't told him, have you?

York is an American town, isn't it?
 Tailors don't sell clothes, do they?
 You haven't been to Rome, have you?
 Paper wasn't invented in China, was it?
 Chopin was an American composer, wasn't he?

Teraz każde z następujących zdań powtórz dwa razy, za pierwszym razem wyrażając pewność tonem opadającym, a następnie wątpliwości tonem rosnącym:

22.16

You're a student, aren't you?
 He's your brother, isn't he?
 You're new in Ely, aren't you?
 Our men were in Ely, weren't they?
 We know Amy's mum, don't we?
 Pat bought a cat, didn't she?

Zdarza się, że melodia wypowiedzi zmienia się dwukrotnie w obrębie jednej frazy. Jeżeli najpierw opada, a potem rośnie, możemy mówić o tonie opadająco-rosnącym (**Fall-Rise**). Często tak brzmią zdania wyrażające wahanie mówiącego lub tylko częściową zgodę z rozmówcą. Taki ton sprawia wrażenie, jakby mówiący chciał do wypowiedzi dodać jakieś zastrzeżenie, zwykle wprowadzane słowem *but*. Ten ton może być również stosowany w ostrzeżeniach. Powtórz następujące przykłady:

22.17

Well. (I'm not sure what to say.)
 I can (but there are some problems/conditions).
 I phoned Mary (but I failed to phone somebody else).
 The weather was nice (but there were also some bad sides of it).
 Don't believe dealers! (I'm warning you.)
 Don't believe your dealer!

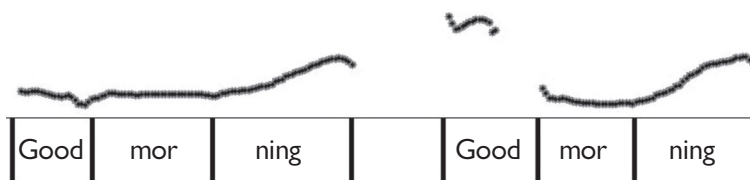
Jeżeli odwrócimy kierunki, uzyskamy ton rosnąco-opadający (**Rise-Fall**). Używa się go zarówno w języku angielskim, jak i polskim, gdy coś zrobi na nas wrażenie, zwłaszcza pozytywne. Powtórz kilka typowych przykładów:

22.18

Wow!
Clever!
How brave!
You have won!

Czasami istotny jest nie tylko przebieg intonacji w końcowej fazie wypowiedzi czy zmiana wysokości tonu sylaby akcentowanej. Porównajmy dwa pozdrowienia, które mają intonację rosnącą (*Low Rise*). Posłuchaj i powtórz:

22.19

Pomimo to, że *morning* brzmi tak samo w obu przypadkach, pierwsza wersja (rozpoczęta niskim tonem) robi na nas wrażenie nieco oschłej i niezbyt przyjaznej. Często ten kontur intonacyjny używany jest właśnie w celu zwiększenia dystansu pomiędzy mówiącym a rozmówcą, np. w przypadku różnicy zdań czy konieczności odrzucenia zarzutów.

Powtórz następujące zdania:

22.20

I don't think so.
I didn't say that.
It wasn't my fault.
I was only trying to help.

Jeżeli jednak w pierwszej części zdania zastosujemy ton wysoki, to taki kontur będzie brzmiał całkiem przyjemnie, jak w drugim przykładzie z nagrania 22.19. Często stosuje się go również w pytaniach ogólnych (**YES/NO-questions**). Zwróćmy uwagę, że w typowych angielskich pytaniach wysoki ton utrzymywany jest aż do sylaby akcentowanej i ta dopiero rozpoczynana jest od tonu niskiego.

Powtórz kilka takich przykładów:

 22.21

	
Are you	there?
	
Do you know my	brother?
	
Have you ever been to	Spain?
	
Do you think we can	go there?

22.5. Powtórka

W tej lekcji wyodrębniliśmy siedem podstawowych konturów intonacyjnych:

- *High Fall* (HF),
- *Low Fall* (LF),
- *High Rise* (HR),
- *Low Rise* (LR),
- *High-Low Rise* (HLR),
- *Fall Rise* (FR),
- *Rise Fall* (RF).

Symbole w nawiasach posłużą nam do opisu poszczególnych tonów podczas wykonywania ćwiczeń.

Ćwiczenie 22.1

Wysłuchaj przykładów i każdemu przypisz jeden z siedmiu poznanych konturów intonacyjnych. Sprawdź w kluczu.

 22.22

Przykład: Fine — LF

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----

Odtwórz nagranie 22.22 jeszcze raz i powtórz za lektorem wszystkie przykłady.

Ćwiczenie 22.2

Rozpocznij odtwarzanie nagrania 22.23. Po usłyszeniu numeru przykładu przeczytaj go na głos zgodnie z podaną intonacją, a następnie powtórz za lektorem. Zwróć uwagę, czy wersja lektora zgadza się z Twoją. W razie potrzeby powtórz ćwiczenie.

 22.23

1. Lovely! (HF)
2. Go away. (LF)
3. Yes? (LR)
4. Who? (HR)
5. Well (FR)
6. Wow! (RF)
7. Don't worry. (HLR)

Ćwiczenie 22.3 (dla najambitniejszych)

Usłyszysz siedem powtórzeń frazy *Good morning*. Określ typ intonacji w każdym z przykładów. Porównaj z kluczem.

 22.24

1. Good morning.
2. Good morning.
3. Good morning.
4. Good morning.
5. Good morning.
6. Good morning.
7. Good morning.

Ćwiczenie 22.4 (dla jeszcze ambitniejszych)

Po usłyszeniu numeru przykładu przeczytaj go na głos zgodnie z podaną intonacją, a następnie powtórz raz jeszcze za lektorem.

 22.25

1. Good morning. (HLR)
2. Good morning. (HR)
3. Good morning. (LF)
4. Good morning. (LR)
5. Good morning. (HF)

6. Good morning. (FR)
7. Good morning. (RF)

Ćwiczenie 22.5 (dla mistrzów fonetyki)

Przeczytaj tekst z uwzględnieniem opisu akcentów i intonacji. Porównaj z nagraniem 22.26. Użyte oznaczenia wskazują odpowiednio na:

- ton opadający: /wɪ ˌnəʊ/;
- ton rosnący: /ˈrɪəlɪ/;
- ton opadająco-rosnący: /ˈwɛl/;
- ton rosnąco-opadający: /hau ˈbrɛv/;
- ton wyższy: /ðə ˈɡreɪt ˈwɪzəd.../;
- ton niższy: /...ˌpliːdɪd ðə ˌɡɜːl.../.

Każdy z przedstawionych znaków umieszczony jest przed sylabą akcentowaną w zdaniu. Pamiętajmy, że ton opadający realizujemy bezpośrednio na sylabie akcentowanej, podczas gdy ˈ wskazuje sylabę akcentowaną rozpoczynającą frazę wznoszącą. Podwyższenie tonu następuje jednak zwykle dopiero na końcu frazy.

22.26

/ðə ˈlɪtl əʊld ˈwʊmən tʌk ðə ˌsleɪt frəm hæ ˌnəʊz || ən ˈhævɪŋ red ðə
ˈwɜːdz ɒn ɪt | ˈɑːst ||
ˈɪz jɔː ˌneɪm ˌdɒrəθɪ maɪ ˈdiə ||
ˈjes ɑːnsəd ðə ˌtʃaɪld ˈlʊkɪŋ ˌʌp ən ˌdraɪŋ hæ ˌtɪəz ||
ðen ˈjuː məs ˌgəʊ tə ðə ˌsɪtɪ əv ˌemərəldz || pəˈhæps ˌɒz wɪl ˌhelp ju ||
weə ˈɪz ðɪs ˌsɪtɪ ˌɑːst ˌdɒrəθɪ ||
ɪt ɪz ɪɡˈzæktlɪ ɪn ðə ˈsentər əv ðə ˌkʌntrɪ || ənd ɪz ˈruːld bɑː ˌɒz | ðə
ˈɡreɪt ˌwɪzəd aɪ ˌtəʊld ju ˌɒv ||
ˈɪz ɪ ə ˌɡʊd mæn ɪn ˌkwɑːrəd ðə ˌɡɜːl ˈæŋkʃəslɪ ||
ˈhiːz ə ˌɡʊd ˌwɪzəd || ˈweðər ɪ ɪz ə ˌmæn ɔː ˈnɒt aɪ ˈkænpɒt ˌtel || fər aɪv
ˌnevə ˌsiːn hɪm ||
ˈhau kən aɪ ˌget ðeə ˌɑːst ˌdɒrəθɪ ||
ˈjuː məs ˌwɔːk || ɪts ə ˈlɒŋ ˌdʒɜːnɪ ˈθruː ə ˌkʌntrɪ ðæt ɪz ˈsʌmtaɪmz
ˌplezənt | ən ˈsʌmtaɪmz ˈdɑːk ən ˌterəbl ||
ˈhau ˈevə | aɪ wɪl ˈjuːz | ˈɔːl ðə ˈmædʒɪk ˌɑːts aɪ ˌnəʊ ɒv tə ˈkiːp ju frəm
ˌhɑːm ||
ˈwəʊntʃʊ ˌgəʊ ˌwɪð mi ˌpliːdɪd ðə ˌɡɜːl | hu əd brɪˈɡlən tə ˌlʊk əpɒn ðə ˈlɪtl
əʊld ˌwʊmən əz hæ ˌəʊnlɪ ˌfrend ||
ˈnəʊ | aɪ ˌkænpɒt ˌduː ðæt | ʃɪ rɪˌplaɪd || bət aɪ wɪl ˈɡɪv ju maɪ ˌkɪs || ən ˈnəʊwɪn
wɪl ˈdeə | ˈɪndʒər ə ˌpɜːsən hu əz biːn ˌkɪst | bɑː ðə ˈwɪtʃ əv ðə ˌnɔːθ/

Transcribed from L. Frank Baum, *The Wizard of Oz*

LEKCJA 23. Ćwiczenia dla zaawansowanych

Ćwiczenie 23.1

Odsłuchaj nagranie 23.1 i zapisz tekst fonetycznie. Zaznacz kolejno następujące elementy:

1. Pauzy: ||; pauzy krótsze, niemające wpływu na rytm: |.
2. Akcenty frazowe: /aɪ 'wɪl/.
3. Aspirację: /hi: k^hæn/; ubezdźwięcznienie spółgłoski: /pɹeɪ/, /wɜ:dʒ/.
4. Brak płozi: /æk^ht/.
5. Płozię nosową: /bædⁿnju:z/.
6. Płozię boczną: /bæd^llɪ/
7. Welaryzowane („ciemne”) /l/: /fɪl/.
8. Elizję, usuwając symbol zanikającej głoski: /'lɑ:s 'wi:k aɪ 'fəʊn 'meəri/⁷⁹.
9. Spółgłoski sylabiczne: /'lɪsɪ/
10. Zmianę miejsca artykulacji spółgłoski dźwiękowej na bardziej przednie (**advanced**) albo bardziej tylne (**retracted**). Wymowę zębową oznaczamy jak w /wɪd^θ/, a zadźwiękową jak w /dɹaɪ/ i /stɹeɪndʒ/.
11. Intonację, oznaczając sylaby toniczne symbolami przedstawionymi w ćwiczeniu 22.5.

Porównaj z opisem w kluczu.

Ćwiczenie 23.2

Posługując się nagraniem i transkrypcją, spróbuj naśladować wymowę lektora. Zwróć uwagę na wszystkie zaznaczone w transkrypcji aspekty wymowy. Warto odsłuchać nagranie własnej wymowy, zwracając uwagę na poszczególne jej aspekty, a najlepiej skonsultować się z nauczycielem.

Powodzenia!

---

⁷⁹ W tym przypadku /t/ w *last* i /d/ w *phoned* (jeśli oczywiście użyliśmy ich wcześniej).

 23.1**Letters in the Sand**

Walking a little way back from the water's edge, toward the grove of trees, Dorothy came to a flat stretch of white sand that seemed to have queer signs marked upon its surface, just as one would write upon sand with a stick.

"What does it say?" she asked the yellow hen, who trotted along beside her in a rather dignified fashion.

"How should I know?" returned the hen. "I cannot read."

"Oh! Can't you?"

"Certainly not; I've never been to school, you know."

"Well, I have," admitted Dorothy; "but the letters are big and far apart, and it's hard to spell out the words."

But she looked at each letter carefully, and finally discovered that these words were written in the sand:

"BEWARE THE WHEELERS!"

"That's rather strange," declared the hen, when Dorothy had read aloud the words. "What do you suppose the Wheelers are?"

"Folks that wheel, I guess. They must have wheelbarrows, or baby-cabs or hand-carts," said Dorothy.

"Perhaps they're automobiles," suggested the yellow hen. "There is no need to beware of baby-cabs and wheelbarrows; but automobiles are dangerous things. Several of my friends have been run over by them."

L. Frank Baum, *Ozma of Oz*

Dodatek

Załącznik do LEKCJI 3.

Angielskie samogłoski i dyftongi w różnych kontekstach

i:	ɪ	e	æ	ʌ	ɑ:	ɒ	ɔ:	u
bead	bid	bed	bad	bud	bard		board	
beak		beck	back	buck	bark			book
beaned	binned	bend	band			bond		
been	bin	Ben	ban	bun	barn		born	
bees	biz			buzz	bars		boars	
dean	din	den	Dan	done	darn	don	dawn	
deed	did	dead	dad	dud				
eat	it	ate	at		art		ought	
feed	fid	fed	fad				ford	
fees	fizz	fez						
fiend		fend	fanned	fund		fond	fawned	
heat	hit		hat	hut	heart	hot	hort	
heed	hid	head	had		hard	hod	horde	hood
keep	kip	kept	cap	cup	carp	cop	corpse	
keyed	kid		cad	cud	card	cod	cord	could
lead	lid	led	lad		lard		lord	
league		leg	lag	lug	lague	log		
leak	lick	leck	lack	luck	lark	lock		look
least	list	lest		lust	last	lost		
mead	mid	Med	mad	mud	marred	mod	Maud	
	miss	mess	mass	muss	Mars	moss	Morse	
	mist	messed		must	mast			
neat	knit	net	gnat	nut		not	nought	
peach	pitch		patch	puch	parch	potch	porch	
peak	pick	peck	pack	puck	park	pock	pork	
Pete	pit	pet	pat	putt	part	pot	port	put
read	rid	red				rod	roared	
seeks	six	sex	sacks	sucks	Sarks	socks		
seat	sit	set	sat			sot	sort	soot
	stick		stack	stuck	stark	stock	stork	stood
teat	tit		tat	tut	tart	tot	taught	
tea					tar		tore	
weed		wed				wad	ward	would
	whizz					was	wars	

u:	ɜ:	ə	əʊ	ɪ	aʊ	eɪ	aɪ	ɔɪ	ʊə
	bird	bared		beard		bade	bide		
	berk					bake	bike		
	burned				bound		bind		
	burn	bairn	bone			bane			
booze	burs	bears	bows	beers	bows	bays	byes	boys	
	dearn				down	Dane	dine		
		dared					died		
						eight			
food	furred	fared		feared		fade			
			phoned		found	feigned	find		
	hurt					hate	height		
who'd	heard						hide		
			cope			cape			
cooed	curd	cared	code						
						laid	lied		
Luke	lurk					lake	like		
loosed						laced			
mood	myrrhed	mare	mode			made			
moose					mouse	mace	mice		
								moist	
	perch		poach		pouch				
	perk		poke				pike		
	pert					pate			
		rared	rode	reared		raid	ride		
			soaks						
suit	cert								
	stirred	stared		steered		stayed			
toot									
two		tear		tear	tow		tie	toy	tour
wood	word	wear							
woos	we	wears	woes						

Załącznik do LEKCJI 4.

Ćwiczenie czytania transkrypcji

1. lest
2. 'kæptʃə
3. 'dʌndʒən
4. 'fɑ:ðŋ
5. 'kɒtɪdʒ
6. 'bɔ:dələm
7. 'wʊmən
8. ə'pru:vəl
9. 'sɜ:tənli
10. 'rɪləɪz
11. 'efət
12. brəʊk
13. klɪə
14. 'reəli
15. rɪ'vent
16. fjuəl
17. ɪntə'rogətv
18. 'ædʌlt
19. bɑɪ'vlədʒɪ
20. 'θʌrə
21. rɪ'tɑ:dɪd
22. pə'fɔ:məns
23. 'breðrən
24. 'tʃestəfi:ld
25. dɪ'naɪəl
26. 'wʊstə
27. rɪ'mu:vŋ
28. 'bɜ:θpleɪs
29. 'meɪflaʊə
30. m'dʒɔŋŋ
31. rɪ'pʌlsɪv
32. ə:l'ðʊ
33. ʌn'daʊtədlɪ
34. 'sɪərɪəslɪ
35. dɪs'peə
36. 'vɑ:əlɪn
37. rɪ'si:və
38. 'gɪnɪ
39. 'li:θəl
40. 'mesəz
41. ˌmeɪdmwə'zel
42. m'ʃʊə
43. r'kɒnɒmɪ
44. i:kə'nɒmɪks
45. 'pɜ:tʃəs
46. 'kɒli:g
47. 'kɒmɜ:s
48. rɪ'laɪəbl
49. ˌɒntrəprə'nɜ:
50. ˌɒpə'reɪʃən
51. 'mju:tʃʊəl
52. 'kɒmpərəbl
53. pə'kæpɪtə
54. kəʊ,ɒpə'reɪʃn
55. pə'rɪfərəlz
56. 'perɪʃəbl
57. 'hɔ:ti,kʌltʃə
58. aɪ'tɪnərəɪ
59. ˌʌndədɪ'veləpt
60. mə'kɑ:θɪzəm
61. 'bəʊnə'faɪdɪ
62. 'bjʊərəʊdə'ʃɑ:nʒ
63. 'tʃɑ:nsələrəv'kɒɪs'tʃekə
64. m'telɪdʒəns
65. ju:'nænɪməs
66. nɪ'pɔ:l
67. bɑ'reɪn
68. ˌθerə'pjʊ:tɪk
69. ˌdɑrə'gnəʊsɪs
70. rɪ'penθɪsɪs
71. 'frædʒəl
72. rɑɪ'nɒsərəs
73. hɑ'i:nə
74. 'dʒɔ:ndɪs
75. nɑɪ'lɪstɪk
76. lə'su:tu:
77. ˌɒktədʒə'neərɪən
78. mɪ'di:vəl
79. 'nɒstrɪlz
80. ˌɪnstən'teɪnɪəs
81. 'dʒepədɑ:z
82. ˌdɪfə'renʃɪət

83. ɪ'mɜːdʒənsɪ
 84. 'pɒlɪ,sɪ:mɪ
 85. ,sɪmpə'θetɪk
 86. 'tɜːmɔɪl
 87. ju:'bɪkwɪtəs
 88. 'fi:ləɪn
 89. bɪ'wɪldəd
 90. ɑː'θrɑːtɪs
 91. ,nebjʊkəd'neɪə
 92. ,ɒfθəl'mɒlədʒɪ
 93. mə'θi:nɪ
 94. ,ænəs'θetɪk
 95. 'daɪəfræm
 96. ,medɪtə'reɪnən
 97. ,kəʊkə'kəʊlə
 98. ni:'ændətɑːl
 99. dɪ,tɪərɪə'reɪʃn
 100. 'flʌktʃuət
 101. fɔːrɔː'deɪn
 102. ,həʊmɪ'ɒpəθɪ
 103. ,hɒmə'dʒɪ:nɪəs
104. ɪnkən'vɜːtəbl
 105. luː,zɪ'ænə
 106. ,təʊbə'gəʊnən
 107. ,tʃekəʊslə'vækɪən
 108. ,iːθɪ'əʊpɪə
 109. və'nækjʊlə
 110. 'ðeəwɪðɔːl
 111. ,tɜːpsɪkə'riːən
 112. ,dɪsə'səʊʃɪət
 113. ,skɪtsəʊ'fri:nɪə
 114. 'neglɪʒɪ
 115. 'fræŋkfɜːtə
 116. ,vi:ləraɪ'zeɪʃn
 117. dɪs,æprə'beɪʃn
 118. ,kaʊntə,revə'luːʃən
 119. ,tɪrəmɪ'suː
 120. bɪ'elzɪbʌb
 121. 'berəʊwʊlf
 122. ,tɒksəʊplæz'məʊsɪs
 123. ,tuːluːzləʊ'trek

Załącznik do LEKCJI 5.

Pary wyrazów z kombinacjami samogłosek do ćwiczeń

	i:	ɪ	e	æ	ʌ	ɑ:	ɒ
i:	feed seals feel free lean meat	feed pigs free will feeling	these heads mean men seat belts	feed rats mean man clean hands	feed ducks deep mud	three cards feed Mark	feed dogs seem lost
ɪ	big deal	big pig	big head his head	big man big rat hitman	big duck his duck	big carp his heart	big dog sing songs
e	ten feet dead beat	let live met Tim	ten men best friend	ten hats best man	ten guns	red card	get on wedlock
æ	fat seals mad team	bad pig mad Tim	bad men dad's debt bad debt	bad cat black cat handbag	bad cut black cup adult	black card bad card landmark	black dog bad dog
ʌ	one seal	one pig	one friend	one man	one son	one card much harm	one dog
ɑ:	park trees	hard hit dark pit	past tense	dark cat	hard luck dark duck	car park hard task half past	sharp dog
ɒ	hot seals not heat rob Pete	hot pig not hit rob Tim	shot dead drop dead not dead rob Ken	hot pan not dad rob bank	top gun hot stuff not love	top farm not laugh	hot pot not cod not gone not hot
ɔ:	four seals false teeth	string short	short bed nought ten	short man shorthand	shortcut	torn heart	short song
ʊ	good deal	good hit	good men bookshelf	good man	good son good stuff	good heart footpath good staff	good dog
u:	rude seals shoot seals	rude pig shoot Tim	rude men shoot ten	rude man shoot cats	rude nuts shoot ducks	two cars toolbar	rude cops
ɜ:	first deal	first pig	first head	burn fat	first come burn ducks	first part	first dog
eə	rare deals	rare pigs	bare head fair men	bare cats fair man	rare ducks	spare parts	rare dogs
iə	dear seals fierce beats	dear pigs fierce pigs	dear friend hear bells fierce men	dear cat fierce man	dear son fierce duck	hear cars rear parts fierce stuff	fear not near shot fierce dogs
əʊ	home cheese	phone Tim	phone Ken	bone fat	home cup	roam bars home farm	hope not

ɔ:	ʊ	u:	ɜ:	eə	ɪə	əʊ
feed boars lean pork	feed cooks least goods read books	least food feed Luke cheap shoes	feed birds mean nurse	three bears freeware	three beards clean ears	reach home deep hope
big horse inborn	ship books quick look	big boots thick soup	big bird	big bears	big fears King Lear	big soap
red horse	dead cooks	red boots	ten birds expert	ten bears	ten beers	dead phone
blackboard black horse	bad looks	bad move black boots bad wound	bad girls blackbird	bad bears	black beard	backbone black phone lack home bad soap
cut short	one look	one boot	one turn	one bear	one beard	one go one tone
cardboard dark force	sharp looks last cook	last move cartoon	dark birds	dark bear	dark beard	park oak dark boat
hot pork not caught posh Porsche	shot put not foot not good	dog shoes not food not soup not soon	dogs first not worst lot worse	top bears not fares	lost fears not fears	hot load not soap
short course fourth war	short book	horse shoes	boars first	four bears	short beard	short rope
good lord	good book	good food foot loose cooked food	good girl	good fares	look here	good hope
rude lords	rude cooks	rude fools	rude girls	rude bears	true fears	rude note
first form	first look	firm shoes	first birds	first bears	first fears third beer	first boat
spare horse air force	rare goods	spare shoes	rare birds	fair fares wary hare	rare fears	spare boat
dear horse fierce horse	dear book fierce cooks	hear soon fierce shoes fierce groups	hear first fierce girls	dear bears fierce bears	dear beer fierce fears	fierce bones real hope
road corn	phonebook	phone Luke	phone first	phone Clare	no fear	don't go

Załącznik do LEKCJI 7. Wymowa wyrazów z <-ough>

bough /aʊ/	Hough /ʌf/, /ɒf/	though /əʊ/
chough /ʌf/	lough /ox/, /ɒk/	through /u:/
cough /ɒf/	Lough /ʌf/, /aʊ/	tough /ʌf/
dough /əʊ/	rough /ʌf/	trough /ɒf/, /ɔ:f/
enough /ʌf/	slough /aʊ/	waugh /ɔ:/
Gough /ɒf/	slough /ʌf/	
hough /ɒk/	sough /aʊ/, /ʌf/	

/ʌf/	/aʊ/	/ɒf/	/əʊ/	/ɒk/	/ɔ:/	/u:/
chough	bough	cough	dough	hough	trough	through
enough	lough	Gough	though	lough	waugh	
Hough	slough	Hough				
Lough	sough	trough				
rough						
slough						
sough						
tough						

Załącznik do LEKCJI 9. Wymowa /j/ przed /u:/'

Jak pisaliśmy w *Lekcji 9.*, /j/ wymawiamy przed /u:/ w wyrazach pisanych z <u> (oraz <ew>) po spółgłoskach najbardziej przednich i tylnych. Po dźwiękowych i zębowych mówiący często ma wybór: /u:/ albo /ju:/, jak np. w *Susan, sue, nude, suicide, pursue, dilute, allude*.

Czasem jednak nie ma wyboru i trzeba wymówić /lju:/ w *value*, ale /lu:/ w *blue, blew, clue* i *flute*. W wymowie amerykańskiej spółgłoski dźwiękowe (/s/, /z/, /t/, /d/, /n/, /l/) jeszcze częściej mogą blokować wymowę /j/ przed /u:/. Tak najczęściej wymawia się np. *avenue, due, duty, tube, student, new, knew, dew, stew* i wiele innych wyrazów.

Klucz do ćwiczeń i nagrań

1.3

e	z	l	g	b	n
ɛ	s	l̥	k	p	ŋ

1.4

a +	z +	m +	v +	l +	ch -	ż +	ą +	cz -
-----	-----	-----	-----	-----	------	-----	-----	------

1.5

a	z	x	ʃ	o	l	ʊ	ʒ	⊙
V	C	C	C	V	C	V	C	C

1.6

i	j	ʒ
---	---	---

Ćwiczenie 4.1

yes /jes/	Jeśli <e> jest jedyną literą samogłoskową w wyrazie zakończonym na spółgłoskę, to wymawiamy /e/. <y> przed literą samogłoskową oznacza /j/, a po literze samogłoskowej najczęściej sygnalizuje wymowę dyftongu z /ɪ/
that /ðæt/	<th> oznacza dźwięczne /ð/ albo bezdźwięczne /θ/. Na początku wyrazów leksykalnych ⁸⁰ (rzeczowników, czasowników, przymiotników, przysłówków i liczebników) jest to zazwyczaj /θ/, podczas gdy wyrazy funkcyjne (zaimki, przedimki, przyimki i spójniki) częściej zaczynają się od dźwięcznego /ð/
thought /θɔ:t/	Zgodnie z powyższą uwagą czasownik wymawiamy z bezdźwięcznym /θ/ na początku. /ɔ:/ wymawiamy w 2. i 3. formach czasowników nieregularnych pisanych z <-ought> i <-aught>. Jest ich całkiem sporo

⁸⁰ Przeczytaj o wyrazach funkcyjnych i leksykalnych, a łatwiej zapamiętasz, których części mowy dotyczy dana zasada. W tym przypadku chodzi o wyrazy leksykalne.

wing /wɪŋ/	<ng> jest wymawiane jako /ŋ/, przy czym na końcu wyrazu /g/ już nie wymawiamy. <nk> oznacza /ŋk/ i to w każdej pozycji
lark /lɑ:k/	Pamiętaj, że /r/ wymawiamy tylko przed samogłoskami, więc symbol /r/ nie pojawi się tu również w transkrypcji
dawn /dɔ:n/	Pamiętaj, że <aw> zawsze wymawiamy jako /ɔ:/
down /daʊn/	<ow> to najczęściej /aʊ/, ale w wielu wyrazach wymawiamy /əʊ/, tak jak w <i>low</i>
phone /fəʊn/	<ph> to oczywiście prawie zawsze /f/
light /laɪt/	—
judge /dʒʌdʒ/	/j/ to zawsze /dʒ/, nie licząc nielicznych obcych zapożyczeń
church /tʃɜ:tʃ/	<ch> najczęściej oznacza /tʃ/, czasem /k/, ale nie wymawiamy go jak <ch> w języku polskim
share /ʃeə/	Polacy na ogół nie rozróżniają /ɜ:/ i /eə/. Pisownia jednak wyraźnie wskazuje, jak powinniśmy wymawiać dany wyraz. <ir>, <ur>, <er>, <(w)or> przed spółgłoskami lub na końcu wyrazu to /ɜ:/. /eə/ zapisywane jest nie dwiema, lecz trzema literami: na ogół <air>, <-are> (zawsze czytane w ten sposób) albo <ear>, <ere> lub <eir>. Trzy ostatnie kombinacje liter mogą również oznaczać /ɪə/
wise /waɪz/	Ucząc się języka angielskiego, zapewne przyzwyczailiśmy się, że litery <w> nie czytamy jak w języku polskim, ale najczęściej jako /w/. Zwróćmy uwagę, że czasami w tym miejscu nie wymawiamy nic (np. w <i>answer</i> , <i>sword</i> czy w wyrazach z <aw>, które czytamy jako /ɔ:/ — bez /w/)
house /haʊs/	<i>House</i> i <i>wise</i> pokazują, że <s> może oznaczać /s/ albo /z/. Litera <z> zawsze oznacza /z/, ale w języku angielskim jest ona używana rzadziej niż w polskim
book /bʊk/	Podwojone <o> przed <k> oznacza /ʊ/, natomiast przed <m>, <n> i <l> sygnalizuje wymowę /u:/. Wymowę wyrazów z <oo> przed <t> i <d> warto sprawdzić w słowniku
rude /ru:d/	Znów nieme -e na końcu sugeruje długą wymowę poprzedniej samogłoski (jak w alfabecie). Co prawda <u> to /ju:/, a nie /u:/, ale /j/ po spółgłoskach zadziastowych (/t/, /ʃ/, /ʒ/, /tʃ/, /dʒ/) nie wymawiamy, po dziastowych (/t/, /d/, /s/, /z/, /n/, /l/) bywa różnie, choć Amerykanie wymawiają tu /j/ rzadziej, a po spółgłoskach peryferyjnych (bardziej przednie i tylne miejsca artykulacji) /j/ jest wymawiane. Wynika stąd, że mówimy /dʒu:k/ (<i>juke</i>), /lu:k/ albo /lju:k/ (<i>luke</i>) i zawsze /fju:z/ (<i>fuse</i>), mjʊt (<i>mute</i>) i kjʊt (<i>cute</i>)
steer /stiə/	<-eer> zawsze oznacza /ɪə/. <-ear>, <-ere>, <-ier>, <-eir> niestety, nie zawsze
vast /vɑ:st/	Litera <a> bez <r> może oznaczać nie tylko /æ/, lecz także /ɑ:/, zwłaszcza gdy następuje po niej <-st>, <-lf> albo <-lm>

tour /tuə/	Warto pamiętać, że zamiast /ʊə/ możemy mówić /ɔ:/, chyba że dyftong zapisywany jest kombinacją <ue>, jak w <i>cruel</i> czy <i>fuel</i>
feast /fi:st/	Oprócz /i:/, <ea> może również sygnalizować /e/, jak w <i>head</i> , a nawet /eɪ/, jak w <i>great</i> , ale nigdy /æ/!
may /meɪ/	
toy /tɔɪ/	
lock /lɒk/	

4.5

mAmA, Ananas, maMA, aNAnas, MAma, anaNAS

4.6

1. even /'i:vən/
2. event /ɪ'vent/
3. deny /dɪ'naɪ/
4. exit /'eksɪt/
5. deter /dɪ'tɜ:/
6. effort /'efət/
7. afford /ə'fɔ:d/
8. computer /kəm'pjʊ:tə/
9. professor /prə'fesə/
10. understand /,ʌndə'stænd/⁸¹
11. desolate /'desələt/
12. detergent /dɪ'tɜ:dʒənt/
13. develop /dɪ'veləp/
14. determine /dɪ'tɜ:mɪn/
15. undermine /,ʌndə'maɪn/
16. envelope /'envələʊp/
17. capable /'keɪpəbəl/

Ćwiczenie 5.1

5.21

Przykład: hi:t 1. li:k 2. bi:n 3. lɪv 4. sɪk 5. di:d 6. mi:nt

⁸¹ Dłuższe wyrazy mają czasem dwie sylaby akcentowane. Słabszy akcent zaznaczony jest niżej. Taki akcent również zapobiega redukcji samogłoski.

Ćwiczenie 5.2

Sylaby z polskimi głoskami zaznaczono kursywą.

a. *fis* b. *bɪn* 1. *lɪn* 2. *bi:s* 3. *mɪn* 4. *mi:n* 5. *mɪk* 6. *fi:f* 7. *lif* 8. *grɪf*

Ćwiczenie 5.3

beats me	bi:ts mi:
free seals	fri: si:lz
three wheels	θri: wi:lz
titbit	'tɪtbit
big pig	bɪg piɡ
big deal	bɪg di:l
this piece	ðɪs pi:s
indeed	ɪn'di:d
see him	si: hɪm
increase	'ɪnkri:s
beat it	bi:t ɪt
mean it	mi:n ɪt
feeling	'fi:lɪŋ
seek pins	si:k pi:nz
seems ill	si:mz ɪl
Feed the seals, Steve.	fi:d ðə si:lz sti:v
These eels leave the sea.	ði:z i:lz li:v ðə si:
Give him a kiss.	ɡɪv hɪm ə kɪs
This is his pig.	ðɪs ɪz hɪz piɡ
I mean it.	aɪ mi:n ɪt
These eels live in the sea.	ði:z i:lz li:v ɪn ðə si:
Nick, feed the pigs, please.	nɪk fi:d ðə piɡz pli:z
Will Steve Briggs reveal his feelings?	wɪl sti:v 'brɪɡz ri'vi:l hɪz 'fi:lɪŋz

Ćwiczenie 6.1

Przykład: hæ:t 1. pet 2. dɪp 3. si:z 4. hi:t 5. lend 6. tæn 7. det 8. men 9. læg
10. liv

Ćwiczenie 6.2

a. *fɪs* b. *bɪn* 1. *bæf* 2. *li:k* 3. *fɪnt* 4. *dek* 5. *sek* 6. *nɪf* 7. *syn* 8. *gam*

Ćwiczenie 6.4

6.19

ten men
jet set
hen-pecked
wet head
bad man
that cap
handbag
asphalt
red cap
wet sand
dead man
bad men
that set
mad hen
best hat

Let the men get ready.
Grab that fat cat.
Get a pack of pens.
Sam's friends are mad.
Some men are bad, some men are mad.
Sam sent Jack a letter.
That man has a red hat.

ten men
dʒet set
'henpekt
wet hed
bæd mæn
ðæt kæp
'hændbæg
'æsfəlt
red kæp
wet sænd
ded mæn
bæd men
ðæt set
mæd hen
best hæt
let ðə 'men get 'redɪ
græb ðæt fæt kæt
'get ə 'pæk əv 'penz
'sæmz 'frendz ə 'mæd
'sʌm 'men ə 'bæd 'sʌm 'men ə 'mæd
'sæm sent 'dʒæk ə 'letə
'ðæt 'mæn hæz ə 'red 'hæt

Ćwiczenie 7.1

7.20

Przykład: hi:t 1. kʌt 2. lɪp 3. send 4. hæ:t 5. li:k 6. bæ:k 7. fæn 8. lɑ:k
9. bed 10. sit

Ćwiczenie 7.2

7.21

a. fis b. bɪn 1. lift 2. bæ:k 3. lɑ:n 4. ben 5. sen 6. li:f 7. syn 8. gɪm

Ćwiczenie 7.4

7.19

one ton
undone
humbug
tough enough
car park
last part

wʌn tʌn
ʌn'dʌn
'hʌmbʌg
tʌf 'i'nʌf
kɑ: pɑ:k
lɑ:st pɑ:t

half past	ha:f pɑ:st
ducks bark	dʌks bɑ:k
hard luck	hɑ:d lʌk
dark duck	dɑ:k dʌk
run fast	rʌn fɑ:st
hard nut	hɑ:d nʌt
tough calf	tʌf kɑ:f
Mark does	mɑ:k dʌz
farm hut	fɑ:m hʌt
Dust the cups and shut the cupboard.	'dʌst ðə 'kʌps ənd 'ʃʌt ðə 'kʌbəd
Darn Mark's scarf.	'dɑ:n 'mɑ:ks 'skɑ:f
Pubs and bars.	'pʌbz ənd 'bɑ:z
Our son's done it.	əʊə 'sʌnz dʌn ɪt
The bus runs at half past one.	ðə 'bʌs rʌnz ət 'ha:f pɑ:st 'wʌn
Park Bart's car in front of the bar.	'pɑ:k bɑ:ts 'kɑ:r ɪn 'frʌnt əv ðə 'bɑ:

Ćwiczenie 8.1

8.23

Przykład: hɪt 1. fɪt 2. kʌp 3. pæd 4. ʃʊt 5. tɔ:k 6. kɑ:t 7. lend 8. dɒk
9. hæm 10. sɪk

Ćwiczenie 8.2

8.24

a. fɪs b. bɪn 1. tɑf 2. ben 3. gɒf 4. bɔ:k 5. sɒn 6. mɑ:p 7. sʌn 8. pæm

Ćwiczenie 8.4

8.22

hot spot	hɒt spɒt
top dog	tɒp dɒg
more sport	mɔ: spɔ:t
four doors	fɔ: dɔ:z
all fours	ɔ:l fɔ:z
not all	nɒt ɔ:l
shot lords	ʃɒt lɔ:dz
four dogs	fɔ: dɒgz
hot pork	hɒt pɔ:k
not caught	nɒt kɔ:t
short song	ʃɔ:t sɒŋ
lot more	lɒt mɔ:
forced stop	fɔ:st stɒp
thought not	θɔ:t nɒt

stored pots
 Tom got lots of hot dogs.
 Four lords caught more boars at dawn.
 Four storks were not shot.
 Tom brought a lot more pots.
 The frogs bought a pot of popcorn.
 Sean shot storks, not boars.
 Sean forgot to cork the bottle.

stɔ:d pɒts
 'tɒm gɒt 'lɒts əv 'hɒt dɒgz
 'fɔ: 'lɔ:dz kɔ:t 'mɔ: 'bɔ:z ət 'dɔ:n
 'fɔ: 'stɔ:ks wə 'nɒt 'ʃɒt
 'tɒm 'brɔ:t ə 'lɒt mɔ: 'pɒts
 ðə 'frɒgz 'bɔ:t ə 'pɒt əv 'pɒpkɔ:n
 'ʃɔ:n ʃɒt 'stɔ:ks 'nɒt 'bɔ:z
 ʃɔ:n fə'gɒt tə 'kɔ:k ðə 'bɒtl

Ćwiczenie 9.1

Przykład: hi:t 1. tʃi:k 2. ken 3. hʌm 4. tɔ:n 5. pæk 6. kɑ:t 7. pʊʃ 8. sɒks
 9. fɪt 10. wu:d

Ćwiczenie 9.2

a. fɪs b. bɪn 1. fu:p 2. bɒs 3. mɔ:s 4. bæk 5. sʌn 6. mʌt 7. fek 8. lɒn

Ćwiczenie 9.4

good book
 top dog
 too soon
 rude Luke
 choose two
 good move
 foot loose
 too good
 rude look
 cooked food
 The cook looked for good books.
 Choose two blue spoons, Luke.
 Could you prove it's true?
 A rude cook put two spoonfuls of glue
 in his soup.

gʊd bʊk
 tɒp dɒg
 tu: su:n
 ru:d luk
 tʃu:z tu:
 gʊd mu:v
 fʊt lu:s
 tu: gʊd
 ru:d lʊk
 kʊkt fu:d
 ðə 'kʊk 'lʊkt fə 'gʊd 'bʊks
 tʃu:z 'tu: 'blu: 'spu:nz lu:k
 kʊd ju: 'pru:v ɪts 'tru:
 ə 'ru:d 'kʊk pʊt tu: 'spu:nfʊlz əv 'glu:
 ɪn hɪz 'su:p

Ćwiczenie 10.1

Przykład: hi:t 1. kʌt 2. lɪp 3. peəz 4. kɔ:t 5. læmp 6. beəd 7. fɜ:z 8. pi:k
 9. send 10. pɒt

Ćwiczenie 10.3

 10.16

first turn	fɜːst tɜːn
worst fur	wɜːst fɜː
early bird	ɜːli bɜːd
fair hair	feə heə
shareware	'ʃeəweə
first bear	fɜːst beə
firm stairs	fɜːm steəz
rare bird	reə bɜːd
spare skirt	speə skɜːt
burn chairs	bɜːn tʃeəz
ten words	ten wɜːdz
Where's Kurt?	weəz kɜːt
fat bears	fæt beəz
chairperson	'tʃeəpɜːsn
ten pairs	ten peəz
The first and the third were the worst.	ðə 'fɜːst ənd ðə 'θɜːd wə ðə 'wɜːst
Where's Clare's share?	'weəz 'kleəz 'ʃeə
Bert scared ten fat bears.	'bɜːt 'skeəd 'ten fæt 'beəz
Clare Burns scared four blackbirds.	'kleə 'bɜːnz skeəd 'fɔː 'blækbɜːdz

Ćwiczenie 11.2

 11.16

Przykład: hit 1. pa:t 2. si:k 3. piəz 4. dɒt 5. ten 6. sɜːz 7. dɔːz 8. pi:k
9. sænd 10. bɔːt

Ćwiczenie 11.4

 11.15

near here	niə hiə
sheer fear	ʃiə fiə
Dear Clare	diə kleə
real care	riəl keə
weird bear	wiəd beə
steer wheels	striə wi:lz
spare wheels	speə wi:lz
three cheers	θriː tʃiəz
third beer	θɜːd biə
dear sirs	diə sɜːz
rare fears	reə fiəz
spare spears	speə spiəz
first tour	fɜːst tuə
poor girl	pʊə gɜːl

hair cure	heə kjʊə
pure fury	pjʊə 'fjʊəri
Real deer appear near here.	'riəl 'diə ə'piə 'niə hiə
Where eagles dare.	weə 'i:glz 'deə
Spare this deer.	'speə ðis 'diə
Is this bear real?	ɪz ðis 'beə 'riəl
They fear bears that appear near here.	ðei 'fiə 'beəz ðət ə'piə 'niə hiə
Those fierce birds are really scarce.	ðəʊz 'fiəs 'bɜ:dz ə 'riəlɪ 'skeəs
Clare stored spare spears under her chairs.	kleə 'stɔ:d speə 'spiəz ʌndə hə 'tʃeəz
Real deer are rare here.	'riəl 'diə ə 'reə hiə
Clare was really furious.	'kleə wəz 'riəlɪ 'fjʊəriəs

Ćwiczenie 12.2

12.19

Przykład: hi:t 1. ʃə: 2. pæk 3. biəd 4. dəʊs 5. tɑ: 6. deəz 7. nek 8. mɜ: 9. bʌd 10. kɒn

Ćwiczenie 12.3

12.20

a. fis b. bm 1. bi:je 2. teɪ 3. məʊk 4. mət 5. liə 6. gəʊt 7. mi:ja 8. geə

Ćwiczenie 12.5

12.18

downtown	'daʊntaʊn
round house	raʊnd haʊs
go home	gəʊ həʊm
don't know	dəʊnt nəʊ
go now	gəʊ nəʊ
home town	həʊm taʊn
low bow	ləʊ baʊ
loud show	laʊd ʃəʊ
How now, brown cow?	'haʊ 'naʊ 'braʊn 'kaʊ
Don't go home alone.	'dəʊnt gəʊ həʊm ə'ləʊn
Go home now.	gəʊ 'həʊm nəʊ
How about going out now?	'haʊ ə'baut 'gəʊɪŋ 'aʊt nəʊ
I don't know how Joe found that roundabout.	aɪ dəʊnt 'nəʊ 'haʊ dʒəʊ 'faʊnd ðæt 'raʊndəbaʊt

Ćwiczenie 13.2

13.14

Przykład: hi:t 1. ʃə: 2. ʃeɪd 3. læ:d 4. pɔ:ɪz 5. kaʊz 6. kəʊn 7. fu:l 8. stɜ:n 9. bʌd 10. fəʊm

Ćwiczenie 13.3

 13.15a. *fis* b. *bim* 1. *szejk* 2. *mɔɪ* 3. *lei* 4. *boj* 5. *nauf* 6. *faim* 7. *dajk* 8. *lał*

Ćwiczenie 13.5

 13.13

same place

highlight

white lies

spoilt boy

daylight

delayed train

nice boy

late choice

way out

go away

housewife

white rose

They were awake at daybreak.

They buy nice toys for the boys.

Go and find eight golden coins.

I hope they finally found the way out.

seɪm pleɪs

'haɪlaɪt

waɪt laɪz

spɔɪlt bɔɪ

'deɪlaɪt

dɪ'leɪd treɪn

naɪs bɔɪ

leɪt tʃɔɪs

weɪ aʊt

ɡəʊ ə'weɪ

'haʊswaɪf

waɪt rəʊz

ðeɪ wəz ə'weɪk ət 'deɪbreɪk

ðeɪ baɪ 'naɪs 'tɔɪz fə ðə 'bɔɪz

'ɡəʊ ənd 'faɪnd 'eɪt 'ɡəʊldən 'kɔɪnz

aɪ 'həʊp ðeɪ 'faɪnəli 'faʊnd ðə 'weɪ 'aʊt

Ćwiczenie 14.1

 14.7Przykład: hi:t 1. kɑ:d 2. ʃəʊz 3. tɑʊəd 4. laɪəz 5. taɪd 6. laɪz 7. ʃaʊəz 8. fraɪəz
9. lɑ:d 10. laɪs

Ćwiczenie 14.2

 14.8a. *fis* b. *bim* 1. *bała* 2. *maja* 3. *naʊə* 4. *gaja* 5. *laɪə* 6. *məʊə* 7. *feta* 8. *ferə*

Ćwiczenie 14.3

 14.6

our house

fireworks

power plant

fair trial

firepower

powerful fire

layer of flowers

aʊə haʊs

'faɪəwɜ:kz

paʊə plɑ:nt

feə traɪəl

'faɪəpaʊə

'paʊəfəl 'faɪə

'leəz əv 'flaʊəz

pious prayers
 The firemen were tired.
 Is the Tower of London on fire?
 These cowards are powerless.
 Our new iron is powerful.

'praɪəs preəz
 ðə 'faɪəməŋ wə 'taɪəd
 ɪz ðə 'taʊəɹ əv 'lʌndən ɒŋ 'faɪə
 ði:z 'kaʊədz ə 'paʊərlɪs
 əʊə 'nju: 'aɪən ɪz 'paʊəfəl

Ćwiczenie 15.2

15.1

Przykład: hi:t 1. hæd 2. sɔ:d 3. ki:p 4. beəz 5. ma:st 6. kɔ:ps 7. stɜ:n 8. wed
 9. lʌk 10. tɪn

15.2

Przykład: hi:t 1. hed 2. sɔks 3. ki:t 4. bɜ:st 5. mʌst 6. kɔ:ps 7. dæm 8. weəz
 9. lɑ:k 10. tɪn

15.3

Przykład: hi:t 1. kʌt 2. lɪp 3. peəz 4. kɔ:t 5. læmp 6. beəd 7. pi:k 8. frɔz
 9. send 10. pɒt

15.4

Ćwiczenie 15.3

1. /kɒd/, /kɑ:p/
2. /kʌp/, /kɒd/
3. /kɔ:d/, /kæp/
4. /dʌk/, /kæt/
5. /pɒt/, /pæd/
6. /desk/, /pɪn/
7. /kɑ:d/, /pæn/
8. /pen/, /kæp/
9. /ræt/, /mu:s/
10. /pʌk/, /ræg/

Ćwiczenie 15.5

15.5

15. I mean, Bill's feeding these pigs.
16. Get a pack of chestnuts.
17. Empty Pat's cup, Mark.
18. Pam's friends carried ten red bags.
19. That's a very hard nut to crack.
20. That's a bad judge's heart.
21. Mark cut the nuts in halves.
22. The frog shocked the stork.
23. The stork was not short.

aɪ mi:n 'bɪlz 'fi:dɪŋ ði:z 'pɪgz
 get ə 'pæk əv 'tʃesnʌts
 'emptɪ 'pæts 'kʌp 'mɑ:k
 'pæmz 'frendz kærɪd 'ten red 'bægz
 ðæts ə 'veri hɑ:d 'nʌt tə 'kræk
 ðæts ə 'bæd 'dʒʌdʒɪz 'hɑ:t
 'mɑ:k 'kʌt ðə 'nʌts ɪn 'hɑ:vz
 ðə 'frɒg 'ʃɒkt ðə 'stɔ:k
 ðə 'stɔ:k wəz 'nɒt 'ʃɔ:t

24. The stork was not shot.
25. Tom brought four hot dogs and a lot more pots of popcorn.
26. Luke cooks good food.
27. Ten best workers stared at the hearse.
28. The first worms were fairly warm.
29. Clare burned her spare skirts.
30. Ted and Bert rarely wear these shabby shirts.

ðə 'stɔ:k wəz 'nɒt 'ʃɒt
 tɒm 'brɔ:t 'fɔ: 'hɒt dɒgz ənd ə 'lɒt 'mɔ:
 'pɒts əv 'pɒpkɔ:n
 'lu:k 'kʊks 'gʊd 'fu:d
 'ten best 'wɜ:kəz 'steəd ət ðə 'hɜ:s
 ðə 'fɜ:st 'wɜ:mz wə 'feəlɪ 'wɔ:m
 'kleə 'bɜ:nd hə 'speə 'skɜ:ts
 'ted ənd 'bɜ:t 'reəlɪ 'weə ði:z 'ʃæbɪ 'ʃɜ:ts

Ćwiczenie 15.6

Uncle Henry never laughed.
 He worked hard from morning till night
 and did not know what joy was.
 He was gray also,
 from his long beard to his rough boots,
 and he looked stern and solemn,
 and rarely spoke.

/ʌŋkl 'henrɪ 'nevə 'lɑ:fɪ||
 hɪ 'wɜ:kt 'hɑ:d frəm 'mɔ:niŋ tɪl 'naɪt||
 ənd dɪd 'nɒt 'nəʊ wɒt 'dʒɔɪ 'wɒz||
 hɪ wəz 'greɪ 'ɔ:lsəʊ||
 frəm hɪz lɒŋ 'biəd tə hɪz 'rʌf 'bu:ts||
 ənd hɪ lʊkt 'stɜ:n ən 'sɒləm||
 ənd 'reəlɪ 'spəʊk/

Hour after hour passed away,
 and slowly Dorothy got over her fright
 but she felt quite lonely,
 and the wind shrieked so loudly all about
 her that she nearly became deaf.
 at first she had wondered
 if she would be dashed to pieces
 when the house fell again,
 but as the hours passed
 and nothing terrible happened,
 she stopped worrying
 and resolved to wait calmly
 and see what the future would bring.

/'a: ɑ:fɛər 'ɑ: 'pɑ:st ə'weɪ||
 ən 'sləʊlɪ 'dɒrəθɪ ɡɒt 'əʊvə hə 'fraɪt||
 bət ʃɪ felt 'kwɑɪt 'ləʊnlɪ||
 ən ðə wɪnd 'ʃri:kəd səʊ 'laʊdlɪ 'ɔ:l əbaʊt hə||
 ðæt ʃɪ 'ni:əlɪ bɪ'keɪm 'def||
 ət 'fɜ:st ʃɪ həd 'wʌndəd
 ɪf ʃɪ wʊd bɪ 'dæʃt tə 'pi:sɪz
 wen ðə 'hɑ:ʊs 'fel ə'gen||
 bət əz ðɪ 'aʊəz 'pɑ:st
 ən 'nʌθɪŋ 'terəbl 'hæpənd||
 ʃɪ 'stɒpt 'wʌrɪŋ||
 ən rɪ'zɒlvd tə 'weɪt 'kɑ:mli||
 ən 'si: wɒt ðə 'fju:tʃə wʊd 'brɪŋ/

Ćwiczenie 16.1

bet	1. læg	2. his	3. kæb	4. ertʃ	5. kɑ:d	6. pɪk	7. breθ	8. mæt	9. bɔ:d	10. kɑ:v
fortis	lenis	fortis	lenis	fortis	lenis	fortis	fortis	fortis	lenis	lenis

Ćwiczenie 16.2

Forma podstawowa	<-s>	<-ed>
work	wɜ:kz	wɜ:kt
beg	begz	begd
push	'puʃɪz	puʃt
laugh	lɑ:fs	lɑ:ft
enter	'entəz	'entəd
play	pleɪz	pleɪd
call	kɔ:lz	kɔ:ld
ban	bænz	bænd
want	wɒnts	'wɒntɪd

Ćwiczenie 17.2

star — /t/ nie jest pierwszą głoską sylaby akcentowanej

lucky, rapid, later — pogrubiona spółgłoska nie rozpoczyna sylaby akcentowanej

Ćwiczenie 17.3

The phrase 'our new, happy life' rec^hurred several t^himes. It had^r been a favourite of late with the Ministry of Pl^ęnty. P^harsons, his att^hention c^haught^r by the t^um^pet^r c^hall, sat listening with a sort of gaping solemnity, a sort of edified^r boredom. He couldⁿ not follow the figures, but he was aware that they were in some way a c^hause for satisfaction. He had lugg^g'ed out a huge and filthy p^hipe which was already half full of charred^r tobacco.

Ćwiczenie 17.4

 17.19

Take two cute pigs, teach them to play twenty questions and i promise the cricket club will be proud of you.

/teɪk 'tu: 'kju:t 'pɪgz || 'ti:tʃ ðəm tə pleɪ 'twenti 'kwestʃənz || ənd aɪ 'prɒmɪs ðə 'krɪkɪt klʌb wɪl bi 'praʊd əv ju/

Doctor Edgar Rockpine slept badly the night before his club conference.

/dɒktər 'edgə 'rɒkpain slept 'bædli ðə 'naɪt brɪfɔ: hɪz klʌb 'kɒnfərəns/

I hope nobody let Mike know what Mark meant to do.

/aɪ həʊp 'nəʊbɒdi let maɪk 'nəʊ wɒp 'mɑ:k ment tə 'du:/

Zwróć uwagę na wymowę /t/ jako /p/ w *let Mike* i *what Mark*.

Ćwiczenie 18.1

 18.15

This is that thief's third theft.

/ˈðɪs ɪz ðæt ˈθiːfs ˈθɜːd ˈθeft/

This source says so.

/ðɪs ˈsɔːs ˈsez səʊ/

Surely such charming chaps shouldn't cheat the judge just for pleasure.

/ˈʃʊəli sʌtʃ ˈtʃɑːmɪŋ ˈtʃæps ˈʃʊdn̩t ˈtʃiːt ðə ˈdʒʌdʒ dʒʌst fə ˈpleʒə/

Who's hiding behind Harry's hut?

/ˈhuːz ˈhaɪdɪŋ bɪˈhaɪnd ˈhæriːz ˈhʌt/

Ćwiczenie 19.1

 19.13

The young singers were singing a long song.

/ðə ˈjʌŋ ˈsɪŋəz wə ˈsɪŋɪŋ ə ˈlɒŋ ˈsɒŋ/

Bill still feels no snow at all will fall in Belfast.

/bɪl ˈstɪl ˈfiːlz ˈnəʊ snəʊ ət ˈɔːl wɪl ˈfɔːl ɪn ˌbelfɑːst/

Red roses are a rarity in rural areas.

/red ˈrəʊzɪz ə ɜː ɜː ˈreəriːti ɪn ˈruərəl ˈeəriəz/

Prince Ralph grew rare red roses in rural areas.

/prɪns ˈrælf grʊː ˈreə red ˈrəʊzɪz ɪn ˈruərəl ˈeəriəz/

Draw a flower and a pair of trousers for Eric.

/drɔːr ə ˈflaʊər ənd ə ˈpeər əv ˈtraʊzəz fɜː ˈerɪk/

Ćwiczenie 20.2

 20.6

/ˈsuː ən ˈemər ə maɪ ˈjʌŋgə ˈsɪstəz || ðeɪ ˈnevə bɒrəʊ enɪ ˈmʌni frəm ˈeniwʌn || bət maɪ ˈeldə sɪstəz || ˈbetɪ ən ˈæn || ˈɒfn̩ ˈɑːsk ˈʌŋkəl ˈedɪ ɪf hiːd ˈɒfə ðəm ə ˈləʊn || ˈðeɪ ˈæktʃʊəli ˈəʊ ɪm ˈeɪtɪ ɒd ˈkwɪd ət ðə ˈməʊmənt || ðeɪ ˈɔːlsəʊ ˈɒfn̩ ˈbɒrəʊ ˈmʌni frəm ˈɑːr ˈɑːnts ˈbæŋk || ðeɪ ˈreəli əkˈsept ˈeni ˈʌðər ˈɒfəz ðəʊ || ʒʊ ˈɑːsk miː ɪf ˈaɪ evə ˈbɒrəʊ enɪ ˈmʌni || ˈnəʊ || ˈaɪ əʊ ˈjuː ˈnʌθɪŋ || ənd aɪ əʊ ˈnʌθɪŋ tʊ ˈeniɪbɒdi ˈels || ˈeniweɪ ˈaɪ ˈzːn ɪˈnʌf tə bi ˌɪndɪˈpendənt || maɪ ˈəʊnlɪ ˈhɪərəʊ ɪz maɪˈself/

 21.5

- How did uncle Sam feel?
Uncle Sam was in a **terribly bad temper**.
- Was uncle Sam in a good temper?
Uncle Sam was in a **terribly bad temper**.
- Was uncle Sam in a bad temper?
Uncle Sam was in a **terribly bad temper**.

4. Maybe uncle Sam wasn't in a terribly bad temper?
 Uncle Sam was in a terribly bad temper.

 22.3

Mówiący zakończył:

				
one	two	three	four	five

 22.4

Mówiący zamierza kontynuować:

				
six	seven	eight	nine	ten

 22.6

1. Nine. 2. Money. 3. May? 4. Ann may know? 5. We owe Ann nine.

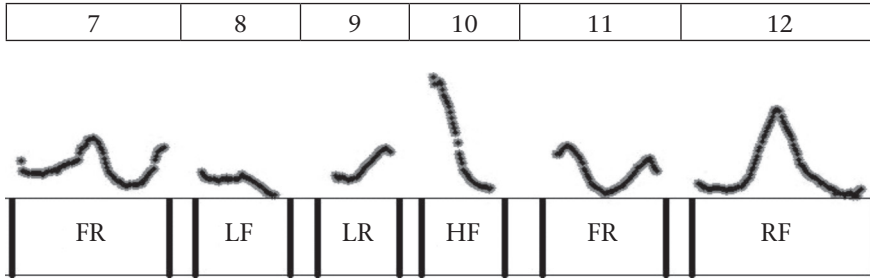
				
Nine.	Money.	May?	Ann may know?	We owe Ann nine.

Ćwiczenie 22.1

 22.22

1. Right. (HF) 2. What did he say? (HF) 3. What did he say? (HR) 4. Never mind. (HLR) 5. Not in my opinion. (LR) 6. They have. (RF) 7. I know. (FR) 8. I know. (LF) 9. Well. (LR) 10. Well. (HF) 11. Well. (FR) 12. Well. (RF)

1	2	3	4	5	6
					
HF	HF	HR	HLR	LR	RF

Ćwiczenie 22.3

🎧 22.24

1. Good morning. (LF)
2. Good morning. (HR)
3. Good morning. (FR)
4. Good morning. (HLR)
5. Good morning. (HF)
6. Good morning. (LR)
7. Good morning. (RF)

🎧 23.1

/ ˈletəz ɪn ðə ˈsænd ʃə ˈwɔːkɪŋ ə ˈlɪtʃ ˌweɪ ˈbæk | frəm ðə ˈwɔːtəz ˈedʒ | tə ˈwɔːd̥ ðə ˌgrəʊv əv ˈtriːz ʃə ˈdɒrəθɪ ˌkʰeɪm tu ə ˈflæt ˌʃtretʃ əv ˈwaɪt ˈsænd | ðət ˌsiːmɪd̥ tə ˈhæv ˌkwɪə ˈsainz ˌmaɪk̥t əpɒn ɪts ˈsɜːfɪs ʃə ˈdʒʌst əz wʌn wəd ˈraɪt əpɒn ˈsænd wɪð ə ˈstɪk ʃə ˈwɒt̥ ˈdæz ɪt ˈseɪ ʃə ˌaɪ ˈaːst̥ ðə ˌjeləʊ ˌhen | huː ˈtrɒtɪd̥ ə ˌlɒŋ bɪ ˈsaɪd̥ hə | ɪn ə ˌraːðə ˈdɪɡˌnɪfaɪd̥ ˈfæʃən ʃə ˌhau ʃəd̥ ˈaɪ nəʊ | rɪ ˈtʰɜːmɪd̥ ðə ˌhen ʃə ˌaɪ ˌkʰænt̥ ˈrɪːd̥ ʃə ˌəʊ ʃə ˌkʰɑːnt̥ʃu ʃə ˌsɜːt̥nɪ ˈnɒt̥ ʃə ˌaɪv nɛvə ˌbiːn tə ˈskuːl ju ˌnəʊ ʃə ˌwel | ˈaɪ ˌhæv ʃə ˌəd̥n ˌmɪtɪd̥ ʃə ˌdɒrəθɪ ʃə ˌbæt̥ ðə ˈletəz ə ˌbɪg ən ˌfaɪr ə ˌpʰɑːt̥ ʃə ən ɪts ˈhɑːd̥ tə ˌspel aʊt̥ ðə ˈwɜːdʒ ʃə ˌbæt̥ ʃə ˈlʊk̥t̥ ət̥ ˈiːt̥ʃ ˌletə ˈkʰeəfəlɪ ʃə ən ˈfaiməlɪ dɪs ˌkʌvəd̥ ðət̥ ˌdiːz wɜːdʒ wə ˌrɪt̥n̩ ɪn ðə ˈsænd ʃə bɪ ˈweə ðə ˈwiːləz ʃə ˌðæt̥s ˌraːðə ˌstremɪdʒ ʃə dɪ ˌkʌeəd̥ ðə ʃə ˌhen | wen ˌdɒrəθɪ həd̥ ˌred ə ˌlaʊd̥ ðə ˌwɜːdʒ ʃə ˈwɒt̥ ˈdæ jə ˌsə ˈpʰəʊz ðə ˈwiːləz ˌaː ʃə ˌfəʊks ðət̥ ˈwiːl ə ˌvɛs ʃə ˌðeɪ ˌmʌst̥ hæv | ˈwiːf̥bærəʊz ɔː | ˌbeɪbɪ ˌkʰæbz ɔː ˌhænd ˌkʰɑːts | ˌsed̥ ˌdɒrəθɪ ʃə ˌpə ˌhæps | ðeə ˈɔːtəm̩ ˌbɪːz ʃə ˌsə ˌdʒestɪd̥ ðə ˌjeləʊ ˌhen ʃə ˌðæz ˈnəʊ ˈniːd̥ tə bɪ ˌweər əv ˈbeɪbɪ ˌkʰæbz ən ˌwiːf̥bærəʊz ʃə ˌbæt̥ ˈɔːtəm̩ ˌbɪːz ə ˌpeɪmɪd̥zərəs ˌθɪŋz ʃə ˌsevrəl əv ˈmaɪ ˌfrendz əv bɪn ˈrʌn ˌəʊvə ˌbaɪ ðəm/

Lista nagrań

1.1

a

1.2

ą

1.3

e — ę, z — s, l — ł, g — k, b — p, n — ń

1.4

a +	z +	m +	v +	l +	x -	ż +	ą +	cz -
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

1.5

a, z, x, ʃ, o, l, ɯ, j, ɔ

1.6

i j ɛ

2.1

/f/ — /v/, /θ/ — /ð/, /f/ — /θ/, /v/ — /ð/

2.2

t — t, tak — tuck, tu — two, d — d, dół — do, s — s, syty — city, z — z, baza — buzzer, luzy — loser, zez — zest

2.3

shop, vision, church, judge, red, rural

2.4

a-ʔa, okno-ʔokno

 2.5

aaa, kotki dwa...
ʔaʔaʔa, kotki dwa...

 2.6

Bilabial plosives: /p/, /b/
Alveolar plosives: /t/, /d/
Velar plosives: /k/, /g/
Labiodental fricatives: /f/, /v/
Dental fricatives: /θ/, /ð/
Alveolar fricatives: /s/, /z/
Postalveolar fricatives: /ʃ/, /ʒ/
Glottal fricative: /h/
Postalveolar affricates: /tʃ/, /dʒ/
Bilabial nasal: /m/
Alveolar nasal: /n/
Velar nasal: /ŋ/
Labiovelar approximant: /w/
Alveolar lateral approximant: /l/
Postalveolar approximant: /r/
Palatal approximant: /j/

 2.7

ϕ, β, ç, ʒ, ç, ʝ, ŋ

 3.1

francuskie *lit* (1)
francuskie *des* (2)
polskie „d” („de”) (3)
angielskie *bad* (4)
angielskie *Mark* (5)
polskie *los* (6)
niemieckie *los* (7)
polskie *tu* (8)
francuskie *lu* (9, czyli /i/ z zaokrągleniem warg)
japońskie *ku* (16, czyli /u/ bez zaokrąglenia warg)

 3.2

/i:/	see	heat	scene	field
/ɪ/	bit			
/e/	ten	head		
/æ/	bad			

/ʌ/	cup	son		
/ɑː/	car	half	past	
/ɒ/	hot	wash		
/ɔː/	form	saw	bought	warn
/ʊ/	book	put	could	
/uː/	too	rude	drew	do
/ɜː/	turn	bird	fern	work

3.3

/eɪ/	late	Say	tail	prey
/aɪ/	bite	Try	child	
/ɔɪ/	coin	boy		
/aʊ/	out	now		
/əʊ/	hope	Low	boat	go
/ɪə/	beer	hear	pierce	mere
/eə/	fair	care	bear	there
/ʊə/	poor	tour	cure	fuel

4.1

yes, that, thought, wing, lark, dawn, down, phone, light, judge, church, share, wise, house, book, rude, steer, vast, tour, feast, may, toy, lock

4.2

MAMA, maMA, Ananas, aNAnas, anaNAS (akcentowana dłuższa)
 MAMA, maMA, Ananas, aNAnas, anaNAS (akcentowana głośniejsza)
 MAMA, maMA, Ananas, aNAnas, anaNAS (akcentowana na wyższym tonie)

4.3

MAMA, maMA, Ananas, aNAnas, anaNAS

4.4

federace (cz.) — federacja (pol.) — fédération (fr.)

4.5

MAMA, Ananas, maMA, aNAnas, MAMA, anaNAS

 4.6

1. even 2. event 3. deny 4. exit 5. deter 6. effort, 7. afford 8. computer 9. professor
10. understand 11. desolate 12. detergent 13. develop 14. determine 15. undermine
16. envelope 17. capable

 4.7

1. 'even 2. e'vent 3. de'ny 4. 'exit 5. de'ter 6. 'effort 7. a'fford 8. com'puter
9. pro'fessor 10. under'stand 11. 'desolate 12. de'tergent 13. de'velop 14. de'terminate
15. under'mine 16. 'envelope 17. 'capable

 4.8

'simply — im'ply, 'effort — af'ford, de'terminate — under'mine, 'desert — des'sert,
'record — re'cord

 4.9

/b/, /d/, /g/, /dʒ/, /tʃ/

 4.10

b — by, d — dy, dʒ — dʒy

 4.11

/t/ + day = today, /f/ + get = forget, /s/ + port = support, /k/ + nect = connect

 4.12

bet — better, man — manner, sail — sailor, rob — robber, code — coda,
/ə/ + go = ago, /ə/ + tend = attend, /ə/ + bay = obey, /ə/ + way = away

 4.13

effort, worker — workers, bother — bothered, matter — mattered,
honour — honoured

 4.14

electric /ɪ'lektrɪk/, begin /brɪ'gɪn/, delete /dɪ'li:t/, remove /rɪ'mu:v/,
image /'ɪmɪdʒ/, ultimate /'ʌltɪmɪt/

 4.15

telephone /'teləfəʊn/, /'telɪfəʊn/
wanted /'wɒntəd/, /'wɒntɪd/
roses /'rəʊzəz/, /'rəʊzɪz/

 4.16

effort — expert
Eton — baton

 4.17

export /iks'pɔ:t/ — /'ekspɔ:t/
 import /ɪm'pɔ:t/ — /'ɪmpɔ:t/
 increase /ɪn'kri:s/ — /'ɪnkri:s/
 decrease /dɪ'kri:s/ — /'di:kri:s/
 record /rɪ'kɔ:d/ — /'rekɔ:d/
 conduct /kən'dʌkt/ — /'kɒndʌkt/
 present /prɪ'zent/ — /'prezənt/

 4.18

relation	sensation	employEE	interviewEE
millionnAIRE	connoissEUR	picturESQUE	boutIQUE

 4.19

0 — 15 (love — fifTEEN)	FIFteen men
She's ChinESE	CHINese people

 4.20

Edit — eDItion
 eLECtric — elecTRICity
 pRIor — priORity

 5.1

/i/ — /i:/, /i/ — /i:/, /i/ — /i:/

 5.2

see, deep, leek, meet, eel

 5.3

mete, Pete, these, scene

 5.4

heat, seat, leaf, read, lead, meal

 5.5

field, fiend, believe, grief, seize, receive

 5.6

police, machine, litre, people, key

 5.7

pik — peak, *bicz* — beach, *lin* — lean, *kin* — keen, *idż* — each, *klin* — clean

 5.8

eat, mean, beat, feet, feed, scene, week, meal

 5.9

/i/ — /y/, /i/ — /y/ — /ɪ/, /i/ — /y/ — /ɪ/

 5.10

it, big, bit, tip, fist, this

 5.11

Greenwich

 5.12

byt — bit, *syp* — sip, *typ* — tip, *syn* — sin

 5.13

it, in, hit, lid, bin, tip, pig, this, miss

 5.14

eat, heat, Pete, scene, peak, least, field, read, wheel

 5.15

it, hit, pit, sin, pick, list, filled, rid, will

 5.16

Powtórz: eat↘ — it↘. Nie powtarzaj: eat↗ — it↘. Powtórz: eat↘ — it↘.

 5.17

eat — it
 heat — hit
 Pete — pit
 scene — sin
 peak — pick
 least — list
 field — filled
 read — rid
 wheel — will

 5.18

bić — beach — bitch — *być*
bit — beat — bit — *byt*
pił — peel — pill — *pył*

 5.19

eat — it
 heat — hit
 Pete — pit
 scene — sin
 peak — pick
 least — list
 field — filled
 read — rid
 wheel — will

 5.20

beats me	free seals	three wheels	titbit	big pig
big deal	this piece	indeed	see him	'increase
beat it	mean it	feeling	seek pins	seems ill

Feed the seals, Steve.
 These eels leave the sea.
 Give him a kiss.
 This is his pig.
 I mean it.
 These eels live in the sea.
 Nick, feed the pigs, please.
 Will Steve Briggs reveal his feelings?

 5.21

Przykład: hit 1. li:k 2. bi:n 3. liv 4. sɪk 5. di:d 6. mi:nt

 5.22

a. fis b. bi:n, 1. li:n 2. bi:s 3. myn 4. min 5. mi:k 6. fi:f 7. lif 8. gif

 6.1

/ɪ/ — /e/, /i/ — /e/, /e/, /ɪ/ — /e/ — /e/

 6.2

pet, ten, peck, get, forget, mental, test

 6.3

devil, very, level, ever
 even, lever, lethal, fever, delete

 6.4

head, read (czas przeszły), lead (ołów), heavy

 6.5

said, says, friend, many, any, bury, Greenwich

 6.6

f — f, *men* — men, *pet* — pet, *ten* — ten, *set* — set, *step* — step, *test* — test,
met — met, *hen* — hen

 6.7

end, pet, ten, peck, get, forget, says, said, friend, men, many, any

 6.8

/ɛ/ — /a/, /ɛ/ — /a/, /æ/, /ɛ/ — /æ/ — /a/

 6.9

add, fat, gap, man, knack, bad, land, that

 6.10

fat — fate, man — mane, mad — made, pal — pale

 6.11

have, plait, plaid

 6.12

bet — *bat* — bat, *met* — *mat* — mat, *Ben* — *ban* — ban

 6.13

add, fat, ham, gap, man, knack, bad, land, pat, that

 6.14

end, bed, beg, head, men, dead, peck, send, trek

 6.15

and, bad, bag, had, man, have, dad, pack, sand, track

 6.16

end — and
bed — bad
beg — bag
head — had
men — man
dead — dad
peck — pack

send — sand
trek — track

 6.17

men — *men* — man
pet — *pet* — pat
ten — *ten* — tan
set — *set* — sat
met — *met* — mat
bet — *bet* — bat
net — *net* — gnat

 6.18

end — and
bed — bad
beg — bag
head — had
men — man
dead — dad
peck — pack
send — sand
trek — track

 6.19

ten men	jet set	hen-pecked	wet head	bad man
that cap	handbag	asphalt	red cap	wet sand
dead man	bad men	that set	mad hen	best hat

Let the men get ready.
Grab that fat cat.
Get a pack of pens.
Sam's friends are mad.
Some men are bad, some men are mad.
Sam sent Jack a letter.
That man has a red hat.

 6.20

Przykład: hæ:t 1. pet 2. dɪp 3. si:z 4. hi:t 5. lend 6. tæn 7. det 8. men 9. læg 10. lɪv

 6.21

a. *fis* b. *bm* 1. bæf 2. li:k 3. *fɪnt* 4. *dek* 5. sek 6. nɪf 7. *syn* 8. *gam*

 6.22

hi:d	hɪd	hed	hæd
pi:t	pɪt	pet	pæt

 7.1

/a/ — /ʌ/, /a/ — /ʌ/, /a/ — /ʌ/

 7.2

but, cub, run, must, hull

 7.3

son, ton, front, company, mother, oven

 7.4

one, love, none, done, some, dove, shove

 7.5

blood, flood, does, country, touch, tough, rough

 7.6

lak — luck, *dan* — done, *sam* — some, *bat* — but, *kap* — cup

 7.7

luck, done, some, but, cup, blood, front

 7.8

/a/ — /ɑ:/, /a/ — /ɑ:/, /ʌ/ — /a/ — /ɑ:/, /ʌ/ — /a/ — /ɑ:/

 7.9

car, park, parse, farm, cardigan

 7.10

half, calm, palm, chance, dance, past, ask, after

 7.11

are, heart, aunt, laugh, sergeant, clerk, derby

 7.12

lak — lark, *dan* — darn, *sam* — psalm, *pat* — part, *kap* — carp

 7.13

lark, darn, psalm, part, carp, calm, fast

 7.14

come, luck, done, some, putt, cup, fussed, must, bum

7.15

calm, lark, darn, psalm, part, carp, fast, mast, balm

7.16

come — calm
 luck — lark
 done — darn
 some — psalm
 putt — part
 cup — carp
 fussed — fast
 must — mast
 bum — balm

7.17

luck — *lak* — lark
 done — *dan* — darn
 some — *sam* — psalm
 putt — *pat* — part
 cup — *kap* — carp

7.18

come — calm
 luck — lark
 done — darn
 some — psalm
 putt — part
 cup — carp
 fussed — fast
 must — mast
 bum — balm

7.19

one ton	undone	humbug	tough enough	car park
last part	half past	ducks bark	hard luck	dark duck
run fast	hard nut	tough calf	Mark does	farm hut

Dust the cups and shut the cupboard.
 Darn Mark's scarf.
 Pubs and bars.
 Our son's done it.
 The bus runs at half past one.
 Park Bart's car in front of the bar.

 7.20

Przykład: hi:t 1. kʌt 2. lip 3. send 4. hɑ:t 5. li:k 6. bæ:k 7. fæn 8. lɑ:k 9. bed 10. sit

 7.21

a. *fis* b. bin 1. *lift* 2. bæ:k 3. lɑ:n 4. *ben* 5. sen 6. li:f 7. *syn* 8. gim

 7.22

hi:d	hɪd	hed	hæd	hʌd	hɑ:d
pi:t	pɪt	pet	pæt	pʌt	pɑ:t

 8.1

/ɑ:/ — /ɒ/, /ɔ/ — /ɒ/, /a/ — /ɒ/, /ʌ/ — /ɒ/

 8.2

hot, cod, fond, rob, doll

 8.3

was, what, want, wash, watch

 8.4

gone, because, sausage, yacht

 8.5

heart — hot, part — pot, darn — don, lark — lock, Mark — mock

 8.6

on — on, *pot* — pot, *lot* — lot, *kop* — cop, *los* — loss, *szop* — shop, *łós* — wash

 8.7

not, got, hot, mock, gone, nod, what, stop, loss, posh, watch

 8.8

/ɔ/ — /u/, /ɒ/ — /ɔ/ — /ɔ:/

 8.9

law, saw, dawn, straw, raw, awe

 8.10

war, ward, warn

 8.11

for, pork, born, floor, shore, store

 8.12

caught, ought, bought, taught

 8.13

cause, fraud, all, talk

 8.14

water, broad, Sean

 8.15

pot — port, *kot* — caught/court, *Don* — dawn, *stok* — stalk/stork, *kos* — course, *ton* — torn

 8.16

floor, nought, dawn, storm, port, force, talk

 8.17

pot, cot, cod, don, stock, posh, cops

 8.18

port, caught, cord, dawn, stork, Porsche, corpse

 8.19

pot — port
cot — caught
cod — cord
don — dawn
stock — stork
posh — Porsche
cops — corpse

 8.20

pot — *pot* — port
cot — *kot* — caught
don — *Don* — dawn
stock — *stok* — stork
shot — *szot* — short

 8.21

pot — port
cot — caught
cod — cord
don — dawn

stock — stork
 posh — Porsche
 cops — corpse

 8.22

hot spot	top dog	more sport	four doors	all fours
not all	shot lords	four dogs	hot pork	not caught
short song	lot more	forced stop	thought not	stored pots

Tom got lots of hot dogs.
 Four lords caught more boars at dawn.
 Four storks were not shot.
 Tom brought a lot more pots.
 The frogs bought a lot of popcorn.
 Sean shot storks, not boars.
 Sean forgot to cork the bottle.

 8.23

Przykład: hi:t 1. fit 2. kʌp 3. pæd 4. ʃɒt 5. tɔ:k 6. kɑ:t 7. lend 8. dɒk 9. hæm 10. si:k

 8.24

a. fis b. bi:n, 1. tɑ:f 2. ben 3. gɒf 4. bɔ:k 5. son 6. mɑ:p 7. sun 8. pæm

 8.25

hi:d	hɪd	hed	hæd	hʌd	hɑ:d	hɒd	hɔ:d
pi:t	pɪt	pet	pæt	pʌt	pɑ:t	pɒt	pɔ:t

 9.1

/ɔ/ — /ʊ/ — /u/, /ɔ/ — /ʊ/ — /u/

 9.2

look, good, foot

 9.3

put, full, bull, cushion, butcher

 9.4

could, would, should

 9.5

woman, wolf, wool, bosom

 9.6

bok — buk — book, lok — luk — look

 9.7

put, book, look, good, could, should

 9.8

/u/ — /u:/, /u/ — /u:/ — /ʊ/

 9.9

too, fool, soon, food, boot

 9.10

mute, fuse, cute, tube, Luke, sue, due

 9.11

new, grew, knew, feud

 9.12

soup, group

 9.13

move, lose

 9.14*but* — boot, *luk* — Luke, *mów* — move, *dół* — do, *luz* — loose 9.15

do, two, lose, loose, shoed, rude, boot

 9.16

look, should, would, full

 9.17

Luke, shoed, wooed, fool

 9.18look — Luke
should — shoed
would — wooed
full — fool 9.19

good book	good look	too soon	rude Luke	choose two
good move	foot loose	too good	rude look	cooked food

The cook looked for good books.
 Choose two blue spoons, Luke.
 Could you prove it's true?
 A rude cook put two spoonfuls of glue in his soup.

 9.20

Przykład: hit 1. tʃi:k 2. ken 3. hʌm 4. tɔ:n 5. pæk 6. kɑ:t 7. puʃ 8. sɒks 9. fit
 10. wooed

 9.21

a. fis b. bɪn 1. fu:p 2. bos 3. mɔ:s 4. bæk 5. sun 6. mʌt 7. fek 8. lon

 9.22

hi:d	hɪd	hed	hæd	hʌd	hɑ:d	hɒd	hɔ:d	hud	hu:d
pi:t	pɪt	pet	pæt	pʌt	pɑ:t	pɒt	pɔ:t	pʊt	pu:t

 10.1

/e/ — /ɜ:/, /e/ — /ɜ:/

 10.2

first, turn, herd

 10.3

work, word, world, worse, worst, worm

 10.4

learn, earn, early, earth, hearse

 10.5

colonel, journey, courtesy

 10.6

bed — bird, ten — turn, head — heard, west — worst, says — sirs, edge — urge

 10.7

/e/ — /ɜ:/ — /eə/, /e/ — /ɜ:/ — /eə/

 10.8

air, fair, hair, hare, care, stare

 10.9

bear, wear, tear, where, there, their

 10.10
scarce

 10.11
bed — bear, ten — tear, head — hair, red — rare

 10.12
err, her, fur, firs, bird

 10.13
air, hare, fair, fares, bared

 10.14
err — air
her — hare
fur — fair
firs — fares
bird — bared

 10.15
bed — bird — bared
fez — furs — fares

 10.16

first turn	worst fur	early bird	fair hair	shareware
first bear	firm stairs	rare bird	spare skirt	burn chairs
ten words	Where's Kurt?	fat bears	chairperson	ten pairs

The first and the third were the worst.
Where's Clare's share?
Bert scared ten fat bears.
Clare Burns scared four blackbirds.

 10.17
Przykład: hi:t 1. kʌt 2. lɪp 3. peəz 4. kɔ:t 5. læmp 6. beəd 7. fɜ:z 8. pi:k 9. send
10. pɒt

 10.18

hi:d	hɪd	hed	hæd	hʌd	hɑ:d	hɒd	hɔ:d	hud	hu:d	hɜ:d	heəd
pi:t	pɪt	pet	pæt	pʌt	pɑ:t	pɒt	pɔ:t	pʊt	pu:t	pɜ:t	peət

 11.1
/ɪ/ — /iə/, /ɪ/ — /iə/, /ɪ/ — /iə/

 11.2

deer, beer, steer

 11.3

hear, fear, tear

 11.4

here, mere

 11.5

weird, pier, pierce, fierce

 11.6

beard, real, theatre

 11.7

bid — beer, hid — hear, tin — tear, pin — peer

 11.8beer — bear, fear — fair, hear — hair, dear — dare, tear — tear, steers — stairs,
beard — bared 11.9*/ʊ/ — /ʊə/, /ʊ/ — /ʊə/, /ʊ/ — /ʊə/* 11.10

poor, moor

 11.11

sure, cure, pure

 11.12

tour, dour

 11.13

put — poor, shook — sure, took — tour

 11.14

sure, poor, pure, tour, cure

 11.15

near here	sheer fear	Dear Clare	real care
weird bear	steer wheels	spare wheels	three cheers
third beer	dear sirs	rare fears	spare spears
first tour	poor girl	hair cure	pure fury

Real deer appear near here.
 Where eagles dare.
 Spare this deer.
 Is this bear real?
 They fear bears that appear near here.
 Those fierce birds are really scarce.
 Clare stored spare spears under her chairs.
 Real deer are rare here.
 Clare was really furious.

 11.16

Przykład: hi:t 1. pɑ:t 2. si:k 3. pi:z 4. dɒt 5. ten 6. sɜ:z 7. dɔ:z 8. pi:k 9. sænd 10. bɔ:t

 11.17

hi:d hi:d hed hæd hʌd hæ:d hɒd hɔ:d hʊd hu:d hɜ:d heəd hiəd huəd
 pi:t pi:t pet pæt pʌt pɑ:t pɒt pɔ:t pu:t pɜ:t peət piət puət

 12.1

/aw/ — /aʊ/, /aw/ — /aʊ/, /aw/ — /aʊ/

 12.2

out, noun, house, shout, loud

 12.3

now, town, browse, row, bow

 12.4

drought, sauna

 12.5

bat — bow, dat — Dow, aut — out

 12.6

out, house, loud, now, town, round

 12.7

/ɜ:/ — /əʊ/, /ɜ:/ — /əʊ/, sir — so, turn — tone

 12.8

go /gəʊ/ — go /gɔʊ/, home /həʊm/ — home /hɔʊm/,
go home /gəʊ həʊm/ — go home /gɔʊ hɔʊm/

 12.9

go /geʊ/, home /heʊm/, go home /geʊ heʊm/

 12.10

hope, home, tone, poke, rose, dole, toe, Joe

 12.11

go, bingo, banjo

 12.12

coat, boat, foam, loan, road

 12.13

low, show, bowl, bow, row

 12.14

folk, yolk, Holmes

 12.15

don't, won't

 12.16

sir — so, turn — tone, burn — bone, firm — foam, burst — boast

 12.17

Etk — oak, *belt* — boat, *helm* — home

 12.18

downtown	round house	go home	don't know
go now	home town	low bow	loud show

How now, brown cow?

Don't go home alone.

Go home now.

How about going out now?

I don't know how Joe found that roundabout.

 12.19

Przykład: hi:t 1. ʃɔ: 2. pæk 3. brəd 4. dəʊs 5. tɑ: 6. deəz 7. nek 8. mɜ: 9. bʌd 10. kɒn

 12.20

a. *fis* b. *bin*, 1. *bije*, 2. *teġ* 3. *məuk*, 4. *mat*, 5. *liə*, 6. *gaut*, 7. *mija*, 8. *geə*

 12.21

hi:d hi:d hed hæd hʌd hæ:d hɒd hɔ:d hʊd hu:d hɜ:d heəd hɪəd huəd haʊd həʊd
pi:t pi:t pet pæt pʌt pɑ:t pɒt pɔ:t pu:t pʊ:t pɜ:t peət piət puət paʊt pəʊt

 13.1

/ej/ — /eɪ/, /aj/ — /aɪ/, /ɔj/ — /ɔɪ/, *lej* — *lay*, *maj* — *my*, *boj* — *boy*

 13.2

ace, lake, face, same, taste

 13.3

wait, pay, main, stay

 13.4

prey, grey, eight

 13.5

great, break, gauge, gaol, bass

 13.6

like, mine, ride, wise

 13.7

my, try, shy, deny, denies, denied, lie

 13.8

sigh, light, sign, child, kind

 13.9

indict, height, aisle, eye, aye

 13.10

coin, soil, boy, toy, enjoy

 13.11

Deutsch, Reuter

 13.12

lay, same, rain, gave, lie, fight, shine, coin, oil

 13.13

same place	highlight	white lies	spoilt boy
daylight	delayed train	nice boy	late choice
way out	go away	housewife	white rose

They were awake at **daybreak**.
 They buy nice toys for the **boys**.
 Go and find **eight** golden **coins**.
 I hope they finally found the **way out**.

 13.14

Przykład: hi:t 1. ʃɔ: 2. ʃeɪd 3. lɑ:d 4. pɔɪz 5. kaʊz 6. kəʊn 7. fu:l 8. stɜ:n 9. bʌd
 10. fəʊm

 13.15

a. *fis* b. bɪn, 1. *szejk*, 2. mɔɪ 3. leɪ, 4. *boj* 5. naʊf, 6. faɪm, 7. *dajk* 8. *lat*

 13.16

hi:d hi:d hed hæd hʌd hɑ:d hɒd hɔ:d hʊd hu:d hɜ:d heəd hɪəd hʊəd haʊd həʊd
 hɔ:d haɪd heɪd
 pi:t pi:t pet pæt pʌt pɑ:t pɒt pɔ:t pʊt pu:t pɜ:t peət pɪət puət paʊt pəʊt pɔ:t part pɜ:t

 14.1

/aɪ/ — /aɪə/, /eɪ/ — /eɪə/, /ɔɪ/ — /ɔɪə/, /aʊ/ — /aʊə/, /əʊ/ — /əʊə/

 14.2

fire, player, boyar, soya, hour, flower, lower /aʊ/, lower /əʊ/, denial

 14.3

iron

 14.4

fire, tired, our/hour, tower, power, player

 14.5

tire /aə/, tower /aə/, tire /a:/, tower /a:/, tar /ɑ:/

 14.6

our house	fireworks	power plant	fair trial
firepower	powerful fire	layer of flowers	pious prayers

The **firemen** were **tired**.
 Is the **Tower** of London on **fire**?
 These **cowards** are **powerless**.
Our new **iron** is **powerful**.

 14.7

Przykład: hit 1. kɑ:d 2. ʃəʊz 3. tauəð 4. laɪəz 5. taɪd 6. laɪ 7. ʃaʊəz 8. fraɪəz 9. la:d
10. laɪs

 14.8

a. fɪs b. bɪn 1. baʊə 2. maɪə 3. naʊə 4. gaɪə 5. laɪə 6. məʊə 7. feɪə 8. feɪə

 15.1

0. hit 1. hæð 2. sɔ:d 3. ki:p 4. beəz 5. mɑ:st 6. kɔ:ps 7. stɜ:n 8. wed 9. lɔ:k 10. tɪn

 15.2

0. hit 1. hed 2. sɔks 3. kɪt 4. bɜ:st 5. mɑ:st 6. kɔ:ps 7. dæm 8. weəz 9. lɑ:k 10. tɪn

 15.3

0. hit 1. kɔt 2. lɪp 3. peəz 4. kɔ:t 5. læmp 6. beəd 7. pi:k 8. fiəz 9. send 10. pɒt

 15.4

1. I bought a **cod** and a **carp**.
2. I bought a **cup** and a **cod**.
3. I bought a **cord** and a **cap**.
4. I bought a **duck** and a **cat**.
5. I bought a **pot** and a **pad**.
6. I bought a **desk** and a **pin**.
7. I bought a **card** and a **pan**.
8. I bought a **pen** and a **cap**.
9. I bought a **rat** and a **moose**.
10. I bought a **puck** and a **rag**.

 15.5

1. /i:/ Don't feed these seals, please!
2. /ɪ/ Hit this pig.
3. /e/ Let the men get ready.
4. /æ/ Grab that fat cat!
5. /ʌ/ Just cut some nuts.
6. /ɑ:/ Darn Mark's scarf.
7. /ɒ/ Lock the cops in the cot.
8. /ɔ:/ More lords fought at dawn.
9. /u/ Could you book a room?
10. /u:/ Move the stool too.
11. /ɜ:/ The first workers were the worst.
12. /eə/ Clare has fair hair.
13. /əʊ/ No, don't go home alone.
14. /ɪə/ We're near here, dear.

15. I mean, Bill's feeding these pigs.
16. Get a pack of chestnuts.
17. Empty Pat's cup, Mark.
18. Pam's friends carried ten red bags.
19. That's a very hard nut to crack.
20. That's a bad judge's heart.
21. Mark cut the nuts in halves.
22. The frog shocked the stork.
23. The stork was not short.
24. The stork was not shot.
25. Tom brought four hot dogs and a lot more pots of popcorn.
26. Luke cooks good food.
27. Ten best workers stared at the hearse.
28. The first worms were fairly warm.
29. Clare burned her spare skirts.
30. Ted and Bert rarely wear these shabby shirts.

 15.6

Uncle Henry never laughed. He worked hard from morning till night and did not know what joy was. He was gray also, from his long beard to his rough boots, and he looked stern and solemn, and rarely spoke.

 15.7

Hour after hour passed away, and slowly Dorothy got over her fright; but she felt quite lonely, and the wind shrieked so loudly all about her that she nearly became deaf. At first she had wondered if she would be dashed to pieces when the house fell again; but as the hours passed and nothing terrible happened, she stopped worrying and resolved to wait calmly and see what the future would bring.

 16.1

leave — leaf, prize — price, lose — loose, ridge — rich, robe — rope, had — hat, bag — back

 16.2

passes, faces, roses, pushes, garages, matches, bridges, wanted, loaded

 16.3

leaves, myths, laughs, begged, asked, dropped, robbed, watched, changed

 16.4

/ba/ — /da/ — /ga/

 16.5

/pa/ — /ta/ — /ka/

16.6

/p^ha/ — /t^ha/ — /k^ha/

16.7

disable, disappear, disbelief, misuse, mislead, this way

16.8

Przykład: bet 1. læg 2. his 3. kæb 4. ertʃ 5. ka:d 6. pik 7. breθ 8. mæt 9. bɔ:d
10. ka:v

17.1

key, tip, peek, cat, top, park, cup, turn, put

17.2

Peter Pan Park
two tiny tigers
caught common cold

17.3

cute, queen, cry, club, tune, twist, trap, pure, prove, play — *zwolnione*

17.4

cute, queen, cry, club, tune, twist, trap, pure, prove, play

17.5

car park, top ten, cup of tea, poor player
Pete keeps two pigs.
The priests played twenty questions.

17.6

park — spark, top — stop, kill — skill

17.7

aktor — actor — actor, *rugby* — rugby — rugby, *wódka* — vodka — vodka,
Repty — reptile — reptile — *zwolnione*

17.8

aktor — actor — actor, *rugby* — rugby — rugby, *wódka* — vodka — vodka,
Repty — reptile — reptile

17.9

netto — netto, *lekka* — lekka, *przedtem* — przedtem

 17.10

1. /'fʊtbɔ:l/ — /'greɪt 'brɪtən/ 2. /'fʊt'ɔ:l/ — /'greɪt'brɪtŋ/ 3. /'fʊp'ɔ:l/ — /'greɪp'brɪtŋ/
4. /'fʊɪ'ɔ:l/ — /'greɪɪ'brɪtŋ/

 17.11

packed, factor, big deal, picture, rugby, magpie, titbit, rude boy, that child, Edgar,
that car, reptile, robbed, object, napkin, stopgap

 17.12

slept badly, robbed banks, collect pins, act quickly

 17.13

bad, but, bag, pack, rob, lip, it will
bad^ɪ, but^ɪ, bag^ɪ, pack^ɪ, rob^ɪ, lip^ɪ, it^ɪ will

 17.14

t — tⁿ, d — dⁿ, p — pⁿ, b — bⁿ, k — kⁿ, g — gⁿ

 17.15

garden, at night, bad news, top model, utmost, at most, admire, abnormal, step
nine, dark night, acknowledge, big man, rockman

 17.16

garden, at night, bad news, top model, utmost, at most, admire, abnormal, step
nine, dark night, acknowledge, big man, rockman

 17.17

1. Ładny, ale brudny 2. Zróbmy to 3. Zamknij okno 4. W stopniu admirała

 17.18

badly, bad luck, at last, bottle, handle

 17.19

Take two cute pigs, teach them to play twenty questions and I promise the cricket
club will be proud of you.

Doctor Edgar Rockpine slept badly the night before his club conference.

I hope nobody let Mike know what Mark meant to do.

 17.20

time, plug, star, lucky, occur, pot, rapid, return, later

 17.21

The phrase ‘our new, happy life’ recurred several times. It had been a favourite of late with the Ministry of Plenty. Parsons, his attention caught by the trumpet call, sat listening with a sort of gaping solemnity, a sort of edified boredom. He could not follow the figures, but he was aware that they were in some way a cause for satisfaction. He had lugged out a huge and filthy pipe which was already half full of charred tobacco.

 18.1

/ð/: this, that, these, those, though, they, them, their, then
/θ/: think, thought, thanks, thin, thigh, thorough, through

 18.2

/ð/: although, bother, whether, weather, paths, breathe, bathe
/θ/: method, myth, pathetic, author, path, breath, bath

 18.3

fin — thin — sin
fought — thought — sought
breve — breathe — breeze

 18.4

fθfθfθfθ — vðvðvðvð — sθsθsθsθ — zðzðzðzð
/'susew/ — /'θuθew/ — /'suθew/ — /'θusew/
/'sɔsna/ — /'θɔθna/ — /'sɔθna/ — /'θɔsna/

 18.5

'fθufka — dɔ — 'vwɔθuf
'fθufka dɔ 'vwɔθuf
'θsuθka — dɔ — 'ðwɔsuθ
'θsuθka dɔ 'ðwɔsuθ

 18.6

tenth, width, myths, paths, sixth, three fifths, three sixths.
third thing, three things, that thing, these things.
at the theatre, at the scene, in the city.
They think the same.
Father thought the same.
Father fought in the south.
The third, the fifth and the sixth.
This is that thief's third theft.

 18.7

s — *s*, *z* — *z*, *syk* — *sick*, *sok* — *sock*, *sos* — *source*, *as* — *us*, *tajza* — *wiser*,
luzy — *loser*

 18.8

some sources
seven sisters
six dozen souls
Cissy's size is six.
Cissy says so.
Some sources say so.
This source says so.

 18.9

szop — *shop*, *szyb* — *ship*, *busz* — *bush*, *łós* — *wash*
czip — *cheap*, *czołg* — *choke*, *klacz* — *clutch*, *dżem* — *gem*, *dziury* — *jury*
leże — *leisure* — *leasure*
bicz — *bić* — *beach*

 18.10

just judge
shoe shop
cheap cheese
Dutch cheese
orange juice
Charming chaps shouldn't cheat.
Charming chaps shouldn't cheat the judge.
Such charming chaps shouldn't cheat the judge.
Surely such charming chaps shouldn't cheat the judge just for pleasure.

 18.11

/ɪsju:/ — /ɪʃu:/, /'tɪsju:/ — /'tɪʃu:/, /'bles ju:/ — /bleʃu:/
/sɑː'li:zjə/ — /sɑː'li:zə/, /æz jə 'laɪk/ — /æzə 'laɪk/
/tju:b/ — /tʃu:b/, /'stætju:/ — /'stætʃu:/, /stju:/ — /stʃu:/, /'vɜ:tju:/ — /'vɜ:tʃu:/,
/'gɒt jə/ — /'gɒtʃə/
/'dju:tɪ/ — /'dʒu:tɪ/, /dju:/ — /dʒu:/, /dju:/ — /dʒu:/, /'dju:əl/ — /'dʒu:əl/,
/'wʊdʒə/ — /'wʊdʒə/

 18.12

h, *he*, *her*, *hit*, *hat*

 18.13

chat — *hut*, *hit* — *heat*, *hen* — *hen*, *cham* — *hum*, *Henryk* — *Henry*

 18.14

Hi, Henry!
 hand in hand
 high heels
 Who's hiding behind Harry's hut?

 18.15

This is that thief's third theft.
 This source says so.
 Surely such charming chaps shouldn't cheat the judge just for pleasure.
 Who's hiding behind Harry's hut?

 19.1

nit — neat, *news* — news, *Newton* — Newton, *mania* — mania

 19.2

bank: /bank/ — /baŋk/, sęk: /sɛw̃k/ — /sɛnk/ — /sɛŋk/,
 strąk: /strɔw̃k/ — /strɔnk/ — /strɔŋk/

 19.3

baba — mama, dada — nana, gaga — gaga

 19.4

sin — sing — sink
 thin — thing — think
 son — sung — sunk
 ban — bang — bank
 ran — rang — rank

 19.5

thing — things
 bang — banged
 sing — sings — singer — singing

 19.6

long song
 sing songs
 sing a song
 young singers
 hanging
 hanging around
 The king was singing a long song.

 19.7

sens — sense
szans — chance
instant — instant
konsument — consumer

 19.8

[l] — [ɫ]

 19.9

bill, tell, dull, pull, milk, false, belt, idle, little
 ill will
 Tell Bill
 Bill still feels no snow at all will fall in Belfast.

 19.10

garden, written, happen, little, handle, table, rhythm, spasm, schism

 19.11

jest — yes
Jan — young
maj — my
łós — wash
bał — bow
łajza — wiser

 19.12

red, repeat, around, dry, crane, very, fabric
 red roses
 rural
 very rare
 rarity
 rural areas
 Red roses are a rarity in rural areas.
 Prince Ralph grew rare red roses in rural areas.
 Draw a flower and a pair of trousers for Eric.

 19.13

The young singers were singing a long song.
 Bill still feels no snow at all will fall in Belfast.
 Red roses are a rarity in rural areas.
 Prince Ralph grew rare red roses in rural areas.
 Draw a flower and a pair of trousers for Eric.

 20.1

Ala i Ania obiecały im obiad.

Ala i Ania obiecały im obiad.

We all owe Erica our admiration.

We all owe Erica our admiration.

Do they owe us any apples?

Do they owe us any apples?

 20.2

This is obviously an important issue.

Mark and I thought about our own poor allies.

 20.3

law and order, draw a horse, play a game, go away

 20.4

This is awful.

This is *awful!*

 20.5

We often ask uncle Eddie if he'd offer us a loan.

They actually owe us eighty odd quid.

Betty and Ann often borrow money from our aunt's bank.

They rarely accept any other offers.

 20.6

Sue and Emma are my younger sisters. They never borrow any money from anyone. But my elder sisters, Betty and Ann, often ask uncle Eddie if he'd offer them a loan. They actually owe him eighty odd quid at the moment. They also often borrow money from our aunt's bank. They rarely accept any other offers though. You ask me if I ever borrow any money? No, I owe you nothing and I owe nothing to anybody else. Anyway, I earn enough to be independent. My only hero is myself.

 21.1

*₁prɒnənsɪ'eɪʃən — prəˌnʌnsɪ'eɪʃən

 21.2

1. interSAGative /ɪntə'sæɡətɪv/

2. intersaGATive /ɪntəsə'gætɪv/

3. INtersagative /ɪntəsəgætɪv/

4. inTERsagative /ɪn'tɜːsəɡə,tɪv/

5. intersaGATive /ɪn,tɜːsə'gætɪv/

6. INtersagative /'ɪntəsəgə,tɪv/
 7. inTERSagative /ɪn'tɜ:sə,gætɪv/

 21.3

1. /,ɪm'sæg/ ...interSAGative
 2. /,ɪm'gæt/ ...intersaGATive
 3. /'ɪm,gæt/ ...INtersagative
 4. /'tɜ:,tɪv/ ...inTERSagative
 5. /,tɜ:'gæt/ ...intersaGATive
 6. /'ɪm,tɪv/ ...INtersagative
 7. /'tɜ:,gæt/ ...inTERSagative

 21.4

1. interSAGative /,ɪntə'sægətɪv/
 2. intersaGATive /,ɪntəsə'gætɪv/
 3. INtersagative /'ɪntəsə,gætɪv/
 4. inTERSagative /ɪn'tɜ:səgə,tɪv/
 5. intersaGATive /ɪn,tɜ:sə'gætɪv/
 6. INtersagative /'ɪntəsəgə,tɪv/
 7. inTERSagative /ɪn'tɜ:sə,gætɪv/

 21.5

1. How did uncle Sam feel?
 Uncle Sam was in a **terribly bad temper**.
 2. Was uncle Sam in a good temper?
 Uncle Sam was in a **terribly bad temper**.
 3. Was uncle Sam in a bad temper?
 Uncle Sam was in a **terribly bad temper**.
 4. Maybe uncle Sam wasn't in a terribly bad temper?
 Uncle Sam **was** in a terribly bad temper.

 21.6

The cat is **sleeping** in the **box**.

 21.7

?The cat is **sleeping in the box**.

 21.8

The cat is **sleeping in** the box, not **on** the box.
 The cat is **sleeping in** the box.

 21.9

What are you looking **for**?
 What is he looking **at**?

 21.10

To/tu:/. This is the preposition to /tu:/. Go to /tu/ Ely. Go to /tə/ bed.
 The /ði:/. This is the /ðɪ/ article the /ði:/. The /ðə/ definite article.

 21.11

Give **him** /ɪm/ an apple.
 They should **have** /əv/ done it long ago.
 We've /v/ phoned the office.
 He'd /d/ have told us the story anyway.
 May father'd /əd/ like it.
 The boys'll /əl/ win the game.

 21.12

The police said my friend Bill had robbed banks and libraries. I couldn't believe it but perhaps they're right.

 21.13

John	Paul
John and	Paul
Linda and	Paul
Anthony and	Paul
E lizabeth and	Paul

Where's	Fred?
Where's your	friend?
Where are your	friends?
Where are your old	friends?
And where are your old	friends?

 21.14

	Don't	stop	now.
	Let him	stop it	now.
	Tell him to	stop it	now.
	Tell him to	stop it at	once.
	Tell him to	stop it to-	-morrow.
You should	tell him to	stop it to-	-morrow.
You should have	told him to	stop it on	Monday.

 22.1

Moja mama miała miłą nianię.
My mum knew many men.

 22.2

Znam ją ...yyy... od maja.
I saw him ...erm... in May.

 22.3

One, two, three, four, five.

 22.4

Six, seven, eight, nine, ten,

 22.5

One, two, three, four, hello, yes, well, and

 22.6

1. Nine. 2. Money. 3. May? 4. Ann may know? 5. We owe Ann nine.

 22.7

1. Hi 2. Hi

 22.8

1. Lovely! 2. Go away! 3. Lovely! 4. Go away!

 22.9

1. When? 2. When?

 22.10

1. *Nie ma jej?* 2. *Nie ma jej.*

 22.11

1. (LR) *Dlaczego jej nie ma?* 2. (HF) *Dlaczego jej nie ma?* 3. (HR) *Dlaczego jej nie ma?* 4. (RF) *Dlaczego jej nie ma?*

 22.12

1. What's your name? How are you? 2. What's your name? How are you?

 22.13

1. What's your job? 2. Where do you live? 3. How are you? 4. Why are you lying?

 22.14

It's a lovely day, isn't it?
 The Earth is round, isn't it?
 Unicorns don't exist, do they?
 Everybody loves London, don't they?
 You can't work for three days without sleep, can you?

 22.15

She's only joking, isn't she?
 You haven't told him, have you?
 York is an American town, isn't it?
 Tailors don't sell clothes, do they?
 You haven't been to Rome, have you?
 Paper wasn't invented in China, was it?
 Chopin was an American composer, wasn't he?

 22.16

You're a student, aren't you?
 You're a student, aren't you?
 He's your brother, isn't he?
 He's your brother, isn't he?
 You're new in Ely, aren't you?
 You're new in Ely, aren't you?
 Our men were in Ely, weren't they?
 Our men were in Ely, weren't they?
 We know Amy's mum, don't we?
 We know Amy's mum, don't we?
 Pat bought a cat, didn't she?
 Pat bought a cat, didn't she?

 22.17

Well. (I'm not sure what to say.)
 I can (but there are some problems/conditions).
 I phoned Mary (but i failed to phone somebody else).
 The weather was nice (but there were also some bad sides of it).
 Don't believe dealers! (I'm warning you.)
 Don't believe your dealer!

 22.18

Wow!
 Clever!
 How brave!
 You have won!

 22.19

Good morning. Good morning.

 22.20

I don't think so.
I didn't say that.
It wasn't my fault.
I was only trying to help.

 22.21

Are you there?
Do you know my brother?
Have you ever been to Spain?
Do you think we can go there?

 22.22

Przykład: Fine (LF) 1. Right. (HF) 2. What did he say? (HF) 3. What did he say? (HR) 4. Never mind. (HLR) 5. Not in my opinion. (LR) 6. They have. (RF) 7. I know. (FR) 8. I know. (LF) 9. Well. (LR) 10. Well. (HF) 11. Well. (FR) 12. Well. (RF)

 22.23

1. Lovely! (HF) 2. Go away. (LF) 3. Yes? (LR) 4. Who?? (HR) 5. Well (FR) 6. Wow! (RF) 7. Don't worry. (HLR)

 22.24

Good morning. (LF)
Good morning. (HR)
Good morning. (FR)
Good morning. (HLR)
Good morning. (HF)
Good morning. (LR)
Good morning. (RF)

 22.25

Good morning. (HLR)
Good morning. (HR)
Good morning. (LF)
Good morning. (LR)
Good morning. (HF)
Good morning. (FR)
Good morning. (RF)

22.26

The little old woman took the slate from her nose, and having read the words on it, asked:

“Is your name Dorothy, my dear?”

“Yes,” answered the child, looking up and drying her tears.

“Then you must go to the City of Emeralds. Perhaps Oz will help you.”

“Where is this city?” asked Dorothy.

“It is exactly in the center of the country, and is ruled by Oz, the Great Wizard I told you of.”

“Is he a good man?” inquired the girl anxiously.

“He is a good Wizard. Whether he is a man or not I cannot tell, for I have never seen him.”

“How can I get there?” asked Dorothy.

“You must walk. It is a long journey, through a country that is sometimes pleasant and sometimes dark and terrible. However, I will use all the magic arts I know of to keep you from harm.”

“Won’t you go with me?” pleaded the girl, who had begun to look upon the little old woman as her only friend.

“No, I cannot do that,” she replied, “but I will give you my kiss, and no one will dare injure a person who has been kissed by the Witch of the North.”

L. Frank Baum, *The wizard of Ozy*

23.1

Letters in the Sand

Walking a little way back from the water’s edge, toward the grove of trees, Dorothy came to a flat stretch of white sand that seemed to have queer signs marked upon its surface, just as one would write upon sand with a stick.

“What does it say?” she asked the yellow hen, who trotted along beside her in a rather dignified fashion.

“How should I know?” returned the hen. “I cannot read.”

“Oh! Can’t you?”

“Certainly not; I’ve never been to school, you know.”

“Well, I have,” admitted Dorothy; “but the letters are big and far apart, and it’s hard to spell out the words.”

But she looked at each letter carefully, and finally discovered that these words were written in the sand:

“BEWARE THE WHEELERS!”

“That’s rather strange,” declared the hen, when Dorothy had read aloud the words.

“What do you suppose the Wheelers are?”

“Folks that wheel, I guess. They must have wheelbarrows, or baby-cabs or hand-carts,” said Dorothy.

“Perhaps they’re automobiles,” suggested the yellow hen. “There is no need to beware of baby-cabs and wheelbarrows; but automobiles are dangerous things. Several of my friends have been run over by them.”

L. Frank Baum, *Ozma of Oz*

Słownik terminów

afrykacja — affrication
akcent wyrazowy — word stress
akcent zdaniowy/frazowy — sentence/
phrase stress
akcentowane — stressed
aproksymant — approximant
artykulacja — articulation
artykulacyjne — articulatory
aspiracja — aspiration
asymilacja — assimilation

bez płozi — unreleased/unexploded
bezdźwięczne — voiceless/unvoiced
boczne — lateral

centralizowane — centring
centralne — central
ciągłe — continuant
ciemne — dark
cofnięte — retracted
czubek języka — tip of the tongue
czworobok samogłoskowy — vowel
quadrilateral

dolne — lower
donośne/sonorne — sonorant
donośność — sonority
dwuwargowe — bilabial
dwuznak — digraph
dyftong/dwugłoska — diphthong
dynamiczny — dynamic
dyskursywna — discourse
dźwiękowe — alveolar
dźwięczne — voiced

elizja — elision
emotywna — attitudinal

fleksyjne — inflectional
fonemiczne — phonemic
fonetyczne — phonetic
fonotaktyka — phonotactics
formy mocne — strong forms
formy słabe — weak forms
formy ściągnięte — contracted forms

gest artykulacyjny — articulatory gesture
głoska — speech sound
główne — main/primary
górne — upper
gramatyczne — grammatical

intonacja — intonation
izochroniczne — isochronic

jama ustna — oral cavity
jasne — clear
języczek — uvula
języczkowe — uvular
język — tongue

końcówka — ending
krtaniowe — glottal

łązące — linking

miejsce artykulacji — place of articulation
mocne — fortis

nagłos — onset
 narządy mowy — organs of speech
 nieakcentowane — unstressed
 nieme — mute
 nierotyczne — non-rhotic
 niezaokrąglone — unrounded
 niskie — low
 nosowe — nasal

 spółgłoska właściwa — obstruent
 opadające — falling
 ośrodek sylaby — syllable peak/centre/
   nucleus
 otwarte — open

 palatalizacja — palatalisation
 pauza — pause
 peryferyjne — peripheral
 płożja — plosion
 płożja boczna — lateral plosion
 płożja nosowa — nasal plosion
 płynność — fluency
 poboczne — secondary
 podniebienie miękkie — soft palate/
   velum
 podniebienie twarde — hard palate
 półotwarte — half-open
 półprzymknięte — half-close
 półsamogłoska — semivowel
 prozodia — prosody
 przednie — front
 przedrostek — prefix
 przesunięte w przód — advanced
 przydech — aspiration
 przymknięte — close
 przymykane — closing
 pytania ogólne — YES/NO-questions
 pytania rozłączne — Question Tags
 pytania szczegółowe — WH-questions

 redukcja — reduction
 rosnące — rising
 rotyczne — rhotic
 rozziew — hiatus
 rytm — rhythm
   metryczny — stress-timed rhythm

sylabiczny — syllable-timed rhythm

 samogłoska — vowel
 samogłoska podstawowa/kardynalna
   — cardinal vowel
 segmentalne — segmental
 słabe — lenis
 słowotwórcze — derivational
 sposób artykulacji — manner of ar-
   tication
 spółgłoska — consonant
 strumień powietrza — airstream
 struny głosowe — vocal cords
 suprasegmentalne — suprasegmental
 sylaba — syllable
 sylabiczne — syllabic
 szczelinowe — fricative

 średnie (samogłoski) — mid
 środkowojęzykowe — palatal

 tarcie — friction
 ton — pitch
 toniczny — tonic/melodic
 tor/przewód głosowy — vocal tract/
   passage
 tor/przewód nosowy — nasal tract/
   passage
 tor/przewód ustny — oral tract/passage
 tryftong — triphthong
 tylne — back
 tylnojęzykowe — velar
 tył języka — back of the tongue

 ustne — oral

 wałek dziąsłowy — alveolar ridge
 wargi — lips
 wargowe — labial
 wargowo-zębowe — labiodental
 wariant podstawowy (głoski) — prin-
   cipal allophone
 welaryzowane — velarised
 wstawne — intrusive
 wybuch/płożja — plosion/release
 wygłos — coda

wyrazy funkcyjne — function words
wyrazy leksykalne — lexical words
wysokie — high

zadziąsłowe — postalveolar
zaokrąglenie warg — lip rounding
zaokrąglone — rounded
zbitka — cluster
zębowe — dental

zęby — teeth
zwarcie — closure/constriction/occlusion
zwarcie krtaniowe — glottal stop
zwarcie nagłosowe — hard attack
zwarte — stop
zwarto-szczelinowe — affricate
(zwarto-)wybuchowe — plosive

Notatki

Notatki

Notatki

Notatki

Redaktor: Krystian Wojcieszuk
Projektant okładki: Paulina Dubiel
Redaktor techniczny: Barbara Arenhövel
Korektor: Magdalena Białek
Łamanie: Edward Wilk

Copyright © 2013 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 1644-0552
ISBN 978-83-226-2144-8

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

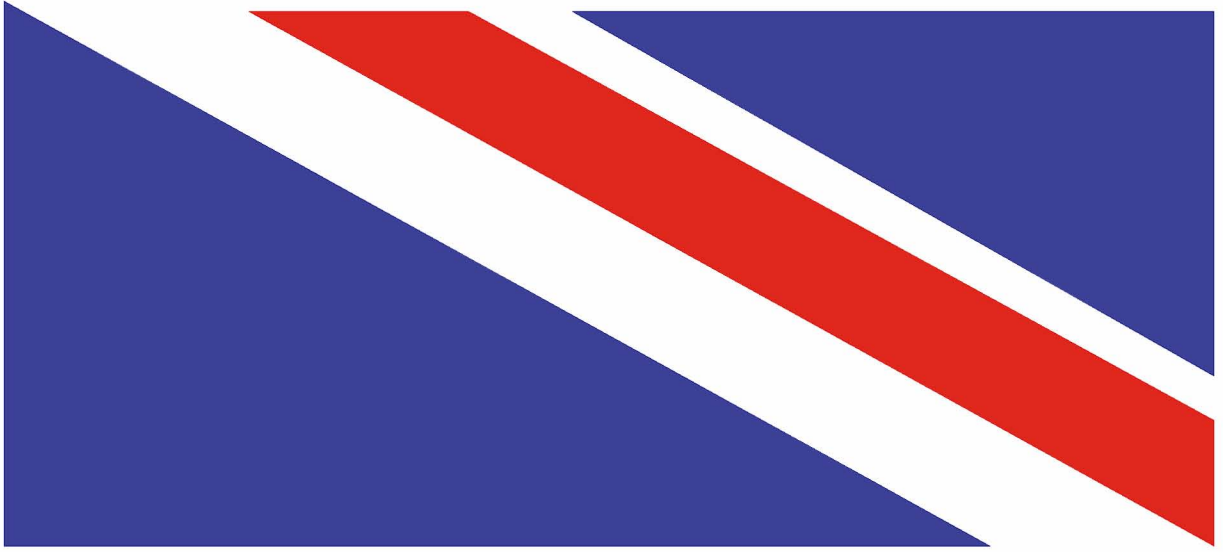

Wydanie I. Ark. druk. 15,5. Ark. wyd. 14,5.
Papier Munken Print White 1.5, 90 g
Cena kompletu (książka + CD) 40 zł (+VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Cena kompletu (książka + CD) 40 zł (+ VAT)

ISSN 1644-0552
ISBN 978-83-226-2144-8